

ВІСНИК

Національного банку України

Щомісячний науково-практичний журнал
Національного банку України

Видається з березня 1995 року

Журнал "Вісник Національного банку України"
внесено до нового "Переліку наукових фахових видань України,
в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття
наукових ступенів доктора і кандидата наук" (економічні науки).
Підстава: постанова президії ВАК України від 10.02.2010 р. № 1-05/1

Журнал рекомендовано до друку Вченою радою
Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана
(протокол від 02.12.1999 р. № 4) та
Вченою радою Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)
(протокол від 13.03.2009 р. № 7)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Петрик Олександр Іванович (голова, доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України);
Бажал Юрій Миколайович (доктор економічних наук, професор);
Барановський Олександр Іванович (доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України);
Боровецький Ришард (доктор, професор);
Вовчак Ольга Дмитрівна (доктор економічних наук, професор);
Вожжов Анатолій Павлович (доктор економічних наук, професор);
Гальчинський Анатолій Степанович (доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України);
Гець Валерій Михайлович (академік НАН України, доктор економічних наук, професор);
Кірсев Олександр Іванович (кандидат економічних наук, заслужений економіст України);
Коваленко Олена Іванівна (кандидат економічних наук);
Козьменко Сергій Миколайович (доктор економічних наук, професор);
Круглик Сергій Вікторович (кандидат економічних наук);
Лютин Ігор Олексійович (доктор економічних наук, професор);
Мітнік Стефан (доктор, професор);
Міщенко Володимир Іванович (доктор економічних наук, професор);
Мороз Анатолій Миколайович (доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України);

Патріаца Людмила Миколаївна (завідувач Редакції періодичних видань – головний редактор журналу "Вісник Національного банку України");
Равський Костянтин Євгенійович (кандидат економічних наук, професор);
Ричаківська Віра Іванівна (кандидат економічних наук, заслужений економіст України);
Савлук Михайло Іванович (доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України);
Сениць Павло Миколайович (кандидат економічних наук, заслужений економіст України);
Сможенко Тамара Степанівна (доктор економічних наук, професор);
Стельмах Володимир Семенович (кандидат економічних наук, заслужений економіст України, Герой України);
Тридід Олександр Миколайович (доктор економічних наук, професор);
Федосов Віктор Михайлович (доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України);
Шаров Олександр Миколайович (доктор економічних наук, професор);
Шевчук Анатолій Васильович (доктор технічних наук, професор);
Шульга Наталія Петрівна (доктор економічних наук, професор);
Щербак Олена Анатоліївна (кандидат економічних наук).

РЕДАКЦІЯ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ НБУ

Головний редактор	ПАТРИКАЦ Л.М.	Дизайн і верстка:	ХАРУК О.В., НЕВСЬКИЙ Д.О.
Заступник головного редактора	КРОХМАЛЮК Д.І.	Коректор	ТРИФОНОВА О.М.
Начальник відділу з випуску журналу "Вісник Національного банку України"	ПІДВИСОЦЬКИЙ Р.В.	Оператор	ЛИТВИНОВА Н.В.
Заступник начальника відділу	МАТВІЙЧУК Ю.Г.	Переклад:	МАРЧЕНКО О.В., ОСЬМАК О.Г., ЗАСИПКА К.А.
Редактор	ПАЦЕРА М.М.	Розповсюдження:	ТРИКИША А.І.
Відповідальний секретар	ЛІПІНЬКА С.М.	Реклама:	СЧАСТЛИВЦЕВА І.В.
Головний художник	КОЗИЦЬКА С.Г.	Фото:	НЕГРЕБЕЦЬКИЙ В.С.
		Черговий редактор	ПАЦЕРА М.М.

Повна електронна версія цього номера журналу буде доступна у розділі
"Публікації" Офіційного інтернет-представництва Національного банку України
у травні 2015 року

№ 11 (225)
Листопад 2014

Здано до друку 31.10.2014 р.

Засновник і видавець:
Національний банк України

Адреса: вул. Інститутська, 9, Київ-601, 01601, Україна

Свідчення про реєстрацію
КВ № 20467-10267 ПР від 06.12.2013 р.

Видається у комплекті з електронною версією
на CD-диску додатка "Законодавчі і нормативні акти
з банківської діяльності"

Дизайн: редакція періодичних видань
Національного банку України

Надруковано з готового оригінал-макета
відділом організації видавничого забезпечення
Головного господарського управління
Національного банку України

КОНТАКТИ

Адреса редакції:
просп. Науки, 7, Київ-28, 03028, Україна
(адреса для листування:
Редакції періодичних видань,
вул. Інститутська, 9, Київ-601, 01601, Україна)
Тел./факс: (044) 524-96-25, 525-38-25
Тел.: (044) 527-39-44, 527-38-06, 527-31-77
E-mail: litvinova@bank.gov.ua
http://www.bank.gov.ua
Адреса друкарні:
просп. Науки, 7, Київ-28, 03028, Україна

Формат 60 × 90 / 8

Друк на цифровому обладнанні

Фіз. друк. арк. 10

Умовн. друк. арк. 10

Обл.-вид. арк. 9.8

При передруку матеріалів, опублікованих у журналі,
посилання на "Вісник Національного банку України"
обов'язкове.

Редакція може публікувати матеріали
в порядку обговорення, не поділяючи думку автора.
Відповідальність за точність викладених фактів несе автор,
а за зміст рекламних матеріалів – рекламодавець.

Передплатний індекс 74132

© Національний банк України, 2014

ISSN 2310-2624

VISNIK

Національного банку України

Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy
Herald of the National Bank of Ukraine

*Monthly scientific and practical journal
of the National Bank of Ukraine*

Published since March 1995

**No. 11 (225)
November 2014**

**Authorized publication:
31 October 2014**

**Founder and publisher:
National Bank of Ukraine**

Address:

9 Instytutska Street, Kyiv, 01601, Ukraine

Registration certificate:

KB No. 20467-10267 ПП of 6 December 2013

The journal comes with a CD supplement
"Legislative and Normative Acts on Banking"

Designed by the Editorial Board
of NBU Periodicals

Printed by the Printed Materials Division
of the NBU Main Administration and Maintenance Office

CONTACTS

Address of the Editorial Office:
7 Nauky Avenue, Kyiv, 03028, Ukraine

Address for correspondence:
Editorial Board of NBU Periodicals,
9 Instytutska Street, Kyiv, 01601, Ukraine
Tel./fax: + 380 (44) 524 9625, 525 3825
Tel.: + 380 (44) 527 3944, 527 3806, 527 3177

E-mail: litvinova@bank.gov.ua
<http://www.bank.gov.ua>

Address of the Printing House:
7 Nauky Avenue, Kyiv, 03028, Ukraine

Format 60 × 90 / 8

Digital printing

Physical printed sheets: 10

Conventional printed sheets: 10

Publisher's sheets: 9.8

For reprinting materials published herein
the reference to the journal
"Herald of the National Bank of Ukraine"
is compulsory.

The Editorial Board can publish materials
being under discussion, not sharing the author's opinion.
The author bears responsibility for the accuracy of the materials;
the advertiser bears responsibility
for the content of promotional materials.

Subscription index: 74132

© National Bank of Ukraine, 2014

The journal "Herald of the National Bank of Ukraine" is registered in the new
"List of scientific professional editions of Ukraine, in which results
of theses for obtaining of a Ph.D. degree (Economics) can be published".
Grounds: Resolution of the Higher Attestation Commission of Ukraine
No. 1-05/1 of 10 February 2010

The journal was recommended for publication
by the Academic Council
of the Vadym Hetman National Economic University (Minutes No.4 of 2 December 1999)
and by the Academic Council
of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Minutes No. 7 of 13 March 2009)

EDITORIAL STAFF:

Oleksandr Petryk (Chairman, Sc.D. (Economics), Professor,
Honored Economist of Ukraine)

Yurii Bazhal (Sc.D. (Economics), Professor)

Oleksandr Baranovskiy (Sc.D. (Economics), Professor,
Honored Economist of Ukraine)

Ryszard Borowiecki (Sc.D., Professor)

Olga Vovchak (Sc.D. (Economics), Professor)

Anatolii Vozhzhov (Sc.D. (Economics), Professor)

Anatolii Halchynskiy (Sc.D. (Economics), Professor,
Honored Scientist and Technician of Ukraine)

Valerii Heiets (Academician of the National Academy of
Sciences of Ukraine, Sc.D. (Economics), Professor)

Oleksandr Kirieiev (Ph.D. (Economics), Honored Economist
of Ukraine)

Olena Kovalenko (Ph.D. (Economics))

Serhii Kozmenko (Sc.D. (Economics), Professor)

Serhii Kruhlyk (Ph.D. (Economics))

Ihor Liutyi (Sc.D. (Economics), Professor)

Stefan Mitnik (Ph.D., Professor)

Volodymyr Mishchenko (Sc.D. (Economics), Professor)

Anatolii Moroz (Sc.D. (Economics), Professor, Honored
Scientist and Technician of Ukraine)

Liudmyla Patrikats (Head of the Editorial Board of NBU
Periodicals, Editor-in-Chief of the "Herald of the National
Bank of Ukraine")

Kostiantyn Raievskiy (Ph.D. (Economics), Professor)

Vira Rychakivska (Ph.D. (Economics), Honored Economist
of Ukraine)

Mykhailo Savluk (Sc.D. (Economics), Professor, Honored
Scientist and Technician of Ukraine)

Pavlo Senyshch (Ph.D. (Economics), Honored Economist
of Ukraine)

Tamara Smovzhenko (Sc.D. (Economics), Professor)

Volodymyr Stelmakh (Ph.D. (Economics), Honored
Economist of Ukraine, Hero of Ukraine)

Oleksandr Trydyd (Sc.D. (Economics), Professor)

Viktor Fedosov (Sc.D. (Economics), Professor, Honored
Scientist and Technician of Ukraine)

Oleksandr Sharov (Sc.D. (Economics), Professor)

Anatolii Shevchuk (Sc.D. (Technics), Professor)

Nataliia Shulha (Sc.D. (Economics), Professor)

Olena Shcherbakova (Ph.D. (Economics))

EDITORIAL BOARD OF NBU PERIODICALS:

Editor-in-Chief:

LIUDMYLA PATRIKATS

Deputy Editor-in-Chief:

DMYTRO KROKHMALIUK

Head of the Division for Issue of the "Herald
of the National Bank of Ukraine":

ROMAN PIDVYSOTSKYI

Deputy Head of the Division:

YURI MATVIICHUK

Editor:

MYKOLA PATSERA

Responsible Secretary:

SVITLANA LIPINSKA

Chief Designer:

SVITLANA KOZYTSKA

Designers:

OKSANA KHARUK, DMYTRO NEVSKYI

Proofreader:

OLENA TRYFONOVA

Computer-aided composition:

NATALIYA LYTIVNOVA

Translators:

**OLENA MARCHENKO, OLEKSANDR OSMAK,
KRISTINA ZASYPKINA**

Distribution Agent:

ANDRII TRYKISHA

Advertising Manager:

IRYNA SCHASTLIVTSEVA

Photos:

VLADYSLAV NEHREBETSKYI

Duty Editor:

MYKOLA PATSERA

The electronic version of the publication will be available
in the Publications section of the official web-site
of the National Bank of Ukraine in May 2015

ЗМІСТ

МАКРОЕКОНОМІКА

С.Буковинський

Забезпечення цінової стабільності і мінімізація системних фінансових ризиків 5

Р.Підвисоцький

Економічне зростання – ключовий чинник стабілізації курсу національної валюти 59

М.Пацера

Фінансово-кредитна діяльність банків потребує реформування 62

БАНКНОТИ І МОНЕТИ

Ю.Матвійчук

Банкотно-монетний двір Національного банку України відзначив 20-річчя 14

Поповнення готівково-грошового обігу банкнотою номіналом 200 гривень у жовтні 2014 року 51

Про введення в обіг пам'ятної монети "Микола Реріх" 70

БАНКИ УКРАЇНИ

Р.Шпек

Для України реформи – це питання не вибору, а необхідності 18

Динаміка фінансового стану банків України на 1 жовтня 2014 року 70

Основні показники діяльності банків України на 1 жовтня 2014 року 72

Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені у вересні 2014 р. 73

Банки, яким змінено або в яких відкликано банківську ліцензію у вересні 2014 року 73

МІЖДЕРЖАВНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Ю.А.Габер

Геостратегічна пастка Східного партнерства 25

ФІНАНСОВИЙ РИНОК

С.Науменкова

Фінансова інклюзивність та проблеми забезпечення доступу населення до базових фінансових послуг в Україні 31

Ринок державних цінних паперів України у вересні 2014 року 68

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України один раз на місяць (за вересень 2014 року) 73

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України щоденно (за вересень 2014 року) 74

Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у вересні 2014 року 76

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК

Л.Снігурська

Особливості бухгалтерського обліку банками України операцій з конвертації валютних кредитів у гривню 38

НАГЛЯД, АУДИТ, КОНТРОЛЬ

О.Тридід, К.Орехова

Закордонний досвід моніторингу банківських рахунків 52

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА

М.Вознюк, С.Бойко

Заняття з фінансової грамотності в дитячих оздоровчих закладах 67

ЦЕНТРАЛЬНИЙ БАНК

Хроніка найважливіших подій і рішень. Вересень 2014 року 77

Вимоги до авторів щодо оформлення та подання творів 79

CONTENTS

MACROECONOMICS

Stanislav Bukovynskyi Ensuring of the price stability and minimization of systemic financial risks	5
Roman Pidvysotskyi Economic growth is a key factor in the stabilization of the national currency	59
Mykola Patsera Financial and lending activities of banks require reformation.....	62

BANKNOTES AND COINS

Yurii Matviichuk The Banknote Printing and Minting Works of the National Bank of Ukraine celebrated its 20th anniversary	14
Replenishment of money circulation with the 200 hryvnia banknote in October 2014	51
Putting into circulation the commemorative coin "Nicholas Roerich"	70

BANKS OF UKRAINE

Roman Shpek Reforms for Ukraine are the issue not of a choice but of necessity.....	18
Dynamics of financial performance of banks of Ukraine as of 1 October 2014	70
Basic indices of banks of Ukraine activities as of 1 October 2014	72
Amendments to the State Register of Banks, which were made in September 2014	73
Banks whose banking licenses were changed or revoked in September 2014	73

INTERSTATE ECONOMIC RELATIONS

József Antoni Haber Geostrategic trap of the Eastern Partnership	25

FINANCIAL MARKET

Svitlana Naumenkova Financial inclusivity and problems of ensuring of the population's access to basic financial services in Ukraine.....	31
Government securities of Ukraine market in September 2014	68
Official exchange rate of hryvnia against foreign currencies, which is established by the National Bank of Ukraine monthly (for September 2014)	73
Official exchange rate of hryvnia against foreign currencies, which is established by the National Bank of Ukraine daily (for September 2014)	74
Main parameters of the monetary market of Ukraine in September 2014	76

ACCOUNTING

Liudmyla Snihurska Features of accounting of operations on conversion of foreign currency loans into hryvnia ones by banks of Ukraine	38

SUPERVISION, AUDIT, CONTROL

Oleksandr Trydid, Kateryna Oriekhova Foreign experience in bank accounts monitoring	52

ECONOMIC EDUCATION

Mykola Vozniuk, Serhii Boiko Financial literacy lessons in children's health institutions	67

CENTRAL BANK

Chronicle of the most important events and resolutions. September 2014	77

Material submission requirements for authors	79

■ **Станіслав Буковинський**
Stanislav Bukovynskyi

Голова Ради Національного банку України, кандидат економічних наук
Chairman of the Council of the National Bank of Ukraine, Ph.D. (Economics)

Забезпечення цінової стабільності і мінімізація системних фінансових ризиків

Ensuring of the price stability and
minimization of systemic financial risks

Немає сенсу казати: “Ми зробили все, що змогли”,
треба зробити те, що необхідно.

Вінстон Черчілль

“It is no use saying, ‘We are doing our best.’
You have got to succeed in doing what is necessary.”

Sir Winston Churchill

Основною функцією Національного банку України є забезпечення стабільності національної грошової одиниці, виконання якої має виходити із пріоритетності досягнення та підтримки цінової стабільності, а в тій частині, що не суперечить головному пріоритету, – сприяти фінансовій стабільності та підтримці сталих темпів економічного зростання. Зрозуміло, що інфляція, валютна і фінансова стабільність – це ті зовнішні ефекти, які бачать усі, проте вони формуються в результаті прихованих глибинних механізмів взаємодії інституційної структури економіки, монетарного і макроекономічного регулювання, інвестиційних процесів, а також глобальних впливів зовнішніх і внутрішніх шоків [1, с. 71]. Радою Національного банку розроблено Основні засади грошово-кредитної політики на 2015 рік, в яких поряд з оцінкою поточного стану визначено ключові напрями здійснення монетарної політики у середньостроковому періоді, зокрема: вдосконалення інституційного забезпечення грошово-кредитного регулювання, перехід до нового монетарного режиму – інфляційного таргетування та розвиток операційної структури монетарної політики в нових умовах.

Ensuring of the stability of the national monetary unit is the principal duty of the National Bank of Ukraine. The fulfillment of the duty must result from the priority of achieving and maintaining the price stability; in the part that does not contradict the priority, one of the NBU main functions is to promote the financial stability and maintain the sustainable economic growth. Inflation as well as exchange rate and financial stability are external effects that everybody can see; however, they are generated by hidden deep mechanisms of interactions of the institutional structure of the economy, monetary and macroeconomic regulation, investment processes, and global impact of external and internal shocks [1, p. 71]. The Council of the National Bank of Ukraine developed the main principles of the monetary policy for 2015, which include the assessment of the current situation and set mid-term monetary policy objectives, in particular, improvement of the institutional structure of the monetary regulation, transition to a new monetary regime – inflation targeting, and development of the operational structure of the monetary policy under new conditions.

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ МОНЕТАРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦІНОВОЇ І ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

Економіка України, яка зазнає тиску підвищених зовнішніх та

внутрішніх ризиків і перебуває в процесі реформ, потребує особливо виваженого регулювання, побудованого на глибокому розумінні нелінійної логіки макроекономічних і фінансових процесів. Без цього розуміння неможливо побудувати систему тактичних і стратегічних регуляторних дій, які б давали бажані

ефекти, а не шокуючі “несподівані” наслідки, коли ліки стають гіршими за саму хворобу.

Що таке нелінійні макроекономічні процеси і чому так важливо розуміти їхню природу? Нелінійність – це об’єктивна якість макроекономічних систем, сутність якої полягає в тому, що на один і той са-

мий простий регуляторний захід система може дати абсолютно непропорційну несподівану реакцію залежно від моменту часу та дисбалансів, що вже накопичилися в ній. Нелінійні системи контрастують із лінійними майже повною “байдужістю” до регуляторних дій в один момент часу і надзвичайною чутливістю до цих дій в інший момент, а лінійні — завжди мають однакову пропорційну реакцію на одну і ту ж дію в будь-який час. Саме в цьому полягає принципова різниця між лінійними і нелінійними системами.

Економіка є надскладним чутливим організмом із яскраво вираженою нелінійністю, який сформований на підґрунті переплетіння мотивацій та рівнів довіри мільйонів її різнорідних учасників. Застосування до неї лінійної логіки регулювання може призвести не лише до відсутності очікуваного ефекту, а й до виникнення руйнівних наслідків. З огляду на це регуляторні рішення на макrorівні повинні враховувати всю систему нелінійних зв'язків, на які вони можуть вплинути. Прикладом невдалого застосування лінійної логіки, на нашу думку, було рішення щодо запровадження в момент розгортання спіралі валютної і фінансової нестабільності податку на процентні доходи з депозитів. Це не лише не дало бажаного ефекту сталого джерела наповнення бюджету, а й прискорило вплив коштів із банківської системи та зменшення обсягу власних інвестиційних ресурсів економіки.

Ще одним таким прикладом було запровадження обов'язкового 100-відсоткового продажу на міжбанківському валютному ринку України надходжень в іноземній валюті з-за кордону, що не тільки не привело до бажаного зростання пропозиції валюти на ринку, а й спровокувало призупинення валютних надходжень у країну, створення штучного дефіциту валюти, зниження довіри до монетарного регулятора та повернення архаїчної форми її обміну — чорного ринку. Тимчасовість цього заходу і наступне скасування низки його положень пом'якшує, але, на жаль, не запобігає зниженню довіри та зростанню структурних дисбалансів. Тому стратегічно важливо, щоб макрорегулятори володіли розвинутою культурою нелінійного макроекономічного мислення, необхідного там, де непридатною є інтуїція, вироблена досвідом тактичного вирішення лінійних завдань.

Стратегічним кроком удосконалення інституційного забезпечення монетарного регулювання є намір щодо створення *Ради з фінансової стабільності*. В основі такого рішення лежить розуміння того, що діяльність, обмежена наглядом за функціонуванням окремих банків та інших фінансових інститутів, не дає можливості бачити цілісну картину структурних диспропорцій і вчасно їм протистояти. Фокус уваги цієї ради буде зосереджено на оцінці системних фінансових ризиків та розробці заходів щодо їх мінімізації.

Глобальна фінансово-економічна криза, що розпочалася у 2008 році, переконливо довела необхідність створення у центральних банках підрозділів, здатних розробляти широке бачення структурних процесів, пов'язаних із монетарною сферою, та оцінку системних ризиків. Зокрема, в Дойче Бундесбанку та інших центральних банках європейських країн функціонують експертні групи, спрямовані на таку оцінку. У США створено Раду з нагляду за фінансовою стабільністю та Раду з системних ризиків (*Financial Stability Oversight Council, FSOC; Systemic Risk Council, SRC*), у Європейському Союзі засновано Європейську раду з системних ризиків (*European Systemic Risk Board, ESRB*) та науково-експертний центр, який займається розвитком методології і математичних методів оцінки системних ризиків, в Англії — Комітет фінансової політики (*Financial Policy Committee — FPC*).

У чому полягає зміст системного ризику, і чим він відрізняється від інших відомих видів ризиків — інфляційного, валютного, фінансового, кредитного тощо? Для розуміння цього ключовими є поняття “система”, “цілісність” і “життєздатність системи”. Якщо в ролі системи розглядати біологічний організм, то системним ризиком тут є ризик припинення його біологічного життя. Причини можуть бути різні, але головна — це руйнування життєво важливих зв'язків і функцій системи, що призводить до неможливості її цілісного існування. Щодо фінансової системи, то “спусковим гачком” для реалізації системного ризику можуть бути окремі види ризиків — валютний, ціновий, кредитний тощо. Проте “запуск” сценарію актуалізації системного ризику можливий лише в тому разі, коли система перебуває у стані фундаментальної структурної вразливості до зовнішніх або вну-

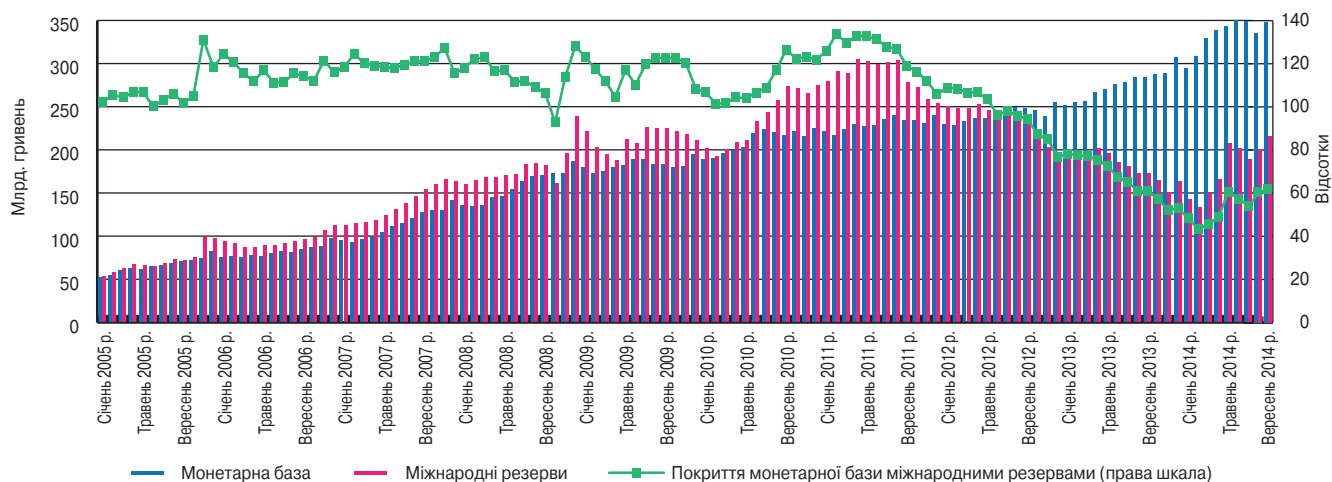
трішніх шоків. Зокрема, якщо структурні характеристики банківської системи свідчать про її серйозні внутрішні дисбаланси і надзвичайно високий рівень фінансової нестабільності, то навіть незначний кредитний, валютний чи інший шок може запустити лавиноподібні процеси розпаду системи загалом, припинення її фундаментальних взаємозв'язків і функціонування. Тобто природа системних ризиків фундаментально відрізняється від інших видів ризиків, з якими раніше працювали експерти, інвестори, макрорегулятори.

Унікальність цього феномена в тому, що зниження індивідуальних ризиків елементів системи може призвести не до зменшення, а до різкого зростання системного ризику. Іншими словами, раціональна поведінка з точки зору індивідуального учасника ринку (наприклад, проведення спекулятивних операцій з валютою для максимізації власного прибутку або продаж банком заставних активів для поповнення ліквідності) в умовах структурної незбалансованості системи в цілому може призвести до несприятливих системних ефектів, зокрема до валютної кризи або до кризи на ринку нерухомості.

Зростання системних ризиків зумовлюється не так динамікою індивідуальних ризиків, як структурними особливостями системи та механізмами поширення кризових явищ між її підсистемами. Відновлення і реконструкція системи після актуалізації системного ризику — завдання, що потребує глибокого розуміння проблеми і значних повноважень у регулюванні. Системні ризики завжди глибоко приховані, вони мають структурну природу і пов'язані з фундаментальними принципами, на яких побудована система. Тому косметичний ремонт, що маскує симптоми хвороби, може не лише не розв'язати проблему, а й загострити її через зволікання з прийняттям правильних рішень і подальшим поглибленням фундаментальних структурних диспропорцій [7, с. 43–44].

До важливих напрямів інституційного вдосконалення монетарного регулювання належать також заходи, спрямовані на підвищення незалежності центрального банку, зокрема його фінансової автономії в аспекті припинення практики авансового перерахування частини його прибутку до державного бюджету.

Графік 1. Динаміка коефіцієнта покриття монетарної бази міжнародними резервами

Джерело: побудовано за офіційними даними Національного банку України [4].

СУТНІСТЬ ВАЛЮТНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ В УМОВАХ ГНУЧКОГО КУРСУ ТА ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ЧИННИКИ ЇЇ ПОРУШЕННЯ З БОКУ ПЛАТІЖНОГО БАЛАНСУ

Значне знецінення гривні у поєднанні з високою волатильністю її курсу на тлі потужних геополітичних та економічних викликів для України спричинило зниження довіри економічних суб'єктів до Національного банку та економічної політики уряду, відплив депозитів із банківської системи та виведення капіталу. Крім того, девальваційні ефекти мають значний вплив на зростання інфляції. Отже, одним із важливих завдань Національного банку є забезпечення валютної стабільності в тому сенсі, який відповідає змісту режиму гнучкого валютного курсу.

Для відновлення валютної стабільності на якісно нових для України засадах гнучкого валютного курсу і переходу до інфляційного таргетування потрібно розуміти, що означає валютна стабільність у цих умовах і за рахунок яких механізмів її може бути досягнуто. Чітке усвідомлення відповідей на поставлені запитання необхідне на рівні оперативного валютного та монетарного регулювання для недопущення помилок, які загострюють ризики посилення валютної і банківської нестабільності. Згідно з відомим у світовій науці і практиці підходом стабільність національної валюти (валютна стабільність) — це один із трьох станів:

1) в умовах режиму фіксованого курсу — це фіксований курс націо-

нальної валюти на рівні, що відповідає рівновазі валютного ринку в національній економіці;

в умовах гнучкого (плаваючого) курсу — це:

2) гнучкий курс валюти, який унаслідок взаємодії ринкових сил попиту і пропозиції стійко утримується на рівноважному рівні, тобто спрацьовують ринкові механізми запобігання відхиленням від рівноваги;

3) гнучкий курс валюти, який після невеликих короточасних відхилень від рівноваги в той чи інший бік за рахунок ринкової взаємодії попиту і пропозиції повертається до рівноважного рівня. Тобто мають місце незначні і короткострокові коливання довкола рівноважного рівня. Інтервал коливань, який визначає коридор валютної стабільності для кожної країни, залежить від особливостей трансмісійних механізмів у її економіці, чутливості економіки до змін валютного курсу, що оцінюється рівнем *ефекту проходження (path-through effect)* курсу.

За будь-якого режиму валютного курсу можуть виникати серйозні ризики валютної нестабільності внаслідок дисбалансів, які передаються валютному ринку з реального або фінансового секторів. Сутність валютної стабільності — це здатність валютного курсу стійко утримуватися на рівноважному рівні або коливатися відносно нього з незначною амплітудою. Поточне співробітництво з міжнародними фінансовими інституціями, зокрема з Міжнародним валютним фондом, може сприяти залученню в економіку додаткових валютних ресурсів. Але зрозуміло, що коротко-

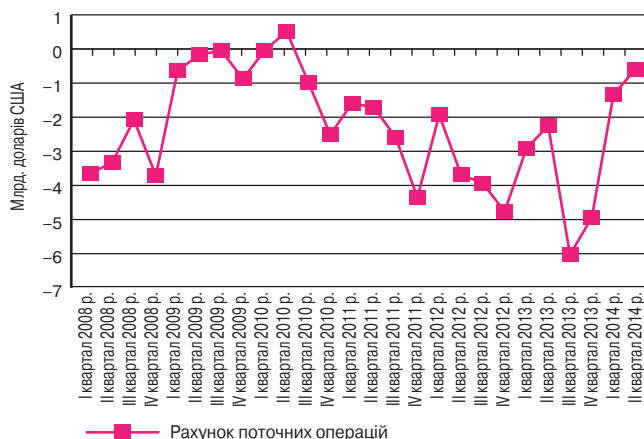
строкові позикові кошти не вирішують проблеми валютної і фінансової стабільності, а лише дають змогу виграти певний час для реформування управління та мобілізації зусиль на ключових напрямках, здатних загальмувати негативні процеси та повернути економічну ситуацію у конструктивне русло.

Протягом останніх трьох років в умовах фіксації валютного курсу на нерівноважному рівні (7.99 грн./дол. США) його штучна підтримка створювала ілюзію валютної стабільності, проте посилювала накопичення дисбалансів. Можливості збереження такої нерівноважної структури визначалися лише швидкістю збільшення зовнішнього боргу, динамікою накопичення дисбалансів та обсягом валютних резервів. Процес поступового внутрішнього руйнування основи валютної стабільності ілюструє, зокрема, динаміка коефіцієнта покриття монетарної бази міжнародними резервами, який постійно знижувався, починаючи з лютого 2011 року (див. графік 1).

З початку 2011 року динаміка поточного рахунку платіжного балансу характеризувалася негативним сальдо, яке в поквартальному вираженні коливалося в межах від -1.9 до -6 млрд. дол. США (див. графік 2). За результатами 2013 року дефіцит платіжного балансу становив більше 16 млрд. дол. США, або 9% від ВВП.

Протягом першого кварталу 2014 року, коли різко знизилася можливість компенсувати дисбаланси поточного рахунку за допомогою витрачання міжнародних резервів НБУ та залучення зовнішнього боргу, во-

Графік 2. Динаміка поточного рахунку платіжного балансу

Джерело: побудовано за офіційними даними Національного банку України [4].

ни проявилися в падінні валютного курсу — обмінний курс гривні щодо долара США на міжбанківському ринку знизився на 34.9%, а за операціями з продажу готівкового долара США населенню — на 37.6%. Під впливом посилення девальваційного тиску на валютному ринку та вимог МВФ для надання кредиту за програмою “стенд-бай” (Stand-by) Національний банк України перейшов до режиму гнучкого курсу.

Зниження курсу гривні та високі політичні ризики призвели до відпливу депозитів населення із банківської системи.

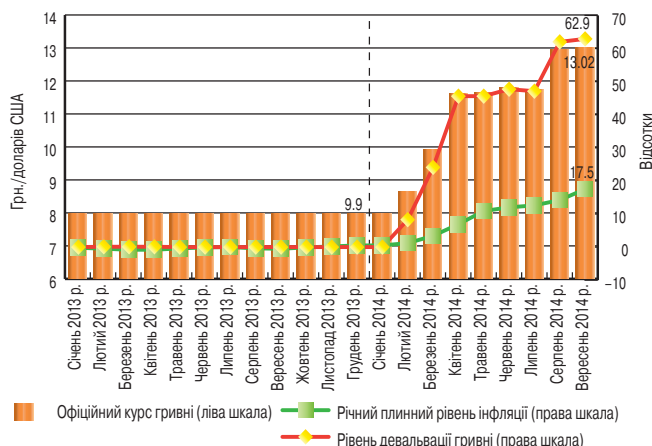
Дії центрального банку щодо підтримання ліквідності банківської системи (63.1 млрд. грн. кредитів рефінансування за перший квартал) посилили девальваційний імпульс за рахунок підвищення гривневого попиту на іноземну валюту. Монетарна експансія в середовищі з девальваційним потенціалом практично завжди

призводить до падіння курсу валюти зі значним відхиленням від його рівноважного значення (*overshooting effect*). Це і сталося протягом першого кварталу 2014 року (див. графік 3).

Фундаментальною базою для стабільності національної валюти є рівноважна динаміка платіжного балансу. Внаслідок того, що платіжний баланс у своїй структурі та динаміці відтворює диспропорції, які накопились у структурі економіки, котра має високий ступінь відкритості і залежності від зовнішнього попиту, валютний ринок в Україні періодично зазнає валютних криз, спричинених кризами платіжного балансу. Тому стратегічно важливим завданням є подолання глибоких фундаментальних чинників нестабільності платіжного балансу України, що спричиняють зростання ризиків валютних криз на системній основі.

Для економіки України досить типовим є стан дефіциту поточного ра-

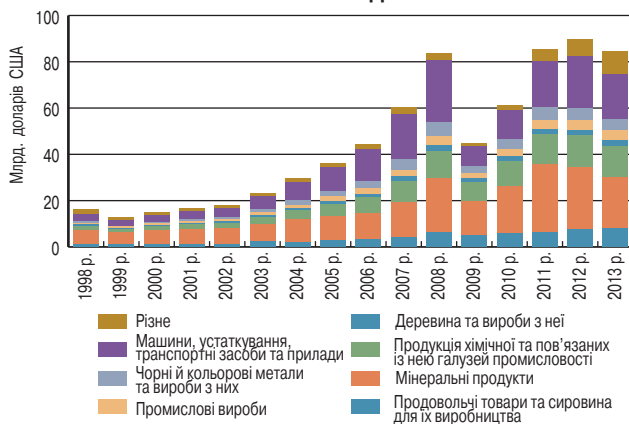
Графік 3. Динаміка обмінного курсу гривні та рівня споживчої інфляції

Джерело: побудовано за офіційними даними Національного банку України [4].

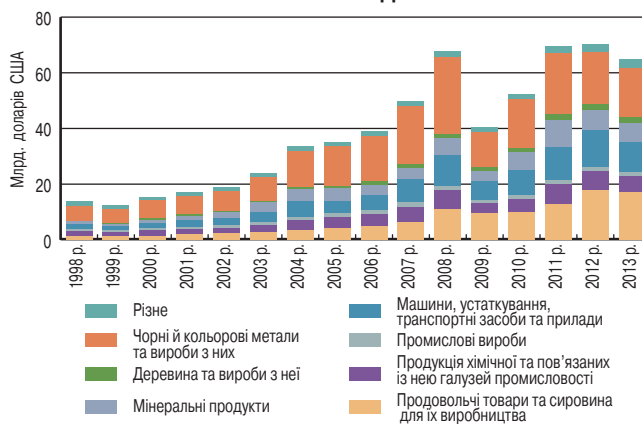
хунку платіжного балансу, що відображає довгострокові фундаментальні диспропорції розвитку всієї економічної системи країни. В економічній науці і практиці розглядаються два основні сценарії розвитку економіки в умовах значного дефіциту поточного рахунку платіжного балансу країни. Перший сценарій — стимулюючий, або *інвестиційний тип розвитку платіжного балансу* — є позитивним. Він має місце в тому разі, коли негативне сальдо зумовлене зростанням імпорту технологій та наукоємних товарів і збільшенням виплат за залученими раніше середньо- і довгостроковими ресурсами інвестиційного характеру. За такого сценарію розвитку економіка отримує значний потенціал для нарощування виробничих потужностей, що стимулює економічне зростання, стабілізує фінансову сферу і грошовий обіг, а це з часом дає змогу істотно поліпшити стан торговельного балансу за раху-

Графік 4. Динаміка і структура імпорту товарів в Україні в 1998–2013 рр.

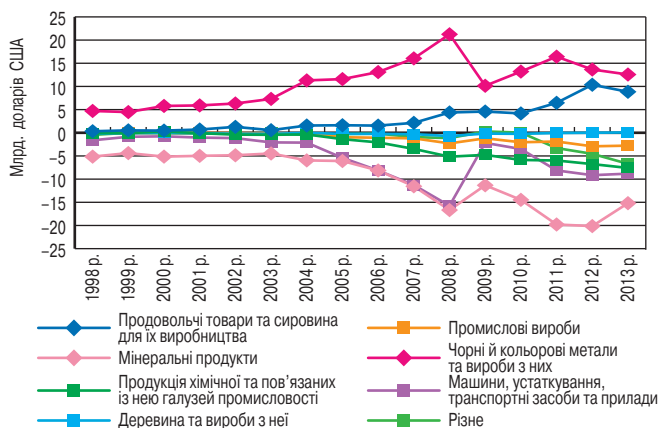
Джерела: побудовано за офіційними даними Національного банку України [4]; Державної служби статистики [5].

Графік 5. Динаміка і структура експорту товарів з України в 1998–2013 рр.

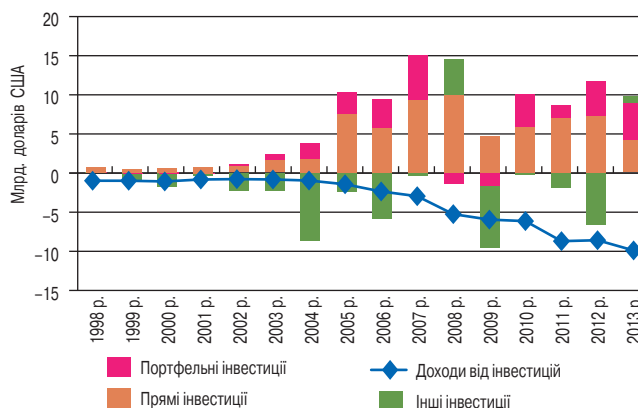
Джерела: побудовано за офіційними даними Національного банку України [4]; Державної служби статистики [5].

Графік 6. Динаміка дефіциту (-) / профіциту (+) міжнародної торгівлі України товарами за основними групами товарів у 1998–2013 рр.

Джерела: побудовано за офіційними даними Національного банку України [4]; Державної служби статистики [5].

Графік 8. Динаміка і структура фінансового рахунку платіжного балансу в Україні та доходів від інвестицій

Джерела: побудовано за офіційними даними Національного банку України [4]; Державної служби статистики [5].

нок зростання експорту з високими конкурентними якостями.

Протилежним варіантом розвитку є сценарій, який властивий Україні, — *споживчий тип формування платіжного балансу*, що характеризується зростанням імпорту товарів переважно споживчого характеру. Подібний сценарій досить часто стимулює несумлінну поведінку економічних суб'єктів кредитної системи і підвищення кредитних ризиків. У результаті збільшення обсягів імпорту веде до зростання зовнішнього корпоративного боргу і подальшого підвищення процентних виплат, що, в свою чергу, погіршує стан поточного рахунку платіжного балансу. Споживання, не забезпечене відповідним підвищенням продуктивності праці, веде до подальшого зростання вартості кредитів і створення підґрунтя фінансової нестабільності. Замикається так зване "порочне коло споживан-

ня": зростання імпорту — формування попиту на споживче кредитування — залучення зовнішніх фінансових ресурсів банками — спрощення процедури кредитування з метою більшого охоплення ринку клієнтів — зростання обсягів кредитування — розширення спектра потреб населення — збільшення обсягів імпорту.

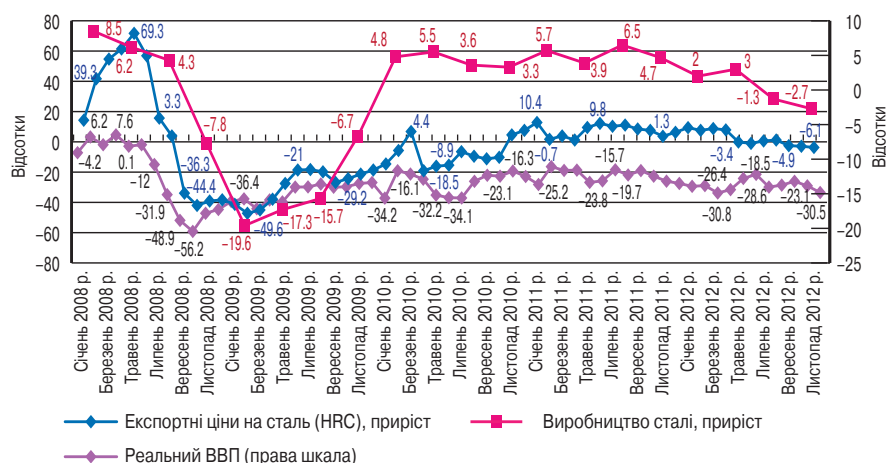
Таким чином, наслідком погіршення торговельного балансу в результаті зростання споживчого імпорту стає, з одного боку, збільшення припливу капіталу за фінансовим рахунком платіжного балансу, яким оплачується дисбаланс, а з другого боку, — погіршення міжнародної інвестиційної позиції країни (ІП). Це безпосередньо впливає на вартість залучення зовнішніх кредитних ресурсів для банківської системи і в результаті спричиняє так зване "само-відтворення" заборгованості й

аккумуляцію валютного, кредитного ризиків та ризику раптового реверсу капіталу (*sudden stop*). В Україні реалізовувалися сценарії розвитку зазначеного типу. Аналіз динаміки товарної структури імпорту й експорту (див. графіки 4, 5) і торговельного дисбалансу (див. графік 6) підтверджує цю тезу.

У період 2007–2008 років незадово до розгортання глобальної фінансової кризи спостерігалися досить високі значення негативного сальдо балансу товарів (відповідно 10,6 і 16 млрд. доларів США), які дещо знизилися в кризовий період і відновили свої позиції з 2011 року (понад 16 млрд. доларів США). Зменшення негативного сальдо в 2009–2010 роках було зумовлене насамперед падінням світових цін на товарних і сировинних ринках у результаті глобальної фінансової кризи, а також вартісних показників імпорту найбільшої групи товарів — енергоресурсів. Якими були основні чинники такої ситуації?

По-перше, — зростання цін на сировину й енергоносії на світових товарних ринках у передкризовий період (див. графік 6). Це позначилося передусім на збільшенні вартісних обсягів імпорту мінеральних продуктів перед розгортанням світової фінансово-економічної кризи (на 31,7% у 2007 році і 50,1% — у 2008-му в цілому по групі, окремо за природним газом — відповідно на 37% і 37,2%), товарів хімічної промисловості (на 35,7% і 32,4%), металургії (на 42,5% і 34,8%). Зростання обсягів імпорту металургійної продукції також було зумовлене розширенням виробництва продукції машинобудування, що є позитивним.

Графік 7. Динаміка експортних цін на сталь, обсягів виробництва сталі та реального ВВП України в 2008–2012 рр.

Джерела: побудовано за офіційними даними Державної служби статистики [5]; Всесвітньої асоціації виробників сталі (World Steel Association) [6].

Проте наявність витрат на імпорту енергоносіїв у структурі собівартості основного експортного товару — чорних металів і виробів із них — сприяло збільшенню вартісного обсягу їх експорту лише на 26.6% у 2007 році і 27.8% у 2008-му, тоді як фактичні обсяги взагалі практично не змінилися: на 1.8% і 1% відповідно чорних металів і виробів з них. Низька ефективність суспільного виробництва спостерігалася і в структурі імпорту, в якій засоби виробництва становили впродовж останніх років не більше 17%, тоді як енергоносії визначали 30–40% динаміки імпорту. На цьому тлі, будучи впродовж 2008 року одним із основних чинників погіршення стану торговельного балансу, ціновий чинник унаслідок значної відкритості економіки країни і високої частки сировини в експорті виявився основним і в динаміці економічного зростання (див. графік 7).

Стрімке падіння цін на ринках активів спричинило спад національного виробництва внаслідок високого ступеня відкритості економіки України. Глобальна фінансова криза була в Україні не основним, а лише додатковим чинником, що загострив дисбаланси, які вже існували в економічній системі. З цієї точки зору характер зовнішньої незбалансованості, що відбивається в дефіциті поточного рахунку, є ендегенним за своєю природою.

Другим, не менш суттєвим чинником формування ризику девальвації 2014 року, було збільшення попиту й обсягів споживчого імпорту товарів. За даними статистичного аналізу структури імпорту, це було однією з найвагоміших причин зростання негативного сальдо балансу товарів у передкризовий період 2007–2008 років. У загальній структурі імпорту його споживча частка збільшилася відповідно на 38% і 57% і становила 20.1% і 22.9% від загального обсягу імпортованих товарів. Проте незважаючи на стрімкий розвиток глобальної кризи з 2008 року, темпи зростання споживчого імпорту в Україні до кінця 2013 року суттєво не змінювалися, а частка споживчого імпорту залишилася практично на незмінному рівні (20–27%), у тому числі відносно груп промислових товарів і товарів машинобудування (частка інвестиційного попиту в них останні десять років коливається на рівні 8–15%). Загальна частка засобів виробництва в структурі українського імпорту ста-

більно залишається низькою — 11–15%, у тому числі високотехнологічний імпорту становить до 3%.

Поряд з очевидними негативними наслідками (зростання від'ємного сальдо торговельного балансу країни) “споживчий” чинник несе в собі додатковий прокризовий потенціал — здатність інфікування кредитним ризиком в умовах припливу значного обсягу зовнішніх короткострокових кредитних ресурсів. При цьому механізм генерації такого типу ризику зумовлюється необхідністю швидкого розміщення отриманих позикових коштів, а отже, збільшенням міри недобросовісної поведінки і морального ризику. Це позначилося зниженням вимог до кредитоспроможності потенційних позичальників і шахрайствами з боку самих позичальників у питаннях достовірності інформації, що ними надається.

Приплив капіталу за фінансовим рахунком платіжного балансу, крім позитивних наслідків фінансування дефіциту торговельного балансу і зростання резервних активів центрального банку країни, також формує ризики як мінімум двох типів: ризик реверсу капіталу і ризик надмірного зростання витрат на його обслуговування. У контексті проблем стану поточного рахунку платіжного балансу ці ризики нестабільності платіжного балансу знову актуалізувалися (див. графік 8).

Структурне співвідношення інвестиційних доходів (виплат) країни є важливим аналітичним інструментом як у процесі оцінки довгострокових тенденцій економічного розвитку, так і для визначення тактичних ризиків погіршення стану поточного рахунку платіжного балансу (див. графік 9). За результатами 2004–2013 років загальний обсяг річних інвестиційних виплат збільшився з 1.03 млрд. доларів США до 9.8 млрд. доларів при зростанні інвестиційних доходів від іноземних інвестицій зі 170 млн. доларів до 998 млн. доларів, що, вочевидь, не врівноважує регулярний відплив валютних коштів за кордон і відповідне девальваційне навантаження на гривню.

Структура інвестиційних виплат у платіжному балансі також свідчить про їхню низьку ефективність, значний вплив спекулятивного чинника і тіньових схем ухилення від сплати податків на міжнародні фінансові потоки України. Значний обсяг виплат у групі інших інвести-

цій (переважне обслуговування короткострокових кредитів банків за фінансовим рахунком платіжного балансу) характеризує споживчий тип формування платіжного балансу в цілому і поточного рахунку зокрема.

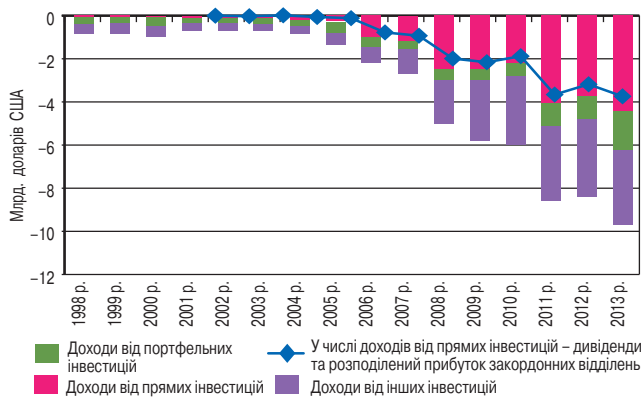
У результаті тривалого накопичення зовнішньої заборгованості в передкризовий період на кінець 2013 року короткостроковий зовнішній борг України (за залишковим терміном погашення) становив 61.7 млрд. дол., а сукупний зовнішній борг — 142.1 млрд. дол. США (більше 76% від ВВП). І це при тому, що стосовно зовнішнього боргу і поточного стану платіжного балансу світова криза мала стабілізуючу дію: в умовах зниження цін на імпортовані товари, ринкової вартості боргових фінансових інструментів і рівня доступності міжнародного капіталу за 2009 рік практично не відбулося збільшення валового зовнішнього боргу й обсягів інвестиційних виплат (див. графік 10), проте у зв'язку зі скороченням фізичних і вартісних виробничих показників відношення зовнішнього боргу до ВВП у 2009 і наступних роках різко збільшилося (зокрема, в 2009 році — на 32%).

Аналіз структури короткострокового зовнішнього боргу (див. графік 11) дає можливість зробити висновок, що більш як наполовину він складається з короткострокового боргу нефінансового сектору економіки. Торговельні кредити (кредиторська заборгованість) впродовж 2006–2014 рр. стабільно становлять половину обсягу короткострокового боргу даного сектору.

Це пояснюється насамперед високою процентною ставкою за внутрішніми короткостроковими кредитами для фінансування міжбюджетного розриву операційної діяльності підприємств реального сектору економіки. Водночас у зв'язку з девальвацією гривні у 2014 році це формує значні операційні ризики щодо зниження доходів підприємств і додатковий девальваційний тиск на міжбанківський ринок.

Основними фундаментальними чинниками нестабільності платіжного балансу України є переважно кредитна природа валютної пропозиції в економіці і критична недостатність інвестиційного попиту. Слід зазначити, що системна нестабільність платіжного балансу має рефлексивну природу: вона виявляється й причи-

Графік 9. Динаміка і структура виплат за іноземними інвестиціями в Україні у 1998–2013 рр.

Джерела: побудовано за офіційними даними Національного банку України [4]; Державної служби статистики [5].

ною, і наслідком макроекономічної та фінансової нестабільності.

Розглянемо детальніше базові принципи стратегії і тактики забезпечення валютної стабільності.

ПРИНЦИПИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВАЛЮТНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ В УМОВАХ ГНУЧКОГО КУРСУ З УРАХУВАННЯМ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ І РИЗИКІВ

Монетарна політика і валютне регулювання мають бути єдиною системою, побудованою на розумінні нелінійних макроекономічних взаємозв'язків, застосуванні розвинених інструментів регулювання ринку і правильному використанні мотивації ринкових суб'єктів. Необхідною є виважена **стратегічна програма досягнення валютної стабільності** в умовах гнучкого валютного курсу, розроблена з урахуванням девальваційного тиску, що існує, а також можливих зовнішніх та внутрішніх шоків.

Ця програма має бути заснована на реалізації ряду базових принципів.

Принцип конкурентоспроможності валюти. Як відомо, валютна стабільність є позитивним результатом конкурентної боротьби між національною та іноземними валютами на внутрішньому ринку. Регулятивні заходи, які вживаються з метою досягнення валютної стабільності, не повинні суперечити цілям стимулювання зростання конкурентоспроможності національної валюти на внутрішньому ринку порівняно з більш сильними іноземними валютами. Зі світового досвіду досліджень

та практики регулювання відомо, що конкурентна позиція валюти залежить від конкурентоспроможності економіки держави, котра емітує валюту, розміру трансакційного регіону (тобто регіону, в якому вона використовується для трансакцій) і рівня довіри до цієї валюти з боку суб'єктів економіки. Рівень довіри до валюти визначається чотирма ключовими чинниками: силою та стійкістю держави, яка емітує валюту; стабільністю й передбачуваністю валютного регулювання; відсутністю обмежень при конвертації; fall-back-чинником (тобто стійкістю збереження первинної цінності валюти).

Перший чинник, незважаючи на його важливість, у цій статті не розглядається, оскільки значною мірою перебуває за межами впливу центрального банку.

Адміністративні заходи щодо об'єктивної конвертації валютних надходжень у національну валюту, як правило, призводять до зниження конкурентної позиції національної валюти внаслідок порушення другого і третього перелічених пунктів. На тлі глибокої девальвації, тобто руйнування четвертого чинника (fall-back factor), мотивація зберігання гривні потрапляє під потрійний удар. Ці ефекти зниження конкурентоспроможності гривні, якщо їх не мінімізувати, можуть мати довгостроковий характер, оскільки руйнування довіри суб'єктів економіки – справа декількох днів, тоді як відновлення довіри до монетарної влади і національної валюти – тривалий і трудомісткий процес.

Принцип стимулювання припливу та уповільнення відпливу капіталу. Існує багатий світовий досвід валют-

Графік 10. Динаміка зовнішнього боргу України в 2001–2013 рр.

Джерело: побудовано за офіційними даними Національного банку України [4].

ного регулювання з метою стабілізації валютних ринків країн, що потрапляли під вплив валютної кризи, подібної до кризи в Україні. Такий тип кризи спричиняється внутрішніми диспропорціями у зовнішньоекономічній та банківській сферах, які набувають усе більшого загострення і, як наслідок, призводять до подвійної кризи – валютної та банківської. Така криза проявляється у різкому девальваційному тиску та значному скороченні валютних резервів унаслідок масштабних валютних інтервенцій. У такому разі необхідна система регуляторних дій тактичного і стратегічного характеру, спрямована на:

1) стимулювання припливу валютних ресурсів в економіку та блокування їх відпливу з урахуванням нелінійних ефектів, що справляють адміністративні заходи на мотивацію та економічну поведінку учасників ринку;

2) проведення реформ для поліпшення макроекономічної структури економіки та бізнес-клімату, виправлення структурних диспропорцій у банківській та валютній сферах.

Перше завдання може бути досягнуте за рахунок поєднання, з одного боку, тактичних адміністративних заходів із блокування спекулятивних операцій та відпливу капіталу, з другого – стратегічних заходів щодо стимулювання припливу валютних ресурсів в економіку. При цьому слід враховувати, що адміністративний контроль руху капіталу не може замінити здорову макроекономічну політику, яка передбачає збалансованість у всіх секторах. У разі серйозних порушень фінансових та економічних пропорцій ніякий контроль руху ка-

піталу не позбавить країну ризиків кризи платіжного балансу, валютної та фінансової нестабільності. Мало того, застосування надмірного тиску на бізнес і нерационально жорсткого контролю змушує учасників ринку шукати обхідні шляхи, затримувати валютні надходження в країну, а якщо це неможливо — згортати свою діяльність у цій країні, що позбавляє таке макрорегулювання будь-якого сенсу. Адміністративні заходи щодо контролю капіталу повинні бути ретельно зваженими з огляду на їх короткострокові і довгострокові наслідки. Якщо вони вносять вимушені викривлення в нормальну роботу ринкових механізмів, то повинні використовуватися на коротких проміжках часу з метою створення можливості для проведення більш глибоких реформ.

Ще одним наріжним каменем програми забезпечення валютної стабільності є фундаментальний принцип *забезпечення сталого економічного зростання*. Він пройшов перевірку часом у багатьох успішних економіках і сформульований Людвігом Ерхардом так: *основною стабільною валюти є зростання продуктивності праці в економіці* [2, с. 54].

Стратегічним орієнтиром макрорегулювання для забезпечення сталого економічного зростання має бути спрямованість на одночасне підтримання динамічних станів зовнішньої та внутрішньої рівноваги економіки. Саме ця мета як результат досягнення комплексу цільових завдань (оптимальної динаміки темпів інфляції, економічного зростання, зайнятості, стабільності платіжного балансу тощо) має об'єднувати в єдину систему узгоджену взаємодію всіх інститутів та інструментів макрорегулювання.

Без стратегічного системного підходу, що враховує ці складні взаємозв'язки, ухвалення ключових рішень із забезпечення валютної стабільності може наражатися на ризики суперечливого впливу короткострокових фінансових і політичних інтересів різних впливових груп. Країни, котрі успішно пройшли реформування і демонструють високі темпи економічного розвитку, досягли цього порізному, але їх об'єднує одне: перетворення були системними, і, крім того, вони розроблялися зсередини тими, хто відчував проблеми і потреби своїх країн.

Сучасний стан економіки України

характеризується одночасною наявністю дефіциту платіжного балансу (який уже значно пом'якшився за рахунок девальвації гривні і падіння імпорту) та інфляційного потенціалу. В умовах гнучкого валютного курсу досягнення стану повної рівноваги і валютної стабільності забезпечується внаслідок руху циклічною траєкторією: спочатку — для наближення до стану зовнішньої рівноваги через зміну валютного курсу, потім — за допомогою інструментів монетарної політики (зокрема, зміни внутрішньої процентної ставки) з метою досягнення стану внутрішньої рівноваги; далі шляхом подальшої адаптації валютного курсу до нового стану зовнішньої рівноваги, і потім траєкторією циклу, що сходиться, у стан повної рівноваги [1, с. 81–83].

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

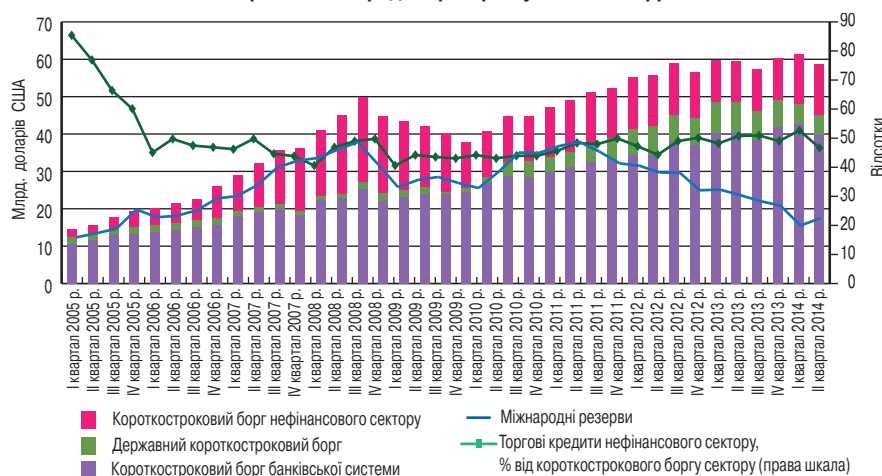
Упродовж періоду трансформації економіки України до ринкових відносин лібералізація зовнішньоекономічної та фінансової діяльності відбувалася непослідовно та регулювалася здебільшого з метою досягнення короткострокових інтересів. Швидко зростаюча відкритість національної економіки у корупційному середовищі за відсутності стратегічних орієнтирів сталого розвитку позбавила суб'єктів господарювання можливості послідовно й адекватно зреагувати на новітні зміни економічної реальності та сформувати потужний національний промислово-господарський комплекс. Це зумовило залежність розвитку внутрішнього ринку від зовнішніх попиту і

пропозиції, нівелювало значну частину інвестиційних можливостей для країни і сприяло поширенню економічної поведінки, що визначалася короткостроковими цілями. Наслідком цього стало закріплення однієї з форм інституційних пасток — інвестиційної, котра проявляється у домінуванні рентоорієнтованої економічної поведінки. Це впливає на перманентну нестабільність платіжного балансу у зв'язку з консервацією сировинного характеру експорту і посиленням залежності національної економіки від світової цінової кон'юнктури.

Фундаментальним чинником виходу з порочного кола інституційних пасток є формування внутрішньої узгодженої системи ефективних інститутів та базових структур економічної системи країни.

Найбільшою перешкодою для технологічного переоснащення і переходу до інноваційної моделі економіки є політична нестабільність, корупція, відсутність чітких організаційних регламентів. Держава повинна змінити політику з короткострокової моделі на довгострокову і почати інвестувати у свій капітал (більшою мірою в людський, оскільки інвестиції у виробничий можуть бути здійснені і приватним сектором), показуючи таким чином серйозність своїх намірів і створюючи якір стабільності довіри. Формування довіри до держави шляхом реформування її інституційного середовища сигналізуватиме ринку про процес створення сприятливого бізнес-клімату для реалізації інвестиційного потенціалу банківського сектору, впливу прямих іноземних інвестицій, стабілізації валютного курсу та зрос-

Графік 11. Динаміка і структура короткострокового боргу за залишковим терміном погашення та рівень міжнародних резервів у 2005–2014 рр.

Джерело: побудовано за офіційними даними Національного банку України [4].

тання обсягів конкурентоспроможного експорту. Водночас інституційні новації повинні впроваджуватися, починаючи з реформ у сфері правового забезпечення контрактних прав і прав власності, судової системи і державної служби. Зокрема, мають бути реалізовані заходи регуляторної політики:

1) щодо підвищення прозорості процедур забезпечення демократичних прав доступу економічних суб'єктів до публічних послуг та впровадження інституту лобіювання — шляхом ухвалення закону про діяльність лобіста і суспільного представництва в Україні;

2) формування механізмів публічного адміністрування та аудиту через механізми електронного уряду, інституту оцінки ефективності уряду, єдиного електронного порталу публічних послуг, впровадження міжнародних стандартів зовнішнього бюджетного аудиту.

Вирішенням системної проблеми сировинного типу господарювання в Україні може стати реформа оподаткування у сфері природно-ресурсних релентних відносин на основі:

- прийняття відповідного законодавства, що регулює форми власності на об'єкти природно-ресурсного потенціалу та правомочність ресурсокористувачів;

- створення спеціального суверенного фонду ресурсних платежів (фонду добробуту), який стане колектором рентних платежів за користування природними ресурсами на користь суспільства з метою підтримання відтворення екосистеми країни і справедливого розподілу ресурсної ренти.

Стосовно повноважень Національного банку України необхідним є відновлення довіри населення та економічних суб'єктів до монетарної влади і банківської системи, зниження девальваційних очікувань шляхом налагодження публічної комунікації і стандартизації процесу ухвалення рішень у сфері валютного регулювання та управління міжнародними резервами, стимулювання підвищення рівня заощаджень в економіці, їхньої трансформації в інвестиції через розвиток інструментів фінансового ринку, процентну політику. Для цього доцільно вжити такі регуляторні заходи:

1. Удосконалити законодавчу базу валютного регулювання. На сьогодні діє декрет Кабінету Міністрів від 19 лютого 1993 року № 15, що має суттєві недоліки та відстає від потреб сучасного життя. Необхідним є

прийняття закону про систему валютного регулювання і валютного контролю, в якому слід акумулювати всю наявну інформацію щодо діючих органів валютного регулювання та валютного контролю. **Має бути врегульована базова суперечність у сфері валютного регулювання та контролю:** паралельне існування значного переліку обмежень щодо порядку здійснення операцій з іноземною валютою (які знижують рівень і взагалі можливості конвертації національної грошової одиниці) та номінальне декларування гнучкого валютного курсу. До органів валютного регулювання слід віднести Національний банк України, Державну фіскальну службу України, Державну митну службу України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Необхідно систематизувати повноваження кожного з цих органів з метою усунення надмірної зарегульованості окремих питань (зокрема підстав для перевірок суб'єктів господарювання) та недостатньої врегульованості інших (зокрема переліку валютних операцій, котрі підлягають ліцензуванню, особливо щодо інвестиційних операцій з іноземною валютою; обмежувальних правил для деяких виплат дивідендів; визначення та розробки механізму і процедури укладення похідних контрактів з іноземною валютою та валютними цінностями);

2. Створити інституційне підґрунтя для перенесення валютного ризику із загальнодержавного рівня (коли надмірні коливання валютного курсу згладжувалися інтервенціями Національного банку) на рівень окремих суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності через упровадження інструментарію хеджування валютного ризику та розвитку ринку строків валютних контрактів;

3. З метою інституціоналізації процесу переходу до гнучкого (плаваючого) валютного курсу і режиму таргетування інфляції, а також поліпшення якості процесу регулювання валютної сфери ринковими механізмами, зниження рівня непередбачуваності валютного ринку, формування довіри до монетарного регулятора і підвищення прозорості його діяльності необхідним вбачається розробка та імплементація сучасної концепції лібералізації валютної сфери з урахуванням існуючих зовнішніх і внутрішніх викликів. Концепція повинна містити загальну стратегію лібера-

лізації валютної сфери в умовах гнучкого курсу, а також конкретні тактичні заходи (наприклад, впровадження механізмів своп-лінії, інструментів та порядку хеджування валютних ризиків, правил управління цією групою ризиків для банківського сектору, заходи макропруденційного нагляду);

4. Розробити і впровадити систему підтримки прийняття рішень у сфері управління міжнародними резервами в умовах гнучкого (плаваючого) режиму валютного курсу. Для реалізації даного заходу необхідно:

- розробити науково обґрунтований модельний інструментарій оцінювання оптимального рівня міжнародних резервів з урахуванням досвіду зарубіжних країн та особливостей розвитку соціально-економічної та інституційної системи України;

- удосконалити порядок управління міжнародними резервами України, який повинен містити чітко викладений алгоритм визначення оптимального рівня резервів, механізм управління, відповідальні органи, а також особливості складання, структури і термінів подання публічної звітності [3].

Література

1. Буковинський С. А., Унковська Т. Є. До питання оптимізації стратегії монетарної політики Національного банку України // *Економічна теорія*. — 2014. — № 2. — С. 70–85. — (Ukrainian source).
2. Людвиг Эрхард. *Благосостояние для всех: пер. с нем.* — М.: Начала — Пресс, 1991. — 334 с. — (Russian source).
3. Матеріали аналітичної записки відділу економічної теорії Інституту економіки і прогнозування Національної академії наук України, надані для Ради Національного банку України. — (Ukrainian source).
4. Офіційне інтернет-представництво Національного банку України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>. — (Ukrainian source).
5. Офіційний сайт Державної служби статистики. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. — (Ukrainian source).
6. Офіційний сайт World Steel Association. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.worldsteel.org/>.
7. Унковська Т. Є. Системні ризики і макропруденційна політика // *Економічна теорія*. — 2014. — № 1. — С. 51–60. — (Ukrainian source).

Подія/

Банкотно-монетний двір Національного банку України відзначив 20-річчя

The Banknote Printing and Minting Works of the National Bank of Ukraine celebrated its 20th anniversary

У цехах Банкотно-монетного двору
Голова Національного банку України
Валерія Гонтарева та члени Правління
ознайомилися з технологічними особливостями
грошового виробництва.

1 жовтня 2014 року на Банкотно-монетному дворі Національного банку України відбулися урочистості з нагоди 20-річчя з часу його заснування. Відлік своєї історії підприємство веде з ухвалення вже історичної постанови Правління Національного банку України від 28 вересня 1994 року № 157, згідно з якою з 1 жовтня 1994 року було створено Банкотно-монетний двір. Упродовж двох десятиліть підприємство успішно виконує свою важливу місію: забезпечує державу національною валютою – банкнотами і монетами, у тому числі пам'ятними, виготовляє державні нагороди, цінні папери, сувенірну та іншу захищену продукцію.

On 1 October 2014, the Banknote Printing and Minting Works of the National Bank of Ukraine celebrated the 20th anniversary of its foundation. The enterprise's history begins with the historical Resolution of the NBU Board No. 157 dated 28 September 1994, according to which the Banknote Printing and Minting Works was founded. During the two decades, the enterprise successfully carries out its mission i.e. it issues hryvnia-denominated banknotes, coins, including the commemorative ones, state awards, securities, and souvenir and other protected products.

З технічним оснащенням і технологічними можливостями, наявністю висококваліфікованих кадрів вітчизняний Банкотно-

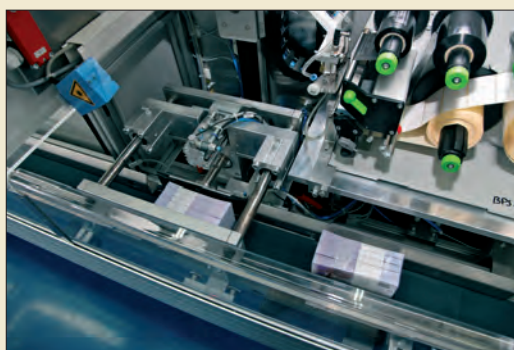
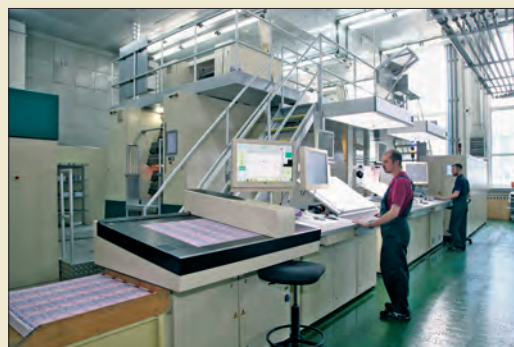
монетний двір був і залишається одним із кращих серед подібних підприємств Європи. У цьому мали змогу переконалися почесні гості, які завітали на підприємство, щоб розділити з його колективом радість відзначення круглої дати: Голова Національного банку України Валерія Гонтарева, члени Правління, директори провідних департаментів НБУ, а також колишні працівники Банкнотно-монетного двору, чия трудова біографія тісно пов'язана із розвитком нової для країни справи грошового виробництва.

Генеральний директор Банкнотно-монетного двору Анатолій Шевчук гостинно запросив почесну делегацію на ознайомчу екскурсію цехами підприємства. Спершу відвідали Банкнотну фабрику — виробничий підрозділ, який став до ладу навесні 1994 року і вписав перші сторінки в історію вітчизняного грошового виробництва. Нині на фабриці наближається до завершення суттєве технічне і технологічне переоснащення, на чому було акцентовано особливу увагу. Серед новинок — цифрові технології виготовлення друкарських форм, система прямого лазерного гравірування форм для інтаглідруку. Або, скажімо, установка з вакуумного нанесення хрому на друкарські форми — таких у світі існує лише два екземпляри: один у Франції, другий — в Україні. Порівняно з гальванічним способом ця технологія значно екологічно безпечніша та суттєво підвищує тиражостійкість друкарських форм.

Парк друкарських машин оновлено найсучаснішим устаткуванням останнього покоління від провідних світових виробників, що забезпечує якісний райдужний, орловський офсетний, орловський інтаглю- (рельєфний) друк. Встановлено обладнання та освоєно технологію нанесення оптично-змінних графічних елементів захисту “Спарк”, застосування яких повністю унеможливить появу підробок. Хоча гривня і тепер — одна з найзахищеніших валют світу, на мільйон банкнот трапляється всього три — чотири фальшивки та й ті дуже низької якості. Натомість рівень контролю якості продукції на Банкнотній фабриці надзвичайно високий, йому немає аналогів у Європі — за останні 5–6 років з обігу не було повернуто жодної неякісної банкноти. Цього досягнуто завдяки 100-відсотковому побанкнотному автоматичному контролю двох десятків параметрів систем захисту продукції, які перевіряються на сортувальній машині зі швидкістю 40 штук за секунду.

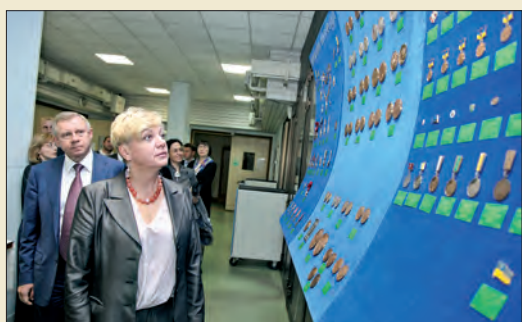
— Технічне й технологічне оновлення Банкнотної фабрики, яке ще триває, збільшить її продуктивність із нинішніх 1.7 мільярда до 2.5–3.5 мільярда банкнот чи іншої захищеної продукції на рік. Це відкриває можливості виготовлення грошей для інших держав, розширює перспективи виходу на світовий, надзвичайно конкурентний ринок, — повідомив Анатолій Шевчук.

Другий структурний виробничий підрозділ, який відвідали почесні гості, — Монетний двір. Він на чотири роки молодший за Банкнотну фабрику, введення його в експлуатацію в 1998 році ознаменувало створення в Україні завершеного циклу з виробництва націо-

Одна з найновіших державних нагород — орден Героїв Небесної Сотні.

нальної валюти. На Монетному дворі теж задіяні найновіші техніка і технології, що постійно оновлюються. Зокрема, кілька років тому було повністю замінено карбувальне обладнання з виготовлення розмінних монет, що збільшило обсяги виробництва до 1.2 мільярда штук розмінних монет на рік. А самі монети номіналами 10, 25 і 50 копійок тепер виготовляються не з дорогої алюмінієвої бронзи, а з низьковуглецевої сталі з гальванічним латунним покриттям.

Створено дільницю з виготовлення заготовок для пам'ятних монет із недорогоцінних металів, завдяки чому вдалося повністю відмовитися від закупівлі заготовок, скажімо, з нейзильберу в інших підприємств. Золоті ж та срібні заготовки надходять тепер не з-за кордону, а виключно від вітчизняних виробників, які виготовляють їх із давальницької сировини.

Річна потужність Монетного двору — близько 1 мільйона штук пам'ятних монет із дорогоцінних і недорогоцінних металів, сотні тисяч державних і відомчих нагород та нагрудних знаків, сувенірної продукції. До речі, у цеху з виготовлення орденів та медалей керівники Національного банку мали змогу побачити щойно виготовлені срібні ордени Героїв Небесної Сотні. Цих нагород усього 120, їх вручатимуть сім'ям загиблих під час Революції Гідності.

З великим інтересом гості ознайомилися також із технологією підготовки карбувального інструменту для виготовлення пам'ятних монет найвищої категорії якості карбування "пруф", процесом карбування пам'ятних монет, їх оздоблення дорогоцінним камінням та кольоровим зображенням за допомогою тамподруку — технологічною новинкою, освоєною Монетним двором кілька років тому, яка полюбилася шанувальникам монетного мистецтва.

Через обмежений час поза увагою почесних гостей Банкотно-монетного двору залишилися ще чимало виробничих етапів та дільниць, нерозкритих секретів вітчизняного грошового виробництва. Але й побаченого вистачило, щоб переконатися у високій якості, ретельному контролі та захищеності продукції підприємства, кваліфікації, сумлінності й відповідальності його колективу.

— Це найбільш технологічне підприємство, яке мені доводилося бачити, дійсно виробництво XXI століття, — заявила Голова Національного банку України Валерія Гонтарева, виступаючи на урочистому зібранні. Від щирого серця вона привітала колектив Банкотно-монетного двору з 20-річним ювілеєм, побажала нових трудових і життєвих перемог. "Роль кожного співробітника підприємства важко переоцінити. Адже всі ви, від керівників до рядових працівників виробництва — справжні майстри своєї справи. Ті досягнення, той рівень інновацій та ефективності, який сьогодні має Банкотно-монетний двір, — це насамперед досягнення трудового колективу, якими варто пишатися", — наголосила Валерія Гонтарева. І додала: "Ви зробили готівкову гривню захищеною і сильною. Тепер завдання керівництва і всього колективу Національного банку зробити такою ж захищеною і сильною безготівкову гривню".

За вагомий внесок у виробництво національної валюти, багато-

річну плідну працю та з нагоди 20-ї річниці створення Банкотно-монетного двору кращих спеціалістів підприємства було відзначено пам'ятними знаками, які вручила Голова Національного банку України Валерія Гонтарева. Так, бронзовий пам'ятний знак “Національний банк України” отримали: гравер 6 розряду Монетного двору Михайло Малахов, заступник директора Монетного двору, начальник виробничого відділу Андрій Шаталов, головний інженер Банкотно-монетного двору Юрій Талімонов. Срібним пам'ятним знаком “Національний банк України” нагороджено начальника друкарського цеху Банкотної фабрики Володимира Купіна, директора Монетного двору Володимира Решинського; золотим — заступника директора Банкотної фабрики, начальника виробничого відділу Олександра Глієвого. А генеральному директору Банкотно-монетного двору Анатолію Шевчуку було вручено нагрудний знак “Почесна відзнака Національного банку України”. Ще 21 працівника було відзначено грамотами і цінними подарунками.

У своїй доповіді генеральний директор Банкотно-монетного двору Анатолій Шевчук нагадав про основні досягнення підприємства: “За період роботи виготовлено близько 17 мільярдів примірників банкнот різних номіналів, понад 10 мільярдів штук розмінних монет, 16 мільйонів пам'ятних і ювілейних монет, із них 2.3 мільйона монет із золота і срібла”. Він детально розповів про технічне і технологічне оновлення, спрямоване на підвищення якості продукції, економічної ефективності та продуктивності виробництва, перспективи виходу на світовий ринок. Анатолій Шевчук щиро подякував високопрофесійному колективу, що сформувався за 20 років, фахівці якого відмінно виконують свою роботу, щедро діляться досвідом із молоддю.

Особливо бурхливими оплесками присутні привітали людей, чий особистий внесок у становлення і розвиток Банкотно-монетного двору важко переоцінити — попередніх генеральних директорів підприємства Анатолія Кришаня, Руслана Арешковича та Олександра Кіреєва. Від керівництва і всього колективу Банкотно-монетного двору кожному з них було вручено цінний пам'ятний подарунок — книгу “Гроші України” в шкіряній обкладинці.

До речі, урочистості відбувалися у щойно збудованому актовому залі на 270 місць. Присутні достойно оцінили якість акустики в затишному амфітеатрі, слухаючи на святковому концерті виступи майстрів оперного мистецтва.

За 20 років Банкотно-монетний двір виготовив:

- близько **17 мільярдів** примірників банкнот гривні;
- понад **10 мільярдів** штук розмінних монет;
- **16 мільйонів** штук пам'ятних та ювілейних монет (із них **2.3 мільйона** штук монет із золота і срібла)

Юрій Матвійчук,
Yurii Matviichuk,

“Вісник Національного банку України”.
“Herald of the National Bank of Ukraine”.

Фото **Владислава Негребецького.**
Photos by **Vladyslav Nehrebitskyi.**

Учасники урочистого зібрання.
На передньому плані зліва направо —
генеральні директори Банкотно-монетного двору
у 1994–2014 роках:
Руслан Арешкович, Анатолій Кришань,
Олександр Кіреєв, Анатолій Шевчук.

Знайоме обличчя/

Про сучасний стан банківської системи та перспективи її оздоровлення і модернізації в ексклюзивному інтерв'ю “Віснику Національного банку України” розмірковує Роман ШПЕК – старший радник президента Альфа-банку (Україна), Голова ради Незалежної асоціації банків України.

Roman Shpek, the Chief Advisor of the President of Alfa-Bank Ukraine, Chairman of the Council of the Independent Association of the Banks of Ukraine considers the current situation in the banking system and prospects for its future recovery and modernization in the exclusive interview with the “Herald of the National Bank of Ukraine”.

Для України реформи –
це питання не вибору, а необхідності
Reforms for Ukraine are the issue
not of a choice but of necessity

Банківська система – важлива складова частина функціонування загальноекономічного механізму держави. Глибинні соціально-економічні перетворення, які відбуваються в країні, безпосередньо впливають на функціональний стан фінансового ринку, зокрема банків. Для того, щоб окреслити проблеми банківського сектору та знайти шляхи їх вирішення, варто використати знання і досвід експертів, які зробили чимало для його становлення і розвитку. “Вісник Національного банку України” продовжує публікувати інтерв'ю з фахівцями, які можуть запропонувати нестандартні підходи до вирішення проблем.

A banking system is an important component of the operation of country's general economic mechanism. Deep social and economic transformations in

the country have a direct impact on the functional state of all the financial market components, in particular, of banks. To identify banking sector problems and to find the way of their solving it is worth using knowledge and experience of experts that have contributed much to the sector's formation and development. The "Herald of the National Bank of Ukraine" continues to publish interviews with specialists that can suggest unconventional approaches to problems solving.

— *Романе Васильовичу, в банківській системі за кілька останніх років накопичено чимало структурних диспропорцій, водночас є й значний потенціал для розвитку навіть за таких складних умов. Які основні проблеми, на Вашу думку, потребують нагального вирішення, який інструментарій буде найефективнішим для оздоровлення системи?*

— Банківська система безпосередньо пов'язана зі станом економіки. Основні проблеми — затяжний спад, тривалий хронічний дефіцит державного бюджету, якому притаманний прихований, значно більший від запланованого, розрив між надходженнями та видатками. Рік у рік необхідні кошти на покриття дефіциту НАК "Нафтогаз України" та Пенсійного фонду. Все це фактично лягає на плечі платників податків.

Традиційно зберігається залежність від зовнішніх експортних ринків, превалювання обсягів імпорту над експортом, унаслідок цього перманентно виникає від'ємне сальдо поточного рахунку платіжного балансу та потреба в його фінансуванні. Рівень інфляції зазвичай більший від прогнозованого в програмі діяльності уряду та Основних засадах грошово-кредитної політики. Якщо ж урахувати прояви корупції, непослідовність економічної політики, нерівні умови конкуренції, пільги і преференції для деяких підприємств та організацій, значну частку тіньової економіки, недостатній приплив іноземних інвестицій, то стає очевидним, що поєднання цих факторів призводить до погіршення ділового і підприємницького клімату. Недостатній рівень розвитку фондового ринку не дає змоги банкам залучати кошти інвесторів за допомогою інструментів фінансового ринку. При цьому з березня 2014 року економіка країни функціонує в умовах війни та окупації частини території. Ці чинники справляють додатковий емоційний, психологічний і навіть панічний тиск на учасників ринку. В результаті в банківській системі відбувається відплив депозитних вкладів фізичних та юридичних осіб.

У зв'язку з несприятливими факторами в економіці та недостатнім рівнем фаховості ризик-менеджменту в

деяких комерційних банках зросли обсяги проблемних кредитів. Це призводить до необхідності збільшення обсягу капіталу, обов'язкових резервів для покриття ризиків. У багатьох банків виникають проблеми з платоспроможністю, ліквідністю.

Важливе питання сьогодення полягає не в тому, йти чи не йти до глобального фінансового ринку, а в тому, як вирішувати завдання, що виникатимуть у процесі інтеграції

Необхідно розуміти, що нині основне завдання для банківської системи — вистояти в таких умовах із мінімальними втратами як для вкладників, так і для акціонерів. При цьому криза загострює всі проблеми, які за інших умов були б не такими складними.

Одним із дієвих засобів стабілізації банківської системи та отримання нею додаткових ресурсів має бути зростання ролі безготівкових розрахунків. На моє переконання, держава повинна сприяти впровадженню сучасної платіжної інфраструктури для зменшення обігу готівки, не обмежуючи при цьому права вкладників розпоряджатися своїми коштами в банку. Необхідно взяти за основу базовий рівень середньої заробітної плати, збільшити його в три–чотири рази і на такому рівні встановити ліміт, але готівкові розрахунки до 150 тисяч гривень — це не виправдане джерело для стимулювання тіньового обігу, зокрема й валюти, це джерело фінансування тіньового сектору економіки.

Представники банків уже давно порушують питання про необхідність законодавчого забезпечення захисту прав кредиторів, поліпшення судової практики та полегшення доступу кредиторів до чесного правосуддя, мінімізації можливостей для шахрайства шляхом прийняття несправедливих рішень. Також необхідно сприяти вирішенню проблем шляхом нормативного регулювання мінімізації втрат банків унаслідок непорядної поведінки інших учасників ринку. Нагальною була і залишається проблема детінізації економіки, адже якщо половина її перебуває

в тіні, то певні структури зацікавлені надавати цьому сегменту фінансові послуги та забезпечувати обіг коштів. Гостро стоїть проблема дедоларизації економіки, в державі також є певні ознаки кризи механізмів управління економікою. За таких

складних умов банкіри хочуть прозорих правил для всіх учасників ринку та розуміння того, що саме влада як регулятор і державний інвестор вважає драйвером розвитку економіки. Адже деякі поспішні непередумані дії в умовах кризи призводять до падіння довіри громадян та загострення панічних настроїв. Якщо ситуація потребує негайних, невідкладних дій, необхідно поспішати, але так, як це робить лікар — з головною умовою "не нашкодити".

Окремо хочу зазначити, що той діалог між регулятором та банками, який ініціювала і впроваджує Голова Національного банку України Валерія Гонтарева, є корисною формою взаємодії. Він спрацює за умови налагодження якісного моніторингу та контролю за виконанням доручень.

— *Банкіри, фінансисти й експерти визнають необхідність реформування банківської системи, приведення її у відповідність до вимог часу та потреб української економіки. Очевидно, що банки мають стати прозорими інституціями, котрі працюватимуть із мінімальними ризиками. Чи готові учасники ринку до зміни поглядів та підходів у роботі порівняно зі "старим безтурботним" періодом отримання максимальних прибутків за мінімальних зусиль і високих ризиків?*

— Реформування банківської системи вже відбувається, на жаль, без чітко визначеної стратегії. Значною мірою це некерований процес, який розпочався під впливом об'єктивних обставин. Упродовж короткого періоду часу неплатоспроможними стали понад 20 банків, але жоден із них не

був виразним зразком сучасної ефективної бізнес-моделі, корисної для системи та суспільства. Хочу зазначити, що керівництво Національного банку, визначивши капіталізацію, консолідацію та концентрацію як основні напрями реформування системи, загалом обрало правильний підхід до якісних змін у системі. Всі учасники ринку, в тому числі вкладники і банкіри, повинні знати основні цілі, орієнтири та пріоритети, визначені регулятором. При цьому реформуватимуться не лише банки, а й Національний банк як установа пер-

банків, запрограмованих на перспективу, і вони чекають зрозумілих, ефективних, прозорих правил гри. Нині банківська система України розвивається значною мірою завдяки групі банків, які стоять в авангарді. Вони активно впроваджують сучасні інновації, зокрема щодо розширення обсягу безготівкових розрахунків, POS-терміналів, онлайн-банкінгу, застосування новітніх інформаційних технологій, нових послуг та продуктів. Необхідно використати їхній потенціал, а за лідерами будуть прагнути йти всі інші.

має. Якщо послуговуватися терміном “здоровий економічний масштаб”, то вітчизняна банківська система в останні роки мала нездоровий економічний масштаб. Саме тому банки, які хочуть залишитися в цьому бізнесі, мусять об’єднуватися, утворюючи сильніші та конкурентоспроможніші структури, що працюватимуть за світовими стандартами.

— Як би Ви оцінили сучасний стан банківської системи, зокрема щодо обсягів проблемних кредитів, якості активів, динаміки обсягів депозитних вкладів, рівнем ризиків, які беруть на себе банки? Як можна позбутися цих хронічних хвороб, котрі час від часу проявляються внаслідок погіршення макроекономічної ситуації або впливу зовнішніх чи внутрішніх чинників?

— Зважаючи на те, що Україна підписала угоду про створення асоціації та зони вільної торгівлі з Європейським Союзом, у рамках якої наша

Комунікація з суспільством – надзвичайно важлива складова успіху у банківській справі

шого рівня дворівневої банківської системи.

Також має бути налагоджена превентивна робота з проблемними банками, з установами, котрі виконують функції конвертації та відмивання коштів. Отже, система потребує реформування, в ньому зацікавлені інвестори та банки, які провадять чесну і прозору діяльність. Вони чекають певних сигналів щодо стратегії реформування, щоб бути в руслі цього процесу.

Якщо проаналізувати реальний стан банківської системи, то можемо відверто сказати, що підтверджується давно відома теза про те, що банків в Україні забагато. Очевидно, що 180 банків і 180 партій – це те, що перешкоджає нормальному розвитку банківського сектору та політичної системи. Консолідація банківської системи на часі. До того ж необхідно говорити не лише про кількість банків, а й про основні принципи, тобто Україні потрібна достатня кількість міцних банків із якісним менеджментом. Ознакою такої установи є те, що вона здійснює банківський бізнес, а не фінансує підприємства, засновниками яких є акціонери, чи обслуговує певні фінансово-промислові групи. Міцний банк має високий рівень ризик-менеджменту, інформаційних технологій, він спроможний протидіяти кіберзлочинності та боротися з відмиванням грошей, у нього достатній рівень капіталу, ліквідні активи, і він може забезпечити власну стійкість у кризовій ситуації. А потрібно їх 50 чи 100 – то вже другорядне питання, основне – принципи. В Україні функціонує значна кількість

В Україні на початку 2014 року ліцензію на здійснення діяльності мали 180 банків, тоді як у Польщі, обсяг ВВП якої у 4 рази більший, ніж в

Україні, працювало 70 банків. В Угорщині та Чехії – по 40 банків. В Україні обсяг експорту від загального обсягу ВВП становить понад 50%. Таке співвідношення створює значні ризики для країни з низькою часткою доданої вартості. Це індикатор високого рівня залежності від зовнішніх ринків як за ціною, так і за кон’юктурою. Як видно, достатньої ємності ринку для здорової конкуренції та нормального функціонування й отримання чесного прибутку без якихось “виротасів” для 180 банків в Україні не-

держава взяла на себе певні зобов’язання, а також враховуючи прийняття “Стратегії реформ – 2020”, Національний банк визначив вимоги, відповідно до яких банки будуть оцінюватися як платоспроможні, кредитоспроможні і такі, що можуть виконувати всі зобов’язання перед клієнтами. Прийняття та імплементація стандартів конкурентного антимонопольного права ЄС приведе до того, що грати поза межами правового поля буде неможливо. Необхідно розуміти, що досягнення гідного рівня

конкурентоспроможності на локальному фінансовому ринку малоїмовірно. Отже, необхідно орієнтуватися на світові стандарти надання банківських послуг, прагнути вдосконалення якості менеджменту, прозорості діяльності та бути готовими до роботи в умовах глобального фінансового ринку. Саме тому для України реформи — це питання не вибору, а необхідності. Навіть якщо ми проаналізуємо програми співпраці з Міжнародним валютним фондом, то їхня сила не в наданих кредитах, а в змінах, що мають відбутися в економіці держави та фінансово-кредитному секторі. Кредити МВФ — це ресурс, за допомогою якого необхідно реформувати економіку, тобто нам дають певний час для проведення якісних структурних змін, завдяки яким економіка зміцниться і в бюджеті країни з'являться додаткові кошти для розвитку та обслуговування зовнішніх зобов'язань. Нині ситуація протилежна — обсяги ВВП зменшуються, а витрати на обслуговування зовнішніх зобов'язань зростають.

Потребують удосконалення законодавчі механізми, адже нині ефективно працює механізм визнання банку неплатоспроможним та передачі його активів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, але надзвичайно ускладнений механізм злиття і поглинання банків. У новому пакеті проектів антикризових законів, розроблених регулятором, такі пропозиції передбачено, і це відповідає потребам системи. Для власників і акціонерів банку необхідно дати на вибір інструменти оздоровлення банку чи його злиття з іншою установою, вони не повинні постати перед фактом, що у випадку обвалу ліквідності банк буде втрачено.

Хочу наголосити, що в багатьох випадках у східних регіонах країни в умовах війни та відсутності будь-яких правоохоронних органів банки України були єдиними легітимними органами, котрі представляли державу та виконували важливі суспільні функції. Якщо поглянути на сучасний стан вітчизняної економіки, то всі супутні економічні та інституційні проблеми призвели до того, що частка проблемної заборгованості від загального обсягу наданих кредитів упродовж січня–вересня 2014 року зросла майже на 4 в. п. і сягнула 11.6%. Водночас частка проблемної заборгованості у Донецькій та Луганській областях загально менша від середнього показни-

ка по банківській системі. Це свідчить про те, що банки, усвідомлюючи реальний стан справ, розпочали реструктуризацію зобов'язань, щоб обмежити зростання обсягів проблемних кредитів. Обсяг прострочених кредитів у банках України з початку 2014 року зріс на 49%, але темпи збільшення резервів є недостатніми, — вони зросли лише на 18%. Тенденція до зниження коефіцієнта покриття простроченої заборгованості резервами свідчить про те, що перед деякими банками постали проблеми із запасом міцності або вони не мають можливостей для додаткового залучення капіталу.

Якщо образно описати результати нещодавнього стрес-тестування деяких банків, можемо зробити висновок, що це високоякісна фотографія, яка була зроблена кілька днів тому. Оскільки життя невпинно рухається вперед, нинішня ситуація дещо відрізняється від тієї, яка була навесні чи

За умов вільної конкуренції не преференції, а ефективність буде основним чинником, що визначатиме, які банки залишаться на ринку

влітку. Впродовж восьми місяців 2014 року обсяг коштів клієнтів у банківській системі зменшився на 17%. Ситуація ускладнюється прискоренням відпливу депозитів в іноземній валюті, що чинить потужний тиск на валютний ринок. Так, за цей же період кошти клієнтів у іноземній валюті зменшилися на 29%, або на 8.8 млрд. доларів США.

Основне завдання — вистояти в таких непростих умовах. Напевно, чимало банків не зможуть вирішити свої проблеми самотужки. В такій ситуації Національний банк у питаннях ліквідності має підтримувати фінансово стійкі банки, а не ті, про які вже не хочуть дбати навіть акціонери. Якщо ж банк нежиттєспроможний, це не лише питання регулятора, а насамперед — його акціонерів та менеджменту. Якщо вони готові запропонувати регулятору ефективні рішення з оздоровлення установи, зокрема фінансові, інвестиційні, то Національний банк має з ними співпрацювати, але при цьому не можна перекладати відповідальність акціонерів на платників податків чи вкладників банку. Водночас акціонери можуть вимагати забезпечення належного рівня регуляторної і податкової політики, інвестиційного

клімату, провайдерами яких є держава. У випадку, коли установа втратила платоспроможність і ліквідність, немає сенсу робити їй “штучне дихання”. За таких умов надзвичайно важливою є ефективна діяльність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Дії уряду та Національного банку повинні бути такими, щоб через ФГВФО зміцнювати довіру до банківської системи. Водночас постає питання наповнення необхідними коштами цього фонду. З часом необхідно перейти від солідарної до пропорційної системи внесків, за якої банки з вищим рівнем ризиків мають вносити до фонду більше коштів. Проблема довіри до банківської системи значною мірою залежить від того, чи й надалі банки, які фінансують бізнес своїх засновників, матимуть право залучати депозитні вклади населення. Адже такі установи оцінюють не ризики банківської операції, а насамперед дба-

ють про інтереси акціонерів і власників установи. Такі банки мають брати на себе більше відповідальності за кошти вкладників.

Надзвичайно важливою є відкритість інформації про кінцевих власників банку. Цю місію мусить виконувати регулятор, який повинен створити однакові чесні правила діяльності для учасників ринку, оприлюднюючи таку інформацію. Акціонери банку можуть мати різні види бізнесу — наприклад, металургійний чи аграрний, — але між ними не повинно виникати конфлікту інтересів, це мають бути окремі напрями, що не залежать один від одного.

— Яка роль у капіталізації банків, їх модернізації, впровадженні нових послуг має належати їхнім акціонерам, власникам? Чи варто обмежувати роль держави контролюючими та наглядовими функціями, можливо, необхідний комплексний перегляд моделі розвитку фінансового ринку в Україні?

— Національний банк України — це насамперед регулятор системи. На моє переконання, регулювання такого складного механізму — дуже філігранна справа, справжнє мистецтво. Для цього необхідно мати відповідні

наглядів та контрольні інструменти. Регулятор мусить встановлювати правила на фінансовому ринку, а також брати на себе відповідальність за його стан. При цьому необхідно розуміти, що нині Україна переживає другу економічну кризу, яка відбулася за короткий час після першої, 2008–2009 років. Наслідки кризи дуже відчутні не лише для вкладників, а й для акціонерів банків. Необхідно визнати, що акціонери-нерезиденти, які інвестують у банківський капітал іноземну валюту, постійно втрачають кошти в процесі девальвації гривні. Для інвесторів надзвичайно важли-

банківській справі. Нині не той час, коли великі справи і реформи можна впроваджувати без широкої громадської підтримки і схвалення.

— Довіра клієнтів до банку є наріжним каменем стабільності установи. Які підходи до налагодження стабільних партнерських відносин між банком та клієнтом Ви вважаєте пріоритетними? Які заходи сприятимуть зростанню довіри до банків та банківської системи?

— Банк — це установа, що належить до сервісної галузі. Отже, банкір мусить усвідомлювати, що клієнт за-

можним, а насамперед зваженим, обдуманим особистим рішенням, персональною відповідальністю за такі рішення. Адже банк також бере на себе певні ризики в процесі діяльності, отже, й вкладники повинні усвідомлювати, що й вони так само беруть на себе певні ризики, адже жоден банк, у якому вони вклядуть кошти, не є вільним від ризиків.

— На початку становлення вітчизняної банківської системи їй було притаманне явище створення багатьох регіональних та спеціалізованих банків, які обслуговували певні території та сектори економіки, зокрема це були промислові, аграрні, житлово-будівельні, інвестиційні банки. Проте у процесі розвитку банківської системи спеціалізовані банки поступилися місцем універсальним, які пропонують клієнтам широкий спектр послуг, високий рівень обслуговування та стандартів безпеки. Яка структурна модель вітчизняної банківської системи є оптимальною?

— Нині очевидно, що універсальна модель розвитку банківського бізнесу є перспективнішою порівняно з іншими. Зважаючи на специфіку вітчизняного фінансового ринку, очевидно, що в Україні будуть великі і малі банки. Однак потреби у значній кількості спеціалізованих банків я не бачу. Звісно, лише ринок повинен визначати структуру та інші параметри банківської системи, яка зможе забезпечити надання якісних послуг у необхідних обсягах.

Якщо концептуально розглянути роль банку як фінансового посередника, оцінити всі кошти, котрі мають у розпорядженні юридичні та фізичні особи, а також зважити реальний та потенційний попит на залучення кредитних фінансових ресурсів корпоративним сектором, стане очевидним, що на практиці успішно реалізується універсальна модель фінансово-кредитної установи. На ринку можуть бути клірингові та інші спеціалізовані банки, наприклад роздрібні. Проте в Україні більшість із них, розширюючи сферу діяльності, обслуговуючи корпоративних клієнтів, збільшуючи обсяги роздрібного кредитування, крос-продажі, ставали універсальними. Нині реалії вітчизняної економіки такі, що важливо бути спроможними працювати успішно в різних сегментах, обслуговувати різних клієнтів, надаючи їм широкий спектр послуг. Для універсаль-

Банк сильний не так акціонерами, як своїми успішними клієнтами, яким він може допомагати в реалізації їхніх проєктів

вою умовою роботи є макрофінансова стабільність та прогнозованість ситуації. Бо від невизначеності страждають і зазнають втрат клієнти банків, акціонери та інвестори. Тому регулювання системи є надзвичайно відповідальною справою.

Якщо порівняти банківську систему з великим, дорогим і якісним оркестровим роялем, то цілком зрозуміло, що його налаштувати може лише висококласний фахівець. На превеликий жаль, в екстремальних кризових умовах деякі заходи регулювання нагадують ситуацію, коли чотири вантажники в різний час, намагаючись перенести рояль, пошкоджують його налаштування, і він уже не може звучати бездоганно. Вірю, що Національний банк у цей складний для країни час прийматиме необхідні рішення, які зроблять систему сильнішою, адже нове керівництво НБУ розуміє закони функціонування ринку і добре знає конкурентне середовище. Також треба визнати, що деякі заходи можуть викликати спротив та будуть здебільшого непопулярними.

Певна протидія і критика — невід’ємні складові цього процесу, отож для діалогу з суспільством регулятору необхідно налагодити ефективну комунікаційну політику через мас-медіа. Кожен банк також має долучитися до цієї справи, розуміючи, що взаємодія з громадянами є спільною справою. Діяльність і наміри банків повинні бути прозорими і зрозумілими для широкого загалу. Комунікація з суспільством — надзвичайно важлива складова успіху у

вжди має рацію. Саме тому необхідна бездоганна якість послуг, щоб клієнт хотів обрати саме цей банк, а не інший. Установа повинна цінувати власну репутацію і робити все можливе для її поліпшення. Взявши кошти в ідентифікованого клієнта, банк повинен у будь-який момент на його вимогу чи прохання видати ці кошти або здійснити їхній переказ. Для цього банк має бути фінансово стабільним, тобто достатньо капіталізованим і ліквідним. Наприклад, акціонери Альфа-банку у період кризи 1998 року під час обмеження видачі депозитних вкладів у Москві іншими установами ухвалили рішення видавати валютні вклади на першу вимогу клієнтів. Це єдиний банк на російському ринку, який тоді акуратно виконував свої зобов’язання. Ситуація склалася вельми непроста, але на третій день клієнти переконалися, що їхні панічні настрої абсолютно необґрунтовані, завдяки цьому проблема була вирішена. Таким чином банк засвідчив свою повагу до укладених депозитних угод. Проектуючи тодішню кризу на сучасні реалії, можемо сказати, що менеджмент неплатоспроможних банків зможе списати дещо “на війну”, але далеко не все.

Дуже важливими є зусилля Національного банку України, спрямовані на впровадження програм підвищення фінансової грамотності населення. Кожен вкладник мусить зважати на ризики, добре подумати, з яким банком співпрацювати і на яких умовах. Це питання необхідно вирішувати не лише пікетами і мітингами після того, як банк став неплатоспро-

ного банку важливо мати багатьох клієнтів, а не одного великого, адже таким чином диверсифікуються ризики. Для банку оптимальним є такий рівень концентрації активів, щоб ризики були зваженими і не створювали додаткових загроз для вкладників. Таку диверсифікацію ризиків може забезпечити лише універсальна модель. Приклад банків, які мали у портфелі кілька великих промислових підприємств у східних регіонах держави, засвідчив, що у випадку форс-мажорних обставин (наприклад, війни), установа ризикує втратити практично всі свої активи.

— *Часто представники реального сектору економіки заявляють про те, що банківські кредити для них є надто дорогими, процедура їх отримання ускладнена й обтяжена додатковими зобов'язаннями. Чи можуть українські підприємці сподіватися на суттєве спрощення процедури кредитування, зменшення до прийнятної рівня кредитних ставок, тобто на своєрідну кредитну революцію в найближчій перспективі?*

— Проблема зменшення відсоткових кредитних ставок надзвичайно

корпоративний сектор упродовж багатьох років продає свою продукцію не на світових товарних біржах, а через посередників у Швейцарії, Кіпрі й інших державах, виводячи таким чином валютну виручку за межі України. Треба відверто говорити, що основні прибутки представники багатьох промислових експортоорієнтованих підприємств формують не в Україні, а отже, й податки з них сплачуються за межами держави.

Цілком очевидно, що корпоративний сектор економіки також має трансформуватися, відходити від звичних схем виведення капіталу, завдяки чому фінансовий стан підприємств даватиме їм змогу залучати кредитні ресурси за меншими ставками. Багато успішних підприємств, котрі належать людям, які в рейтингу Форбс входять до сотні найбагатших, не можуть отримати кредити за прийнятною ціною, оскільки не мають для цього належних показників за офіційною звітністю. Більшість прагматичних менеджерів банків розуміє, що 5% із 10 — це значно більше, ніж 100% із нуля. Тому проблема доступності кредитів лежить не лише у сфері компетенції банківського сектору, а насам-

гального стану державних фінансів. Якщо держава затримує виконання своїх фінансових зобов'язань перед громадянами або уряд подає на затвердження парламенту нереальний у частині виконання надходжень державний бюджет, вимагати фінансової культури від роздрібного бізнесу, вкладників чи позичальників не можна. Адже той, хто визначає правила, має показувати добрий приклад їх неухильного виконання.

— *Незалежна асоціація банків України зарекомендувала себе у середовищі професіоналів як фахове об'єднання, котре об'єктивно підходить до вирішення нагальних проблем функціонування фінансово-кредитного ринку, розробляє рекомендації та обговорює їх із регулятором, зважено і водночас принципово відстоює інтереси банківського сектору. Які основні здобутки роботи асоціації, якими Ви бачите основні напрями та перспективи її розвитку?*

— Успіх НАБУ полягає в системі організації роботи асоціації. Апарат не є ключовим елементом об'єднання. Головною рушійною силою є банки-засновники. В Україні функціонує кілька професійних банківських об'єднань, наша ж особливість полягає в тому, що в НАБУ діє демократичний спосіб керівництва, Голова ради обирається терміном на два роки. Виконавчий директор теж обирається на такий термін, його повноваження можуть бути продовжені до чотирьох років. Ключовий орган в асоціації — це комітети, які очолюють банкіри, і в яких працюють банкіри, фінансисти, юристи — висококваліфіковані та освічені фахівці. Апарат при цьому виконує організаційні функції, є координатором та організатором. Менеджмент із великими послужним списком не може приватизувати асоціацію, нехтуючи інтересами засновників. Це банківське об'єднання, яке дає змогу налагодити взаємодію професіоналів за допомогою кількох координаторів і секретарів, котрі їм допомагають в організації, логістиці, розробці та підготовці необхідних документів і рішень. Виконавчий директор НАБУ від імені асоціації на основі рішення комітетів звертається до Національного банку, уряду з пропозиціями та ініціативами. Такий формат роботи, що ґрунтується на демократичних прозорих принципах, дає змогу налаго-

Той, хто визначає правила, має показувати добрий приклад їх неухильного виконання

важлива як для позичальників, так і для кредиторів. Банк сильний не так акціонерами, як своїми успішними клієнтами, яким він може допомагати в реалізації їхніх проєктів. Відсоткова ставка — це плата банку за ризики, які він бере на себе, зокрема політичні та економічні. Ризики також залежать від фінансового стану позичальника, якості його застави, легальності фінансових потоків, рівня його закредитованості, загального стану фінансового ринку. Якщо позичальник пропонує кредиту в заставу виробничий цех або земельну ділянку, це не найкращий варіант, якщо ж він запропонує акції, то це високоліквідна застava, тобто поступово зменшували загрози і ризики. При цьому

перед у площині правильного управління економікою держави. Банки не можуть зробити те, що має зробити корпоративний сектор, не можуть змінити сумнівні рішення судів. Акції підприємств повинні бути в обігу на фондовому ринку, мати певні котирування. Це стане додатковим стимулом для розвитку економіки. Якщо ж власники підприємств триматимуть свою виручку за кордоном, а в Україні показуватимуть лише збитки і нарікати будуть на дорогі кредити, банки за рахунок власних ресурсів вирішити цю проблему не зможуть. Адже банкіри — люди інтелектуальної праці, вони не роздають гроші, а продають їх на певних умовах.

У системі має діяти кілька не порушних правил. Найперше — кожен рахунок повинен бути сплачений. Це забезпечить виконання взаємних зобов'язань. Є також два обов'язкових до сплати платежі — податки та акцизи. Про всі інші платежі можна дискутувати і домовлятися. Виконання цих умов також залежить від за-

дити ефективну взаємодію банкірів, завдяки чому кількість членів асоціації становить уже понад 100.

При цьому ми завжди вислуховуємо думки, пропозиції і поради людей, які не один рік пропрацювали у банківській системі, найближчим часом плануємо створити при НАБУ “групу мудреців” — людей, які вже не працюють у системі, але мають великий досвід. Таких експертів ми залучатимемо до аналізу ситуації та розробки пропозицій. Також долучатимемо практиків, які перебувають у середовищі сучасного банківського бізнесу, добре знають ситуацію у фронт-офісі та бек-офісі банку, розуміють проблематику впливу державного регулювання на діяльність ринку.

Важливою складовою є налагодження діалогу між учасниками ринку та Національним банком. У рамках такого діалогу банкіри через НАБУ мають змогу обговорювати з Національним банком актуальні питання розвитку банківського сектору, висловлюючи при цьому свої міркування, застереження і пропозиції. Це надзвичайно важливе питання, адже воно стосується не лише капіталізації, а й платоспроможності банківської системи. Дану проблему буде вирішено за умови високого рівня банківського нагляду, який здійснюватиме системний моніторинг рівня резервів, якості застави. Ці показники мають відповідати ринковим принципам, необхідно впроваджувати міжнародні стандарти фінансової звітності й обліку, вивчати і використовувати кращий світовий досвід. Невідворотність таких змін мусить бути очевидною для всіх учасників ринку. Регулятору необхідно працювати з банком не тоді, коли у нього розрив між активами і пасивами становить кілька мільярдів гривень, а до того, як виникає така загроза.

Для банківського середовища надзвичайно важливою складовою роботи є можливість донести свою позицію до регулятора. При цьому йдеться не про критику чи заперечення дій регулятора — ми виступаємо за конструктивний діалог, адже це відповідає інтересам усього банківського сектору. Водночас банкіри завжди рішуче налаштовані чітко, послідовно й аргументовано відстоювати свою позицію. Як свідчить практика, такий діалог здебільшого має позитивні результати. НАБУ послідовно відстоює ринкові умови

функціонування банківського сектору, створення рівних умов для всіх учасників. Ми також хочемо бачити в особі регулятора філігранного настрояча музичних інструментів, який зможе налаштувати роботу ринку так, щоб це нагадувало бездоганне звучання концертного рояля.

— *НАБУ підтримала проведення донорської конференції для відновлення вітчизняного господарського комплексу за зразком “плану Маршалла”, який був реалізований у Європі після Другої світової війни. Яким має бути план економічного відродження України за участі донорів та інвесторів?*

— Це має бути план системного відродження та відбудови України. Ми можемо використати принципи, закладені в основу відновлення та розквіту економіки Європи після закінчення Другої світової війни. Якщо ж врахуємо ті політичні, суспільні та економічні події, що відбулися в цьому році в Криму та у східних регіонах України, є прямі аналогії з механізмами та інструментарієм плану Маршалла. Але іноземним інвесторам необхідні гарантії, вони хочуть чітко розуміти, за якими правилами зможуть тут працювати. Ми маємо програму співпраці з МВФ, Світовим банком, Європейським банком реконструкції і розвитку, Європейським інвестиційним банком, міжнародними кредитними та експортними агентствами, які вже висловили готовність підтримати план відбудови та модернізації для України. Необхідно визначити алгоритм взаємодії, розробити дорожню карту економічних реформ та інструментарій для реалізації проекту. Втілення в життя такої програми стане для інвесторів свідченням того, що в Україні варто інвестувати кошти. Програма відбудови допоможе створити нові робочі місця, сприятиме зростанню попиту на будівельні матеріали, проектно-вишукувальні роботи, сировину, обладнання, тобто це стимулюватиме розширення внутрішнього ринку і зростання виробництва.

— *Ви — досвідчений і успішний фінансист, державний діяч, що сприяв модернізації України та її інтеграції до глобального фінансового простору. Що Ви рекомендуватимете молодим колегам для досягнення професійного успіху?*

— Найголовніше — не боятися

труднощів, бути активним, ініціативним, готовим постійно вчитися, адже нині ми працюємо у високотехнологічну епоху, саме тому немає людини, яка все знає і все вміє. Необхідно не лише слухати, а й чути колег і робити правильні висновки. Ніколи не потрібно шукати пільг, преференцій чи наближеного доступу до владних органів. Лише професійний рівень і позиція стануть запорукою визнання колег, їхньої поваги та належного ставлення. Як говорила моя мама, “на похилу вербу і кози скачуть”, тому справжній професіонал завжди повинен мати власну точку зору і позицію, яка не залежатиме від кон’юнктури. Пропонуючи якусь ідею чи новий підхід, необхідно бути готовим реалізувати її, таким чином засвідчивши ефективність. Тобто потрібно не лише радити, а й брати безпосередню участь у реалізації задуму, розподіляючи частину ризиків на себе.

У житті необхідно вміти не згинатися перед труднощами і наполегливо працювати. Наполеглива праця завжди дає бажаний результат, тому кожен — коваль свого щастя. Прагнення освоїти нову банківську спеціалізацію в аналітиці, продуктології, оцінюванні ризиків є запорукою професійного зростання і становлення. Якщо ж людина приходить до банку з метою “керувати фінансовими потоками”, це не той ідеал, якого слід прагнути. В успішного банкіра має бути не лише професійний кодекс честі, а й громадянський. Банкір повинен знати, як правильно оцінити себе у випадку успіху та у випадку невдачі. Необхідно робити з помилок правильні висновки для того, щоб у майбутньому досягти успіху. Іноді буває, що банкіри готуються до гри за певними правилами, а доводиться брати участь у грі з самими правилами, до цього завжди треба бути готовим. Встановити однакові правила для всіх учасників гри — компетенція держави, тому це вже стосується рекомендацій для державних діячів.

— *Дякуємо Вам за цікаву і змістовну розмову.*

Записав **Роман Підвисоцький**,
Interviewed by **Roman Pidvysotskyi**,

“Вісник Національного банку України”.
“Herald of the National Bank of Ukraine”.

Фото **Владислава Негребецького**.
Photos by **Vladyslav Nehrebetyskiy**.

■ **Юзеф Антоній Габер**
Józef Antoni Haber

Почесний професор проекту Жана Моне, Європейський Союз; почесний професор Української академії банківської справи Національного банку України (м. Суми)

Honorary Professor of Jean Monnet Project, the EU; Honorary Professor of the Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine (City of Sumy)

E-mail: haber@magsoft.com.pl

Геостратегічна пастка Східного партнерства*

Geostrategic trap of the Eastern Partnership

Ініціатива Європейського Союзу Східне партнерство була продовженням Європейської політики сусідства. Ця ідея стосувалася двох різних груп країн, які не мають спільних кордонів і розділені Російською Федерацією. ЄС переслідує власні інтереси, не сформувавши при цьому чіткого бачення, коли саме ці країни після підписання кожною з них угоди про асоціацію стануть його членами. Нині процес розширення ЄС є, радше, бажанням, ніж конкретною метою політики. Тим часом внутрішні проблеми України все більше стають міжнародними, створюючи загрозу глобальній безпеці.**

The Eastern Partnership (EaP) concept was a follow-up to the European Neighborhood Policy. The idea of the EaP covered two different groups of countries that do not have common borders but are divided by the Russian State. The EU has its own interests, and no exact vision of when these countries, after possible association, should become member states of the Union. The enlargement process is at the moment more wishful thinking than a concrete policy target. The domestic problems of Ukraine are increasingly internationalized, and have become a global security problem.

Ключові слова: Східне партнерство, геостратегія, європейська інтеграція, національні інтереси, безпека.
Key words: Eastern Partnership, geostrategy, European integration, national interests, security.

Українська драма, яка розпочалася на Майдані минулого року, спершу мала вигляд народного протесту проти відмови уряду підписати угоду про асоціацію з ЄС. Чесно кажучи, обидві сторони – український уряд і Європейська Комісія – нікому не повідомили точного змісту цієї угоди. Я спілкувався з людьми і запитував їх, що вони справді знають про угоду, але ніхто з них не мав можливості ознайомитися з її текстом. Люди прагнули переважно запровадження безвізового режиму з країнами ЄС, а також вільного пересування осіб (згодом – вільного пересування працівників). Як я зрозумів, конкретні деталі угоди були не дуже важливими для людей. Пізніше це перетворилося на незвичайно бурхливий протест проти Президента Януковича. Я не планую аналізувати внутрішні питання так званої революції на Майдані, але мені б хотілося звернути увагу на деякі важливі аспекти проблеми, пов'язані з політикою Євросоюзу й особливо з концепцією Східного партнерства, яку слід розглядати як невід'ємну частину Європейської політики сусідства.

* Стаття публікується мовою оригіналу (англійською) та в українському перекладі.

** Не варто забувати, що внутрішні проблеми України значною мірою спричинені зовнішніми чинниками – інформаційною, економічною і, врешті, військовою агресією Росії. (Прим. Редакції).

The Ukrainian drama, started by the Maidan last year, at the beginning seemed to be a people's protest, as the Government did not sign the agreement on the Association of Ukraine with the European Union. It be honest, neither side – the Ukrainian government nor the European Commission – said exactly what the content of this agreement actually was. So, as I had the opportunity to speak with people and ask them what they actually knew about this agreement, nobody had even had the chance to look at the text. Mainly people expected to obtain a free-visa regime with the EU countries and the free movement of persons (later the free movement of labor). I came to understand that the details of the agreement were not so important to individuals. Later, the problem became the extraordinary protest against President Viktor Yanukovich. It is not my intention to analyze the internal matter of the so-called Maidan revolution, but I would like to draw attention to some important aspects of the problems related to the policies of the European Union, and especially its Eastern Partnership (EaP) concept, which should be seen as an integral part of the European Neighborhood Policy.

EU and Ukraine relations have a long history, starting in late 1989. The Commission of the European Communities in its later document noted a previous regulation: "The Partnership and Cooperation Agreement between the European Union and

ЄС та Україна мають тривалу історію відносин, які розпочалися наприкінці 1989 року. Комісія Європейських співтовариств у своєму більш пізньому документі згадувала текст попереднього регламенту: “Угода про партнерство і співробітництво між ЄС та Україною зміцнює та розширює зв’язки, що були започатковані в минулому, зокрема Угодою між Європейським економічним співтовариством і Європейським співтовариством з атомної енергії та ЄСРП про торгівлю і комерційне та економічне співробітництво, укладеною 18 грудня 1989 року”¹, і далі: “З боку Комісії було логічним зберегти цю правову базу, коли вона запропонувала підписання Угоди про партнерство і співробітництво 1 червня 1994 року [COM (94) 226 остаточна версія], оскільки остання не прагнула створити асоціацію відповідно до європейських угод”². Угода про партнерство і співробітництво між ЄС та Україною, підписана 14 червня 1994 року в Люксембурзі, була насправді продовженням Угоди 1989 року, однак, на відміну від попередньої угоди, вона вже встановлювала зобов’язання між ЄС та Україною як незалежною і суверенною державою. Водночас такі ж угоди було підписано з Республікою Білорусь, Республікою Казахстан, Республікою Киргизстан та Республікою Молдова.

Зрозуміло, що після підписання європейських угод із десятима країнами, які розпочали процес підготовки до повного членства в Європейському Союзі, ЄС мав врегулювати свої відносини з Росією. Розширення ЄС у Східній Європі мало багато різних наслідків, у першу чергу наслідків геостратегічного характеру. Ситуація в сусідніх країнах швидко змінювалася. На мою думку, Європейський Союз, який складався з 12, а після 1995 року — з 15 країн, не був готовим до такого розширення, однак “старі члени” вважали, що це не лише важливий виклик, а й можливість вийти на нові ринки і закласти основу для досягнення стратегічної мети — політичного союзу країн ЄС, яка ще й досі залишається актуальною. Ми не забули, що трагедія у Всесвітньому торговельному центрі 11 вересня 2001 року вказала на відсутність спільної стратегії гарантування безпеки. Водночас історичний процес розширення потребував розробки такої стратегії.

Зміна геостратегічного середовища висунула на порядок денний для ЄС нові завдання щодо нових сусідніх територій. Фактично нам довелося розробити нову стратегію для трьох процесів: розширення, безпеки та добросусідства. У березні 2003 року Європейська комісія представила своє Послання “Ширша Європа — сусідство: нові рамки взаємовідносин із нашими східними та південними сусідами”³. 16 квітня 2003 року в Афінах було підписано Угоду про приєднання 10 країн до ЄС. У липні 2003 року Комісія внесла на обговорення Послання “Прокладаючи шлях до нових інструментів добросусідських відносин”⁴, створюючи таким чином розширену робочу групу з питань Європи та розширену групу з питань надання послуг у Європі. 12 травня 2004 року Єврокомісія оприлюднила Послання “Стратегічний документ Європейської політики добросусідства”⁵.

Коло політики добросусідства щоразу збільшувалося з кожним розширенням ЄС, що мало різні наслідки. Із самого початку проведення Європейської політики сусідства було зрозуміло, що таку пропозицію отримали 16 найближ-

Ukraine takes the relations established by the Agreement on Trade and Commercial and Economic Cooperation between the European Economic Community and the European Atomic Energy Community and the USSR, signed on 18 December 1989, a step further for the Communities”¹, and further “It was logical for the Commission to retain these legal bases when it proposed a Partnership and Cooperation Agreement on 1 June 1994 [COM(94) 226 final], as the latter was not seeking to establish an association along the lines of the Europe Agreements”². The Partnership and Cooperation Agreement between the European Union and Ukraine signed in Luxembourg on 14 June 1994, was in fact a follow-up to the Agreement of 1989, but the obligations of the EU and Ukraine as an independent and sovereign State had, however, already been established. At the same time, such agreements were signed with the Republic of Belarus, the Republic of Kazakhstan, the Republic of Kyrgyzstan, and the Republic of Moldova. It is obvious that after signing European agreements with 10 countries, who began the process of preparing for full EU membership, the EU should have regulated its relations with Russia. The eastern enlargement of the EU had varied and numerous implications, which were primarily geostrategic in nature. The neighborhood environment changed rapidly. In my opinion, the EU of 12 and 15 of 1995 was not prepared for this enlargement, but the “old countries” had been convinced that this was not only an important challenge but an opportunity to enter new markets and establish the fundamentals of a strategic goal that still exists in some countries — the political union of the EU. We must remember that the World Trade Center demonstrated that we lack a common security strategy. Simultaneously with the historic enlargement process, it was necessary to develop a security strategy.

The geostrategic environment had changed, and this new geometry brought the EU new tasks in new neighborhood areas. In fact, we should have developed a new strategy covering three processes: enlargement, security and neighborhood. In March 2003, the Commission presented its Communication “Wider Europe — Neighborhood. A new Framework for relations with our Eastern and Southern Neighbors”³. On 16 April 2003 “The Treaty of Accession” of 10 new Member-States of the EU was signed in Athens. In July 2003, the Commission tabled a communication titled: “Paving the Way for a New Neighborhood Instrument”⁴, establishing a Wider Europe Task Force and a Wider Europe Inter-Service Group. The Commission in its 12 May 2004 communication announced “The European Neighborhood Policy Strategy Paper”⁵. Every time the Neighborhood was enlarged, different implications came together with each enlargement. Since the very beginning of the European Neighborhood Policy (ENP) it was obvious that this was being offered to the EU’s 16 closest neighbors, such as Algeria, Armenia, Azerbaijan, Belarus, Egypt, Georgia, Israel, Jordan, Lebanon, Libya, Moldova, Morocco, the Occupied Palestinian Territory, Syria, Tunisia and Ukraine. Of course, Russia is a strategic partner and neighbor of the EU. Because, from a geostrategic point of view, several of the neighbors bordering the union in different theatres have different impacts on the EU, the Union had to develop different sub-strategies, such as the Euro-Mediterranean Partnership, formerly known

¹ COM(95) 137 остаточна версія, Брюссель, 08.05.1995 р., стор. 33.

² Там само, стор. 33.

³ COM(2003) 104 остаточна версія, Брюссель, 11.03.2003 р.

⁴ COM(2003) 393 остаточна версія, Брюссель, 01.07.2003 р.

⁵ COM(2004) 373 остаточна версія, {SEC(2004) 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570}, Брюссель, 12.05.2004 р.

¹ COM(95) 137 final, Brussels, 08.05.1995, page 33.

² Ibidem page 33.

³ COM(2003) 104 final, Brussels, 11.3.2003.

⁴ COM(2003) 393 final, Brussels, 1.7.2003.

⁵ COM(2004) 373 final, {SEC(2004) 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570}, Brussels, 12.5.2004.

чих сусідів ЄС — Алжир, Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Грузія, Єгипет, Ізраїль, Йорданія, Ліван, Лівія, Марокко, Молдова, окупована територія Палестини, Сирія, Туніс та Україна. Звичайно, Росія є стратегічним партнером і сусідом ЄС. Оскільки з геостратегічної точки зору сусіди, які межують із різними країнами, по-різному впливають на ЄС, Євросоюзу довелося розробити окремі підстратегії, а саме: Європейсько-середземноморське співробітництво, що є продовженням Барселонського процесу (повторно розпочате у липні 2008 року в Парижі); Чорноморську синергію (створену в лютому 2008 року в Києві); і останнє, але не менш важливе Східне партнерство (започатковане у Празі 7 травня 2009 року). Згідно з домовленостями Східне партнерство базувалося на двосторонніх зобов'язаннях, які було виконано⁶. Отже, кожна країна — член Східного партнерства повинна мати власні шляхи вирішення проблем, пов'язаних із відносинами з ЄС. Існує кілька загальних принципів, але остаточне рішення щодо вибору пріоритетів і шляхів вирішення приймається ЄС та кожною окремою країною.

Виникає запитання: що вплинуло на рішення ЄС здійснити геостратегічне розмежування своєї політики добросусідства, як було зазначено у Висновках Ради щодо Європейської політики сусідства⁷? Існує декілька причин. Перш за все — це необхідність перегляду Лісабонської стратегії. Було зрозуміло, що деяких амбітних цілей стратегії досягнути не вдасться, і вони приречені на невдачу. Деякі важливі зовнішні фактори вплинули на процес реалізації Лісабонської стратегії. По-друге, як згадувалося вище, — це розширення Європейського Союзу та геостратегічні зміни в структурі сусідніх країн, котрі кинули виклик цілям ЄС щодо досягнення провідної позиції у міжнародній спільноті. Однак усі добре розуміли, що з прийняттям нових членів кордони ЄС буде змінено, тому виникала необхідність зміни пріоритетів щодо кожного нового географічного напрямку. Далі — фінансова криза, з якої ще досі не знайдено вихід і яка перетворилася на фінансову і валютну кризу. Останнє, але не менш важливе: енергетична політика ЄС значною мірою залежить від імпорту російського газу, і Росія насправді є стратегічним партнером ЄС та особливо Німеччини. Багато років економіка Німеччини є експортоорієнтованою, тож проблеми на ринку Росії завжди становлять загрозу для Німеччини. Звичайно, іншим ринком збуту для німецьких товарів є Китай. Уряд Німеччини розуміє необхідність пошуку нових можливостей експорту товарів з метою забезпечення розвитку країни. Така ситуація привертає нашу увагу до ролі Німеччини в ЄС і в експорті російського газу до країн ЄС. Слід пам'ятати, що не лише Німеччина, а й інші впливові країни Євросоюзу мають власні інтереси, які впливають на зовнішні відносини ЄС і призводять до багатьох внутрішніх протиріч та відсутності однастих рішень щодо нового стилю політики.

Ситуація довкола Східного партнерства, коротко описана вище, потребує комплексного підходу до аналізу диференціації Європейським Союзом політики сусідства. ЄС — велике об'єднання, один із чотирьох сучасних гегемонів⁸, але, на жаль, воно не має спільної зовнішньої політики і по-

as the Barcelona Process (relaunched in Paris in July 2008), the Black Sea Synergy (launched in Kiev in February 2008), and last but not least the Eastern Partnership (EaP) — launched in Prague on 7 May 2009. As it was agreed, the EaP is based on bilateral obligations, which were met⁶. So, each country within the EaP was to have individual solutions to the problems of its relations with the EU. There are some general principles, but it depended on the EU and each individual country what the priorities were to be and how they were to be tackled.

A vital question arises: why was it that the EU decided to make geostrategic differentiations in its Neighborhood Policy, as stated in the Council Conclusions on European Neighborhood Policy⁷? There are several reasons. Firstly, there was the necessity of redefining the Lisbon 2000 Strategy. It was obvious that the ambitious goals of this strategy would not be achieved, and in fact caused the collapse of the strategy. Some important external factors influenced the realization process of the Lisbon Strategy. Secondly, as I mentioned above, the enlargement to the East and the geostrategic change of the neighborhood geometry, which challenged the EU's goal of achieving a leading position within the international community. However, it was well known that with new member states the borders would change, and it was necessary to make a differentiation of priorities in each new geographic direction. Next, there was the financial crisis, which has still not eased, and which in fact is already a financial and monetary crisis. Last but not least, the Union's energy policy greatly depends on gas imports from Russia, and so Russia is in fact a strategic partner of the EU and especially of Germany. This is because the German economy has long been export oriented and losing Russian market is always a threat to Germany. Of course, another market for German goods is the Chinese market. The German government is aware of the necessity of looking for new possibilities for the export of German goods for the further development of the country. Such a situation attracts our attention to the role of Germany within the EU, and to the export of Russian gas to the Union. We have to bear in mind that not only Germany but other big powers of the EU have their own particular interests, which have an impact on the external relations of the EU, causing many internal contradictions and a failure to reach unanimous decisions in favor of a new style of policy based on consensus.

This brief portrait of the Eastern Partnership arena draws our attention to the necessity of taking a holistic approach when analyzing the differentiations of the Neighborhood Policy that were adopted by the EU. The Union is a giant, and one of four contemporary hegemony⁸, but unfortunately it has no common foreign and security policy. Consensus is always a way to reach a compromise, but sometimes it results in a weak common policy. Such is the case with the Eastern Partnership. I would like to indicate why I recognize that the Eastern Partnership constitutes a geostrategic trap, and to explain what the consequences of this are.

1. Geographic structure. The countries covered by the EaP are divided into two groups that have no common border but that are separated by Russia. This means there is no mutual system of support in the case of conflict. Cases in point are Crimea in Ukraine, or Ossetia in Georgia. Such a geographic structure is

⁶ 8435/09 (Преса 78), Брюссель, 7 травня 2009 р., стор. 5.

⁷ 2851-е засідання Ради з питань зовнішніх відносин, Брюссель, 18 лютого 2008 р.

⁸ Мається на увазі, що іншими гегемонами є США, Китай та Росія. Детальніше пояснення подано в моїй статті "Глобальна конкуренція як рушійна сила Трансатлантичного альянсу" (Міжнародний науково-практичний журнал "Фінансовий простір", № 3 (11) 2013, стор. 8–13, Черкаський інститут банківської справи Університету банківської справи Національного банку України).

⁶ 8435/09 (Presse 78), Brussels, 7 May 2009, page 5.

⁷ 2851st EXTERNAL RELATIONS Council Meeting, Brussels, 18 February 2008.

⁸ Recognizing that the U.S.A., China and Russia are others. Look for larger explanation to my article: Global Rivalry as a Driving Force of the Transatlantic Alliance. [in:] Financial Space. The International Scientific and Practical Journal No.3 (11) 2013, page 8-13, Cherkasy Institute of the University of Banking of the National Bank of Ukraine.

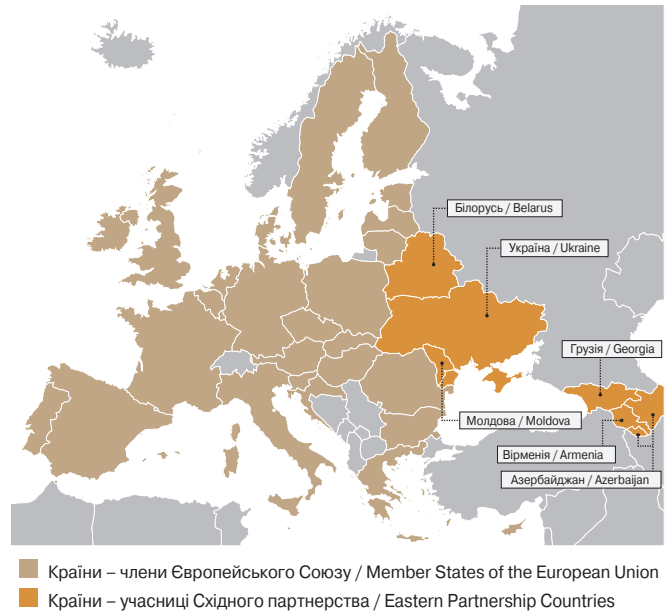
літики у сфері безпеки. Консенсус завжди означає прагнення досягти компромісу, але інколи це може свідчити про слабкість спільної політики. Саме це ми і спостерігаємо у випадку Східного партнерства. Хочу пояснити, чому я вважаю, що Східне партнерство потрапило в геостратегічну пастку, а також вказати, які це може мати наслідки.

1. Географічна структура. Країни Східного партнерства розділені на дві групи, котрі не мають спільного кордону, до того ж між ними знаходиться Росія. Тому немає спільної системи підтримки в разі конфлікту. Як приклад – Крим в Україні або Південна Осетія в Грузії. Така географічна структура є слабкою без військових гарантій ЄС, тому що Євросоюз не має своїх власних незалежних військових сил, а стратегічні рішення приймаються в штабах НАТО, де США відіграють провідну та вирішальну роль. Конфлікт, що триває в Україні, є яскравим прикладом застосування у подібних випадках лише економічних або дипломатичних інструментів. Дивлячись у майбутнє, необхідно озирнутися назад. Цікаво, що б трапилося, якби Україна як незалежна і суверенна держава на початку свого існування в 90-х роках ХХ століття відмовилася передати свою ядерну зброю (на той час вона була третьою ядерною силою в світі) Російській Федерації?

Тепер це вже альтернативна історія Східної Європи для науково-популярних фантазій. Але якби це було реальністю? Яким би було Східне партнерство і вся стратегія НАТО щодо України як ядерної держави з невирішеними до цього часу економічними проблемами? Як можна було б описати геостратегічну геометрію цього регіону світу з усією різноманітністю взаємозв'язків? Краще залишити ці питання осторонь.

2. Україна в пастці суперечливих інтересів. Сутність цієї пастки полягає в тому, що країни Східного партнерства не розробили і не впровадили концепцію не лише асоціації з ЄС, а й майбутнього членства в Європейському Союзі. Переслідуючи власні інтереси, вони не змогли сформулювати перелік спільних інтересів, який би їх об'єднав принаймні з 2009 року (тобто з моменту офіційного проголошення Східного партнерства). Не існує чіткої кореляційної мережі інтересів. Пригадую, що на початку процесу асоціації країни Центральної Європи уклали Центральноєвропейську угоду про вільну торгівлю “CEFTA” (щоправда, за чіткими рекомендаціями від Європейського співтовариства) для підготовки до майбутнього членства в Євросоюзі. Також слід зазначити, що угоди про асоціацію з країнами Східного партнерства не містять навіть у довгостроковій перспективі дати приєднання до ЄС. А така дата дисциплінувала б діяльність кандидатів на вступ, як було у випадку країн Центральної Європи. Це занадто важливе питання, щоб залишати його в стані невизначеності. Пастка полягає також і в тому, що ЄС, особливо деякі його країни, надають більшу перевагу захисту своїх інтересів у Росії, ніж зміцненню економік країн Східного партнерства. Це стало зрозуміло після спорудження Північного потоку, який оминає “незручну” територію не тільки Східного партнерства, а й деяких країн – членів ЄС. Такий конфлікт інтересів спостерігався якраз напередодні саміту у Вільнюсі. Розуміючи, як важливо всім країнам Східного партнерства підписати угоди про асоціацію, російський президент не лише попередив Україну, що після підписання такої угоди вона не зможе бути учасником проросійської зони вільної торгівлі, а також зустрівся з делегаціями Франції (18-те засідання російсько-французької міждержавної комісії з двостороннього співробітництва) та Німеччини для обговорення економічної співпраці. Ще одна важлива зустріч

Карта Східного партнерства / Eastern Partnership Map

weakened by the fact that there can be no military guarantees from the EU, as the Union does not have its own, independent military forces – strategic decisions are taken in NATO decision-making centers, in which the United States plays a leading and decisive role. The on-going conflict in Ukraine is a good example of how in such cases the EU only has economic or diplomatic tools at its disposal. One does have to wonder what might have happened if Ukraine, as an independent and sovereign state, at the very beginning of its existence in the 1990s, had refused to hand over its nuclear arms (it had at that time the third largest nuclear arsenal in the world) to the Russian Federation.

This is just a possible alternative history of Eastern Europe in the realm of science fiction now, but what if it had been a reality? What would have the Eastern Partnership and the whole NATO strategy been like if Ukraine had been a nuclear power with still-unresolved economic problems? What would the geostrategic geometry of this region of the world have been like, with all of its various implications? It is better not to ponder such questions.

2. Ukraine in a trap of a contradiction of interests. The essence of this trap is that the countries of the EaP did not develop or implement a common concept not only of association with the EU, but of future membership of the EU. Looking after their own interests, they have not been able to assemble a catalogue of common interests that could unite them even since 2009 (since the formal announcement of the EaP). They have no distinct correlated network of interests. Recall that the Central European countries at the beginning of the association process created CEFTA (albeit at the clear suggestion of the European Communities), in preparation for future membership of the Union. It is true that the association agreements with the countries of the EaP do not include, even in the long-term perspective, any dates for full accession to the EU to discipline the activities of candidates, in contrast to the case of Central Europe. It is too important a matter to leave this question in such a state of doubt. The trap also lies in that certain EU countries, rather than strengthening the economies of the EaP countries, prefer to defend their interests with regard to Russia. This became clear with the construction of the North Stream gas pipeline, which bypasses “inconvenient” countries not only of the EaP, but certain member states of the EU as well. Such contradictions of interests were observed just before the Summit

була присвячена російсько-турецькій співпраці. Таким чином, різні інтереси визначають зовнішню політику держав.

3. Недооцінена етнічна та економічна неоднорідність. Етнічна неоднорідність країн Східного партнерства виявилася недооціненою. Не було враховано, що ці партнери є колишніми республіками Радянського Союзу, і їхні проблеми відрізняються від проблем, які мали країни Центральної Європи. Дуже складно знайти спільні риси між двома такими різними світами, незважаючи на те, що вони належали колись до одного радянського блоку. Сутність пастки полягає в порівнянні організмів, які складно порівняти. Країни Центральної Європи були суб'єктами міжнародного права, тож до них ставилися як до незалежних держав, хоча і з обмеженим суверенітетом. Тому їм було простіше виконати умови майбутнього членства в ЄС. Етнічна неоднорідність є дуже виразною, враховуючи, що Радянський Союз був єдиною політичною структурою і російське етнічне населення було значно диверсифіковане по всій його території. Сьогодні вже зрозуміло, що це стало однією з причин нинішнього конфлікту в Україні. По-друге, багато економістів робить помилку, шукаючи паралелі між економіками країн Центральної Європи та Східного партнерства. Радянські республіки були повністю прив'язані до економіки Радянського Союзу. Тому до цього часу вони мали традиційні зв'язки з російською економікою. Таку ситуацію можна порівняти лише з ситуацією в Польщі після Першої світової війни, коли країна мусила побудувати власну незалежну економіку. На жаль, багато політиків забули уроки минулого. Це просто приклад того, як сучасна Росія використовує етнічну неоднорідність та економічну взаємозалежність у ролі інструмента для захисту власних інтересів у цій частині Європи.

4. Занадто переоцінена зовнішня політика ЄС по відношенню до Росії. Моє перше враження — ця політика має дуже гарну обгортку, і хотілося б, щоб вона була такою ж ефективною. На жаль, як я зазначав раніше, існують різні інтереси, і формування спільної міжнародної політики та політики безпеки надалі триває. Ця політика ще у зародковому стані і не може бути дійсно потужним інструментом протидії в разі загрози спільним інтересам Євросоюзу. Протягом десятиліть економічна безпека Європейського Союзу пов'язана з енергопостачанням, а Росія є одним із найважливіших партнерів щодо забезпечення Заходу газом. Переконавшись в тому, що залежність від російського газу відкриває російський ринок для європейських товарів і технологій та є парадигмою економічної безпеки і мирного співіснування, має бути переглянута, зважаючи на всі обставини конфлікту в східній Україні. Ми щодня переконаємося, наскільки хистким є такий зв'язок. ЄС без США повністю паралізований російською політикою ігнорування будь-яких закликів та санкцій. Східне партнерство в пастці, бо Росія, неначе "Ганнібал біля воріт".

5. Російська економічна безпека є глобальною, а не регіональною. ЄС — це континентальна організація, а Росія — міжконтинентальна держава. Хоча обидва партнери мають глобальну мережу взаємозалежностей, російська економічна безпека є болісною дилемою. Вона все ще базується на економіці центрального планування з кількома елементами вільного ринку, які належать олігархічній спільноті. Економіка заснована на екстенсивній моделі і не відзначається ефективністю. Не слід забувати, що потенціал корисних копалин у Росії величезний. Російський стиль управління не передбачає гнучкості в разі застосування зовнішніх санкцій. Левова частка економічної безпеки Росії залежить від експорту газу, промислових діамантів та деяких

in Vilnius. Bearing in mind how important was the signing of association agreements with all of the EaP countries, Russian President Vladimir Putin not only warned Ukraine that after signing that agreement there would be no possibility for Ukraine to be a member of the Russian-led Customs Union, but met with delegations of France (the 18th meeting of the Russian-French intergovernmental commission on bilateral cooperation) and Germany for talks on economic cooperation. There was another important meeting on Russian-Turkish collaboration. So, interests as *raison d'état*.

3. Underestimated ethnic and economic diversity. In constructing the EaP, ethnic diversity was underestimated. It was not taken into account that the partners were former Republics of the Soviet Union, and presented quite different problems to those of the countries of Central Europe. It is very difficult to find similarities between those two different worlds, even though they were in the same block of Soviet dependency. The essence of the trap is in that it requires one to compare organisms that are difficult to compare. The Central European countries were subject to international law and treated as independent countries, albeit with less sovereignty. Consequently, it was easier for them to fulfill the conditions of future membership of the EU. The ethnic diversity is still very clear taking into account the fact that the USSR used to be one political structure, and that there were many ethnic Russians living in former USSR republics. Today, there are still many ethnic Russians in parts of Ukraine, which is partly the cause of the conflict in Ukraine. Secondly, many politicians make a mistake in looking for a parallel between the economies of the Central European countries and the EaP countries. The former Soviet Republics were tightly linked with the Soviet Union's economy. That is why they have to this day traditional relations with the Russian economy. This situation can only be compared with the situation of Poland after World War I, when the country had to build its own, independent economy. Unfortunately, many politicians have forgotten the lessons of the past. It is in such a case that contemporary Russia is using ethnic diversity and economic interdependency as a tool to defend its own interests in this part of Europe.

4. Overestimated foreign policy of the EU versus Russia. My first impression is that this policy has a very nice wrapping, and I wish it was as effective as it initially appears. Unfortunately, as I have mentioned already, there are competing interests, and the development of a common foreign and security policy is still an ongoing process. This policy is in a nascent state, and is not a powerful instrument in the case of there being a threat to the Union's common interests. For decades the Union's economic security has been linked with energy supplies, and Russia is one of the most important partners delivering gas to the West. The belief that dependence on Russian gas supplies would open up the Russian market to the Union's goods and technology as a paradigm of economic security and peaceful coexistence has to be revised, considering all the circumstances of the conflict in eastern Ukraine. Every day we are confronted with the fragility of these relations. The EU without the United States is totally paralyzed in the face of the Russian policy of ignoring all appeals and sanctions. The EaP is in a trap, because Russia, like Hannibal, is already ante portas.

5. Russian economic security is global not regional. The EU is a continental organization and Russia is an intercontinental state. Although both partners have a global network of interdependencies, Russia's economic security is a painful dilemma. It is still based on a centrally planned economy with a few free market elements that belong to the oligarchic system. The economy is based on an extensive model and is not too much concerned with efficiency.

рідкісних металів. Росіяни дуже добре розуміють, що газопроводи є дорогами життя для Росії та ЄС, тому вони не зважають на концепцію Східного партнерства та можливе приєднання цих країн до Європейського Союзу. Адже ЄС постане перед проблемою, яким чином сприяти економічному розвитку в Україні та інших країнах, маючи власні проблеми з ринком праці. Інша проблема полягає в тому, що санкції більшою мірою стосуються великих міст, таких як Москва та Санкт-Петербург, а не сільської місцевості, де купівельна спроможність дуже низька. Наступна проблема російської економічної безпеки полягає в азійській частині країни. Сусідство з Китаєм є викликом для Росії, але завдяки своєму розташуванню на Тихому океані Росія належить до спільноти Тихоокеанського регіону та має можливість членства в групі БРІКС. Європейському Союзу необхідно відстоювати власні інтереси в цій сфері, зважаючи на зростаючу залежність від Трансатлантичного альянсу.

6. Східне партнерство в тіні субрегіонального конфлікту. Угода про асоціацію, підписана Президентом України Петром Порошенко, не означає, що всі проблеми будуть негайно вирішені. У світових засобах масової інформації насамперед висвітлюється воєнний конфлікт з Росією, а не угода та її наслідки. Зміна влади в самому ЄС означає, що Союз зосередиться на власних проблемах та певною мірою на безпеці постачання газу з Росії. Немає реальної можливості замінити російський газ на скраплений газ зі США або країн Перської затоки, доки не створено портових потужностей для його розвантаження. Така ж проблема з видобутком сланцевого газу. На це підуть роки, а тим часом потреба в газі залишається життєво важливим питанням. Для України особлива проблема полягає в тому, як розвивати власну економіку, перебуваючи під загрозою з боку різних військових формувань. Конфлікт на сході затьмарює питання Східного партнерства, а воєнна безпека є важливішою, ніж інші галузі національної економіки. Коли ви потребуєте безпеки, можливо, доведеться укласти угоди, котрі не відповідають національним інтересам. Це і є ціна миру? Наскільки цінними є такі угоди?

ВИСНОВКИ

Сучасний конфлікт між Росією та Україною демонструє нам, наскільки ми далекі від встановленого після Другої світової війни міжнародного порядку. Чого ми навчилися і чому нам необхідно усвідомлювати ці зміни?

- а. Геостратегічна геометрія Європи змінилася з усіма можливими наслідками;
- б. Європейська інтеграція з моменту виникнення ідеї еволюціонувала в Європейський Союз як міжнародну організацію;
- в. Європейська політика сусідства стоїть перед випробуванням багатьма конфліктами на кордонах;
- г. Процес розширення призвів до необхідності диверсифікації політики сусідства;
- д. Ще й досі немає стратегічного бачення Європейського майбутнього;
- е. Східне партнерство як складова Європейської політики сусідства стоїть перед надзвичайно жорстким конфліктом інтересів та потенційною можливістю міжнародного конфлікту з Росією;
- ж. Росія – складний сусід, зважаючи на історію, економічну ситуацію, імперські прагнення та культ влади;
- з. Спостерігається руйнація довіри до міжнародних угод.

We should not forget that the raw materials potential of Russia is enormous. The Russian style of management does not allow for flexibility in the face of external sanctions. So, the lion's share of Russia's economic security depends of gas exports, and the export of industrial diamonds and certain rare metals. The Russians know very well that their gas pipelines are lifelines for both Russia and the EU, and so they are not concerned about the EaP concept or the possible accession of these countries to the Union, because it will become a problem for the EU to boost economic development in Ukraine and other countries, as the Union has its own problems with its labor market. Another problem is that EU sanctions affect big cities like Moscow or St. Petersburg more than the rural areas, where the population's purchasing power is very low. The next problem of Russian economic security lies in the Asian part of the country. The Chinese neighborhood is a challenge for Russia, but being situated on the Pacific Ocean, Russia also belongs to the Pacific Rim constellation, and in addition it has the opportunity of membership of the BRICS group. The Union has to fight for its own interests in that area, and is more and more dependent on the Transatlantic Alliance.

6. The EaP under the shadow of subregional conflict. The association agreement signed by Ukrainian President Petro Poroshenko does not mean that every problem will be solved immediately. The military conflict with Russia is the main headline in the world's mass media, and not the association agreement and its consequences. The shift of power within the EU means that the Union will focus on its own problems and to some extent the security of its supplies of gas from Russia. There is no realistic possibility of replacing Russian gas with LNG from the United States or Gulf countries until there are port facilities at which it can be offloaded. There are similar problems with shale gas extraction. This will take years to come onstream, and meanwhile demand for gas is still a vital question. Ukraine in particular faces the problem of how to develop its own economy while being menaced by various military groups. The conflict in the east overshadows EaP issues, and military security is more important than other areas of the national economy. When you need security, you might have to conclude agreements that are not in line with national interests. Is this the price of peace? How valuable are such agreements?

CONCLUSIONS

The present conflict between Russia and Ukraine shows us how far we have departed from the international order established after World War II. What have we learned, and why should we take note of these changes?

- a. The geostrategic geometry of Europe has changed, with all the implications this brings;
- b. European integration has evolved from an idea into the European Union as an international organization;
- c. The European Neighborhood Policy is challenged by many border conflicts;
- d. The enlargement process has caused there to be a need to diversify the ENP;
- e. There is still a lack of a strategic vision for Europe's future;
- f. The EaP as a part of the ENP is greatly challenged by contradictions of interests and is a potential area of international conflict with Russia;
- g. Russia is a difficult neighbor, taking into account its history, economic situation, imperial aspirations and its cult of power;
- h. There has been an erosion of confidence in international agreements.

■ **Світлана Науменкова**
Svitlana Naumenkova

Доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри банківської справи
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Sc.D. (Economics), Professor, Head of the Banking Department of the Taras Shevchenko National University of Kyiv

Фінансова інклюзивність та проблеми забезпечення доступу населення до базових фінансових послуг в Україні

Financial inclusivity and problems of ensuring of the population's access to basic financial services in Ukraine

Розкрито зміст поняття фінансової інклюзивності, розглянуто існуючі методичні підходи до її оцінювання, охарактеризовано рівень охоплення фінансовими послугами населення України на основі застосування основних індикаторів та додаткових показників. Запропоновано першочергові заходи щодо зростання доступності фінансових послуг та захисту прав споживачів.

The article explains the point of financial inclusivity and considers existing approaches to its assessment. Having used core indicators and additional figures to analyze the coverage of Ukraine's population in financial services, the author suggests priority measures to improve the accessibility of financial services and protection of consumers' rights.

Ключові слова: фінансове охоплення, фінансове виключення, індикатори доступу до фінансів, індекс фінансового розвитку, захист прав споживачів, заощадження, фінансова грамотність.

Key words: financial inclusion, financial exclusion, indicators of access to finance, financial development index, protection of consumers' rights, savings, financial literacy.

Процеси поглиблення економічної розбалансованості та зростання сукупних ризиків у фінансовому секторі зумовлюють актуальність досліджень, спрямованих на пошук та запровадження нових підходів до забезпечення збалансованого розвитку фінансового сектору, відновлення довіри до фінансових посередників та захисту прав споживачів. Економічна криза в Україні спричинила децентралізацію фінансових потоків в умовах вимушеного запровадження режиму фінансового мораторію щодо окремих регіонів, поглибила явище територіальної розпорошеності банківської інфраструктури, прискорила процеси дерегулювання та тінізації економіки. За цих обставин доступ певної частини населення до фінансових послуг обмежується, зменшуються можливості для заощадження ко-

штів, посилюються процеси тезаврації¹ та депривації².

Дослідження проблем фінансової інклюзивності, що характеризує рівень охоплення населення фінансовими послугами, нині набуває в Україні особливого значення. При цьому постає питання: що важливіше в сучасних умовах: — поліпшення якості та розширення переліку фінансових послуг для тих споживачів, які вже мають до них відповідний доступ, чи розширення надання базових фінансових послуг тій частині населення, котра не отримує їх взагалі? У цьому контексті також необхідно з'ясувати, які фактори гальмують доступ насе-

лення до фінансових послуг та які заходи регуляторів повинні бути спрямовані на подолання таких перешкод?

Метою цієї статті є розкриття економічного змісту поняття фінансової інклюзивності та методичних підходів до її оцінювання, порівняння доступності базових фінансових послуг для населення в зарубіжних країнах та Україні, а також визначення першочергових завдань для розбудови в Україні фінансового сектору за принципами відповідального фінансування.

Слід зазначити, що проблеми збалансованого розвитку фінансового сектору та розбудови ринку фінансових послуг досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені і фахівці банківської справи. Результати наукових пошуків відображені як в офіційних документах міжнародних фінансових установ та національних регуляторів,

¹ Тезаврація — накопичення грошей населенням без активного використання, шляхом вилучення їх з обігу (прим. авт.).

² Депривація — процес зменшення можливостей для задоволення нагальних фінансових потреб населення, які вже виникли (прим. авт.).

так і в працях зарубіжних науковців, таких як: Л.Брікс, А.Деміргук-Кунт, К.МакКі, Р.Певереллі, С.Рутледж, Р.Фенікс, П.Хонокан та вітчизняних учених: В.Базилевича, Я.Белінської, М.Дибі, А.Крикля, В.Коваленко, В.Корнєєва, І.Лютото, В.Міщенко, С.Міщенко, М.Савлука, Т.Смовженко, В.Унінець-Ходаківської, Н.Шульги та інших.

Для відновлення збалансованого розвитку ринку фінансових послуг, забезпечення доступу до базових фінансових послуг широких прошарків населення необхідні комплексні заходи в умовах загострення фінансової та економічної розбалансованості, що зумовлює актуальність обраної теми та визначає основний напрям дослідження.

Фінансова інклюзивність, що характеризує рівень доступності до базових фінансових послуг більшості населення, є однією з найактуальніших проблем, яка перебуває під постійною увагою міжнародних організацій — Організації економічного співробітництва та розвитку, Світового банку, МВФ, Базельського комітету з питань банківського нагляду, Ради з фінансової стабільності та інших. Подолання можливих цінових та нецінових бар'єрів на отримання фінансових послуг та забезпечення доступу до фінансів у цілому відповідає Загальним принципам захисту прав споживачів фінансових послуг, схвалених міністрами фінансів та головами центральних банків країн “Великої двадцятки” 14–15 жовтня 2011 року [2].

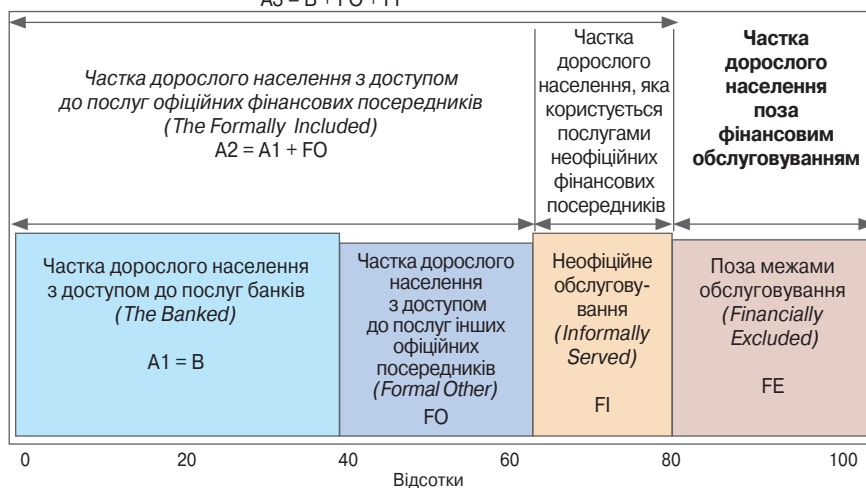
На саміті країн “Великої двадцятки” у Пітсбурзі у 2009 році фінансову інклюзивність було визнано одним із важливих орієнтирів фінансового розвитку країни [9]. На початок 2013 року майже у 50 країнах світу національні регулятори почали використовувати цей індикатор фінансового розвитку разом з іншими, такими як фінансова глибина; стійкість фінансових інститутів та ринків; ефективність фінансових інститутів, ринків та операцій.

Фінансове охоплення (*financial inclusion*) — це доступ споживачів до базових фінансових послуг, який ґрунтується на відсутності різного роду перешкод (цінових та нецінових) щодо їх отримання.

Протилежним від нього за змістом є так званий показник фінансового витіснення (виключення).

Фінансове виключення (*financial exclusion*) — це унеможливлення доступу споживачів — громадян

Графік 1. Поділ населення за рівнем охоплення фінансовими послугами
Частина дорослого населення, яке має доступ до фінансових послуг через офіційних і неофіційних посередників (Financially Served)
 $A3 = B + FO + FI$

Джерело: складено автором за даними [8].

певної країни — до базових фінансових послуг, які відповідають їхнім потребам, внаслідок різних перешкод та ускладнень (цінових і нецінових), що стає на заваді нормальному соціальному життю цих громадян у суспільстві, до якого вони належать [14].

Аналіз змін щодо рівня фінансової інклюзивності за розгорнутим переліком кількісних та якісних показників регулярно здійснюється Світовим банком, МВФ, Альянсом за фінансову доступність (*Alliance for Financial Inclusion, AFI*)³. Широкомасштабне дослідження рівня охоплення населення базовими фінансовими послугами було здійснено у 2011 році компанією Геллап Інкорпорейтед (Gallup, Inc.), яка входить до складу Геллап Ворлд Полл (Gallup World Poll) на основі опитування 150 тис. респондентів зі 148 країн світу, що дало змогу сформувати базу даних “Глобальний індекс”, яка є основним джерелом інформації про те, як населення в різних країнах світу заощаджує, позичає, здійснює платежі та управляє ризиками. Отже, як бачимо, аналіз фінансової інклюзивності є важливою складовою дослідження попиту на ринку фінансових послуг.

Фінансова інклюзивність як індикатор фінансового розвитку країни має не лише фінансову, а й соціальну спрямованість. Це набуває особливо-

го значення для країн із низьким рівнем економічного розвитку, де частина населення внаслідок “фінансового виключення” фактично позбавлена можливостей для саморозвитку в умовах високоінтегрованого світу. Інформація про рівень фінансової інклюзивності дає змогу виокремити групи населення, не охоплені фінансовими послугами, за територіальною, віковою ознаками, рівнем освіти та іншим розподілом, що є вкрай важливим для формування та проведення реформ на державному рівні. У сучасних економічних умовах це вельми актуально для України.

Оцінювання рівня фінансової інклюзивності здійснюється шляхом анкетування за встановленим переліком із 18 запитань та з використанням системи індикаторів, основними з яких є такі:

а) за рівнем офіційного фінансового обслуговування дорослого населення:

$A1 = B$ — банківське обслуговування;

$A2 = A1 + FO$ — банківське та інше офіційне фінансове обслуговування;

$A3 = B + FO + FI$ — фінансове обслуговування населення;

б) за рівнем охоплення дорослого населення базовими фінансовими послугами:

$A4$ — грошові перекази та платежі;

$A5$ — заощадження;

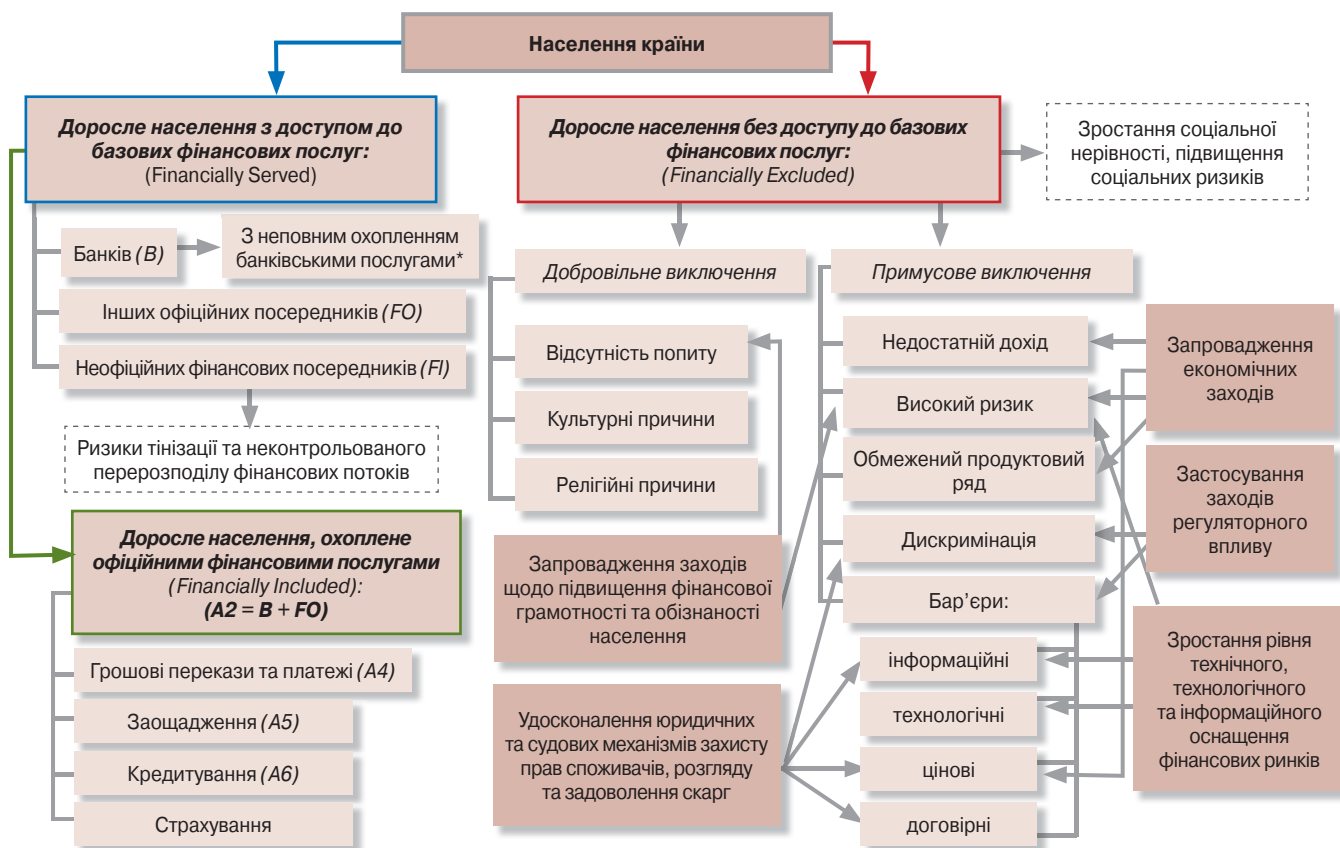
$A6$ — кредитування;

$S1$ — рахунки в офіційних фінансових установах;

$S2$ — рахунки в офіційних фінансових установах найбіднішого за рівнем доходів населення.

³ Це мережа, яка об'єднує фінансових регуляторів понад 60 країн світу і є членом Глобального партнерства за фінансову доступність (Global Partnership for Financial Inclusion, GPFi) — структури, створеної за ініціатииви країн “Великої двадцятки” (G20) для підтримки реформ у сфері фінансової доступності, яку здійснюють країни — члени G20 (Прим. авт.).

Схема. Фактори впливу на доступ населення країни до базових фінансових послуг

Джерело: побудовано автором.

*Особи, які мають офіційні банківські рахунки, але використовують для заощадження грошей виключно інші методи.

Порівнянність цих індикаторів див. на графіку 1.

Слід звернути увагу на те, що індикатори фінансової інклюзивності характеризують охоплення дорослого населення базовими фінансовими послугами, до яких, за підходами Світового банку, віднесено такі: грошові перекази та платежі, послуги із заощадження, послуги з кредитування, страхові послуги.

Обстеження населення за рівнем охоплення фінансовими послугами на основі використання ключових індикаторів фінансової інклюзивності є надзвичайно важливою для України справою, адже певна частина населення фактично не має належного доступу до фінансових послуг унаслідок появи багатьох бар'єрів примусового виключення (див. схему).

Регулювання та контроль за правильністю надання фінансовими установами своїм клієнтам роздрібних фінансових послуг та продажу фінансових продуктів, усунення цінних і нецінних бар'єрів, запровадження заходів регуляторного впливу та посилення захисту прав споживачів

на ринку фінансових послуг є не лише запорукою збалансованого розвитку фінансового ринку, а й запорукою попередження виникнення соціальних конфліктів та соціальної напруги.

Особливу увагу треба приділити вимогам до розкриття інформації для невеликих інвесторів та вимогам до фінансових установ щодо визначення прийнятності рекомендованих ними фінансових продуктів.

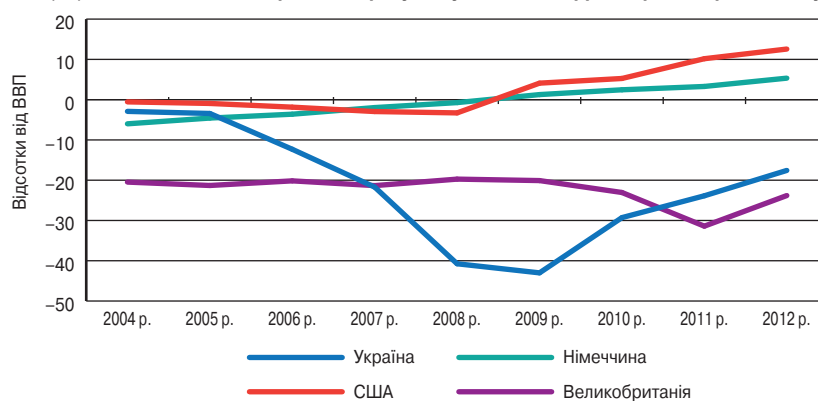
Проблеми фінансової інклюзив-

ності безпосередньо пов'язані з рівнем фінансової грамотності населення, оскільки попит на певний вид послуг зумовлює наявність у споживача необхідних фінансових знань про них [5].

Окремі показники фінансового охоплення населення базовими фінансовими послугами в різних країнах світу в 2012 році наведено в таблиці 1.

Варто звернути увагу на суттєві розбіжності щодо значення цих показників у країнах, різних за рівнем

Графік 2. ГЕП депозитно-кредитних рахунків у 2004–2012 рр. в окремих країнах світу

Джерело: розраховано і складено автором за даними МВФ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fas.imf.org>.

Таблиця 1. Показники охоплення населення базовими фінансовими послугами в окремих країнах світу в 2012 році

Країна	Платежі та розрахунки				Заощадження, кредитування та страхування					
	Частка осіб, які мають рахунки в офіційних фінансових установах (у відсотках від загальної кількості), у тому числі:		Частка дорослого населення, яке здійснювало впродовж року, використовуючи:		Частка дорослого населення, яке скористалося новими позиками:		Частка дорослого населення, яке має платіжні картки, %		Частка дорослого населення, яке має іпотечні кредити, %	
	доросле населення	населення, яке належить до квінтिला найбільших за рівнем доходів	жінки	офіційні рахунки, %	методи товарного накопичення, %	офіційних фінансових установ, %	родини або друзів, %	яке має платіжні картки, %	яке має іпотечні кредити, %	Охоплення дорослого населення, індивідуальним медичним страхуванням, %
Австрія	97	93	97	52	13	8	6	39	25	–
Болгарія	53	29	55	5	0	8	22	10	2	4
Великобританія	97	97	98	44	5	12	14	52	31	–
Іспанія	93	91	92	35	2	11	12	42	32	–
Італія	71	61	64	15	1	5	3	311	10	–
Литва	74	66	76	20	4	6	25	13	6	15
Німеччина	98	97	99	55	4	13	9	36	21	–
Польща	70	60	68	18	1	10	13	18	3	–
Румунія	45	25	41	9	0	8	18	12	4	6
Сербія	62	47	62	3	3	12	29	23	1	4
Словенія	97	92	98	29	6	13	13	39	10	–
США	88	74	84	50	6	20	17	62	31	–
Туреччина	58	46	33	4	1	5	43	45	1	4
Франція	97	96	97	50	8	19	5	38	27	–
Чехія	81	70	81	35	1	9	18	26	8	–
Швеція	99	99	99	64	6	23	12	54	54	–
Україна	41	21	39	5	2	8	37	19	1	2
Казахстан	42	30	44	7	3	13	31	9	5	2
Молдова	18	6	17	4	2	6	42	2	1	2
Росія	48	34	48	11	1	8	23	10	1	7

Джерело: складено автором за даними: Chidzero A., Ellis K., Kumar A. Indicators of Access to Finance Through Household Level Surveys: Comparisons of Data from Six Countries, P. 50 – 52. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://worldbank.org>.

економічного розвитку. За даними Світового банку, близько половини домогосподарств у світі не мають доступу до банківських рахунків. Частка осіб дорослого віку, які мають банківські рахунки, коливається від 24% у країнах Африки до 91% – у високо-розвинутих країнах – членах Організації економічного співробітництва та розвитку.

Розгалуженість банківської філіїної мережі становить понад 30 одиниць на 100 000 осіб в економічно розвинутих країнах світу порівняно з 2–3 у найбідніших країнах, таких як Афганістан, Ліберія, Ємен, В'єтнам тощо.

Зазначимо, що інституційні зміни, які відбуваються у банківському секторі України, обмежили спектр основних видів фінансових послуг для широких верств населення, насамперед у сільській місцевості. Так, кількість філій комерційних банків на 1 000 кв. км території країни зменшилася більш як утричі – з 2.59 у 2004 році до 0.72 у 2012-му. Слід наголосити, що за цим показником Україна перебуває на рівні найбідніших країн світу (див. таблицю 2).

Як свідчать наведені дані, в Україні 41% респондентів мають рахунки у фінансових установах. Для жінок цей показник становить 39% і є вкрай низьким, якщо брати до уваги рівень фінансової захищеності жінок в інших країнах Європи, серед яких частка тих, хто має офіційні рахунки, становить від 60 до 90%. А найвищим для жінок цей показник є у Німеччині – 99%. Лише 5% дорослого населення України заощаджувало кошти протягом 2012 року, використовуючи офіційні рахунки. Для порівняння зазначимо, що у таких країнах, як США, Німеччина, Австрія, Франція, Швеція більше половини дорослого населення заощаджують кошти, використовуючи офіційні (як правило, банківські) рахунки. Внаслідок зменшення доходів і високого рівня боргового навантаження лише 8% населення України скористалося новими позиками, водночас 37% наших громадян планують позичати кошти у родини або друзів.

Фінансова криза вкрай негативно позначилася на привабливості іпотечного кредитування, про що свідчить низький рівень охоплення іпотечними послугами нових споживачів – 1%. На жаль, нерозвинутість медичного страхування та брак коштів зумовили низький рівень охоплення населення України послуга-

Таблиця 2. Деякі показники доступу до фінансів у різних країнах світу в 2004–2012 роках

Країна	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Кількість філій комерційних банків на 1 000 км² площі країни									
Україна	2.59	2.68	2.68	2.66	2.56	2.2	1.58	1.08	0.72
Росія	1.98	2.11	2.26	2.51	2.65	2.58	2.61	2.73	2.83
Казахстан	0.16	0.17	0.13	0.14	0.15	0.15	0.15	0.15	0.15
Білорусь	2.46	2.33	2.23	1.95	1.75	1.46	1.27	0.83	0.68
США	8.24	8.49	8.75	9.07	9.29	9.59	9.56	9.58	9.6
Німеччина	43.01	40.9	33.85	33.11	33.13	33.17	31.86	31.58	28.35
Великобританія	58.89	57.99	54.62	55.02	54.76	53.92	52.87	51.86	н/д
Франція	20.07	20.66	43.44	42.76	42.68	40.36	40.22	40.22	38.07
Польща	27.69	27.63	29.01	31.32	34.63	34.95	34.13	34.58	36.1
Швейцарія	88.43	88.4	87.4	87.93	87.18	86.43	86.03	84.53	83.2
Канада	н/д	н/д	0.73	0.74	0.75	0.75	0.75	0.76	0.78
Кількість філій комерційних банків на 100 000 осіб дорослого населення країни									
Україна	3.72	3.87	3.87	3.85	3.73	3.21	2.32	1.6	1.07
США	32.52	33.13	33.76	34.59	35.01	35.8	35.36	35.17	35.26
Німеччина	21.28	20.19	16.6	16.3	16.3	15.84	15.68	15.52	13.9
Великобританія	29.07	28.39	26.52	26.5	26.16	25.56	24.87	24.23	н/д
Франція	21.52	21.97	45.86	44.85	44.51	41.85	41.49	41.25	38.83
Польща	26.55	26.53	27.55	29.63	32.65	32.84	31.99	32.09	33.49
Швейцарія	57.36	56.79	55.62	55.27	53.94	52.67	51.77	50.21	48.84
Канада	н/д	н/д	24.56	24.62	24.54	24.09	23.95	24.05	24.44
Росія	26.74	28.46	30.48	33.89	35.81	34.9	35.27	36.83	38.22
Казахстан	3.72	3.94	3.07	3.29	3.49	3.38	3.28	3.34	3.33
Білорусь	6.04	5.74	5.5	4.81	4.36	3.67	3.20	2.10	1.7
Кількість банкоматів (АТМ) на 1 000 км² площі країни									
Україна	13.99	19.55	25.4	36.13	48.27	49.95	52.07	56.96	62.4
США	41.8	43.22	43.11	45.33	44.4	46.46	н/д	н/д	н/д
Німеччина	н/д	н/д	н/д	217.27	222.97	227.72	236.59	241.67	н/д
Великобританія	н/д	240.92	249.94	262.37	264.19	257.07	260.97	266.06	н/д
Франція	79.82	87.33	87.31	95.26	97.37	100.29	102.7	106.22	106.88
Польща	26.47	28.65	32.66	37.94	45.62	51.66	54.12	57.53	61.36
Швейцарія	134.7	138.8	143.4	148.25	152.13	155.7	159.5	166.48	168.98
Канада	5.33	5.79	6.11	6.35	6.62	6.66	6.81	6.55	6.5
Росія	1.2	1.7	2.41	3.35	4.85	5.65	9.56	11.25	13.49
Казахстан	0.42	0.63	0.84	1.62	2.31	2.58	2.82	3	3.2
Білорусь	4.37	6.19	7.6	10.28	12.08	13.32	15.1	16.35	18.25
Кількість банкоматів (АТМ) на 100 000 осіб дорослого населення країни									
Україна	20.12	28.17	36.72	52.38	70.24	72.96	76.37	83.95	92.39
США	164.88	168.58	166.27	172.93	167.33	173.43	н/д	н/д	н/д
Німеччина	н/д	н/д	н/д	106.96	109.73	112.13	116.48	118.77	н/д
Великобританія	н/д	117.94	121.35	126.36	126.22	121.86	122.78	124.28	н/д
Франція	85.6	92.89	92.17	99.91	101.53	104.01	105.93	108.93	109
Польща	25.38	27.51	31.02	35.89	43.01	48.54	50.73	53.38	56.92
Швейцарія	87.38	89.17	91.25	93.2	94.14	94.89	95.98	98.9	99.19
Канада	184.64	197.84	206.33	211.57	217.08	215.38	217.27	206.51	204.77
Росія	16.26	22.88	32.55	45.23	65.55	76.5	129.29	151.84	182
Казахстан	9.95	14.75	19.49	37.06	52.36	57.04	61.7	65.14	69.49
Білорусь	10.76	15.23	18.71	25.31	30.04	33.41	37.97	41.24	46.01

Джерело: складено автором за даними МВФ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fas.imf.org>.

ми з медичного страхування, який становить лише 2%.

Стрімке зростання кількості банкоматів, активний розвиток банківських послуг на основі використання платіжних карток свідчать про формування сучасної платіжної інфраструктури в багатьох країнах світу (див. та-

блицю 2). Водночас привертає увагу суттєвий розрив між часткою респондентів, які мають доступ до банківського рахунку, та респондентами, які використовують офіційні рахунки для здійснення заощаджень, це відповідно 41% та 5% (див. таблицю 1).

Отже, використання карток галь-

мується через недовіру до банківських установ і низькі норми накопичення та заощадження. Це свідчить про поступове відсторонення банківських установ від акумулювання заощаджень населення, що суттєво знижує ефективність банківського передавального механізму.

Зростає розбалансованість на ринку депозитно-кредитних послуг в Україні: обсяги наданих банківських позик суттєво перевищували обсяги коштів на депозитних рахунках порівняно з ВВП. Максимальне перевищення спостерігалось під час кризи 2008–2009 рр. – воно сягнуло рівня 40% від ВВП (див. графік 2).

Навпаки – позитивний ГЕП за обсягами коштів на депозитних рахунках порівняно з обсягами наданих кредитів свідчить про ефективність акумулювання коштів банківською системою, а також про певний рівень довіри до неї та інвестиційні можливості фінансового сектору в цілому. Так, позитивний ГЕП депозитно-кредитних рахунків, обчислений у процентах до ВВП країни, спостерігався у 2012 році на рівні 12.57% у США, 5.34% – Німеччині, 2.25% – Канаді. Для порівняння зазначимо, що в Україні цей показник 2004–2012 років мав від’ємне значення (див. таблицю 3).

На думку експертів Світового банку, до основних факторів, які впливають на рівень охоплення населення фінансовими послугами, слід віднести такі: вартість; відсутність довіри; віддаленість фінансових установ; вимоги щодо надання документів. За результатами експертного опитування, у 2008 році в Україні під час масового вилучення депозитних вкладів 55% респондентів, які не мали банківського рахунку, визнали відсутність довіри основним стримуючим фактором [1].

У сучасних умовах першочерговою проблемою для України є реалізація *екстенсивного підходу* щодо забезпечення доступу до фінансових послуг, який спрямований на зростання рівня охоплення базовими фінансовими послугами широких верств населення. Відповідно реалізація *інтенсивного підходу* дасть змогу розширити перелік та поліпшити якість надання фінансових послуг тим споживачам, які вже мають до них відповідний доступ.

Зауважимо, що близький за спрямованістю до показника фінансової інклюзивності (фінансового охо-

Таблиця 3. Сальдо акумулювання коштів банківською системою (ГЕП депозитно-кредитних рахунків, у відсотках до ВВП країни)

Країна	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Україна	-2.91	-3.43	-12.32	-21.72	-40.75	-43.01	-29.29	-23.87	-17.57
США	-0.55	-0.94	-1.86	-2.95	-3.29	4.1	5.26	10.17	12.57
Німеччина	-6	-4.57	-3.61	-1.97	-0.73	1.26	2.45	3.28	5.34
Канада	10.01	11.7	13.46	14.81	18.93	18.8	19.73	3.61	2.25
Великобританія	-20.47	-21.31	-20.17	-21.34	-19.73	-20.09	-23.05	-31.41	-23.81
Франція	-8.23	-8.8	-7.3	-10.17	-13.06	-9.02	-9.56	-7.81	-5.56
Польща	5.16	4.86	2.47	-3.02	-9.84	-7.23	-7.51	-8.27	-6.97
Швейцарія	-23.91	-13.21	-13.63	-14.45	-20.26	-21.67	-18.95	-20.11	-16.48
Росія	-7.7	-7.38	-9.38	-12.63	-15.58	-9.71	-5.76	-5.48	-7.37
Казахстан	-7.72	-15.78	-19.93	-31.35	-22.77	-16.46	-12.88	-11.8	-12.85
Білорусь	-3.43	-3.18	-7.96	-10.69	-15.91	-24.05	-29.29	-20.55	-25.65

Джерело: розраховано автором за даними МВФ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fas.imf.org>.

Таблиця 4. Оцінка доступу до фінансів в Україні за критеріями Всесвітнього економічного форуму у 2012 році

Критерій	Запитання (індикаторний показник) для експертної оцінки	Місце України за критерієм серед 62 країн	Країна – лідер у номінації
1. Технологічний рівень фінансового ринку	Як ви оцінюєте технологічний рівень фінансових ринків у вашій країні?	56	Великобританія
2. Наявність венчурного капіталу	Чи легко у вашій країні підприємцям знайти венчурний капітал для інноваційних, але ризикованих проєктів?	54	Гонконг
3. Доступність до кредитів	Протягом минулого року спостерігалось полегшення чи ускладнення в отриманні кредиту для компаній у вашій країні?	59	Гонконг
4. Фінансування з внутрішнього ринку акціонерного капіталу	Чи легко залучати гроші на фондовому ринку у вашій країні, здійснюючи випуск акцій?	61	Гонконг
5. Доступність позик	Чи легко отримати банківську позику у вашій країні без застави, маючи лише ґрунтовний бізнес-план?	51	Бахрейн
6. Прямі зарубіжні інвестиції до ВВП	Обсяги реінвестованого акціонерного капіталу до ВВП	15	Гонконг
7. Насиченість ринку банківських рахунків	Відсоткова частка дорослого населення, що має рахунки у фінансових інститутах	43	Данія
8. Філії комерційних банків	Кількість банківських філій у розрахунку на 100 тис. осіб дорослого віку	51	Португалія
9. Загальна кількість банкоматів	Загальна кількість банкоматів у розрахунку на 100 000 осіб дорослого віку	21	Республіка Корея
10. Насиченість платіжними картками	Відсоткова частка респондентів, які мають платіжні картки	35	Нідерланди
11. Кредитні рахунки мікрофінансових інститутів	Загальна кількість активних позичальників мікрофінансових інститутів на 1 000 осіб дорослого віку	немає даних	Перу
12. Позики фінансових інститутів	Відсоткова частка респондентів, які в минулому році отримали позики фінансових інститутів	39	Фінляндія

Джерело: складено автором за останніми даними The Financial Development Report, 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weforum.org>.

плення) є показник доступу до фінансів (*Financial access*), розрахунок якого здійснюється щорічно під час проведення Всесвітнього економічного форуму в Давосі при визначенні індексу фінансового розвитку (*The Financial Development Index*). Оцінювання здійснюється за 12 критеріями (див. таблицю 4).

Як бачимо за даними таблиці 4, рівень доступу України до фінансів украї обмежений.

На жаль, рейтинг нашої країни за цим показником в оцінках Да-

воського форуму суттєво погіршився, а в ренкінгу впродовж 2009–2012 рр. Україна опустилася з 45 на 56 позицію серед 62 країн світу (див. таблицю 5).

За ініціативою Національного банку України розпочато активну роботу щодо підвищення рівня фінансової грамотності й обізнаності населення. Це сприятиме формуванню в соціумі певного попиту на фінансові послуги. Також запроваджено комплекс заходів щодо посилення регуляторного впливу за пору-

шення прав споживачів на ринку фінансових послуг [4]. Водночас, враховуючи результати зарубіжної регуляторної практики, вважаємо, що питання щодо організації системного обстеження ринку для визначення збалансованості попиту і пропозиції на фінансові послуги та їх доступності для широких верств населення заслуговує на увагу.

Таким чином, для реалізації *екстенсивного* підходу щодо забезпечення доступу широких верств населення до фінансових послуг та з метою підвищення ефективності акумулювання коштів банківською системою і поступового гальмування процесів тезаврації й фінансової депривації доцільно запровадити такий комплекс заходів:

- розробити відповідний перелік питань для анкетування та моніторингу індикаторів фінансової інклюзивності з метою оцінювання територіального і технологічного доступу населення України до базових фінансових послуг;

- виокремити адміністративно-територіальні одиниці з найбільшою та найменшою щільністю точок доступу населення до фінансових послуг;

- проаналізувати питання існування цінових та нецінових бар'єрів на фінансові послуги та визначити граничну вартість фінансових послуг і середній розмір платежу за фінансові послуги, які надаються через банківських і платіжних агентів;

- оптимізувати інфраструктуру ринку фінансових послуг, у тому числі структуру пунктів обслуговування споживачів фінансових послуг та електронних пунктів самообслуговування (платіжних терміналів);

- розробити рекомендації щодо оптимізації суб'єктного складу постачальників фінансових послуг на різних сегментах фінансового ринку, які потребують прискіпливої уваги щодо технологічної, операційної та комунікаційної інтеграції, виключаючи можливість регуляторного арбітражу;

- запроваджувати принципи відповідального фінансування [3] та правила ризик-орієнтованого нагляду за постачальниками фінансових послуг незалежно від сектору ринку та правової форми постачальника;

- посилити контроль за посередниками, які використовують механізми дистанційного надання фінансових послуг (мобільний та інтернет-банкінг), особливо за умов створення ме-

Таблиця 5. Ренкінг країн світу за рівнем доступу до фінансів за оцінками Всесвітнього економічного форуму в м. Давос у 2009–2012 рр.

Країна	Місце у рейтингу			
	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Австралія	1	1	2	6
Австрія	2	8	8	23
Бельгія	4	3	3	3
Великобританія	16	10	9	12
Гонконг	13	2	1	4
Іспанія	18	12	14	20
Італія	21	22	20	33
Казахстан	46	53	55	47
Канада	3	6	5	2
Китай	30	26	22	41
Нідерланди	14	19	18	13
Німеччина	41	29	26	16
Польща	34	38	34	34
Словаччина	33	33	37	29
Росія	49	54	53	50
Сінгапур	9	13	10	14
США	12	5	4	5
Угорщина	42	37	41	38
Україна	45	48	49	56
Фінляндія	28	51	46	8
Франція	19	14	15	11
Чехія	27	30	35	31
Швейцарія	8	24	25	24
Швеція	26	7	12	1

Джерело: складено автором за даними The Financial Development Report: 2009, 2010, 2011, 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weforum.org>.

режевих структур із надання фінансових послуг (мережевий маркетинг).

Література

1. База даних “Глобальный индекс”: Охват финансовыми услугами в Европе и Центральной Азии. Декабрь 2012 года. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org/globalindex>.

2. Захист прав споживачів фінансових послуг: поінформовані та захищені споживачі – запорука підвищення довіри до фінансового сектору. Розділ “Загальні принципи “Великої двадцятки” щодо захисту прав споживачів фінансових послуг”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.finrep.kiev.ua/download/legal_publication_jan2013_ua.pdf.

3. Науменкова С. В. Підвищення доступності фінансових послуг: актуальні питання регуляторної практики // Фінанси України. – 2013. – № 10. – С. 20–33. – (Ukrainian source).

4. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2012 р. № 867-р “Про схвалення Стратегії реформування системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг на 2012–2017 роки”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/867->

2012-%D1%80. – (Ukrainian source).

5. Фінансова грамотність: навч. посібник/авт. кол.; за ред. д-ра екон. наук, проф. Т.С.Сможенко. – Вид. 2, випр. і допов. – К., 2012. – 311 с. – (Ukrainian source).

6. Beck T., Demirguc-Kunt A., Honohan P. Access to Financial Services: Measurement, Impact, and Policies: The World Bank Research Observer (2009), vol. 24, no. 1, February 2009. – Режим доступу: <http://documents.worldbank.org/curated/en/2009/02/17618171/access-financial-services-measurement-impact-policies>

7. Brix L., McKee K. Consumer protection regulation in low-access environments: opportunities to promote responsible finance. Focus Note 60. – Washington, D.C.: CGAP. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cgap.org>.

8. Chidzero A., Ellis K., Kumar A. Indicators of access to finance through household level surveys: comparisons of data from six countries. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://worldbank.org>.

9. Cull R., Ehrbeck T., Holle N. Financial Inclusion and Development: Recent Impact Evidence. – 2014. Focus Note 92, Washington. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.cgap.org/sites/default/files/FocusNote-Financial-Inclusion-and-Development-April-2014.pdf.

10. Financial Access 2012: Getting to a More Comprehensive Picture. Reports by CGAAP and Its Partners. – № 6, June 2013. – 101 p.

11. Finance for All? Policies and Pitfalls in Expanding Access. A World Bank Policy Research Report. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://siteresources.worldbank.org/INTFINFORALL/Resources/4099583-1194373512632/FFA_book.pdf/siteresources.worldbank.org.

12. Financial inclusion measurement for regulators: Survey design and implementation. AFI Policy paper. February, 2010. – 24 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.afi-global.org/sites/default/files/afi_policypaper_data-measurement_en.pdf.

13. Financial Literacy and Consumer Protection: Overlooked Aspects of the Crisis. – June, 2009. – 20 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/finance/financial-markets/43138294.pdf>.

14. Good practices for financial inclusion. A European overview. – European Fund for the integration of third-country nationals. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://http://www.cespi.it/INCLUSIONE%20finanziaria/Buone%20pratiche%20EN_def.pdf.

15. Susan L. Rutledge. Consumer Protection and Financial Literacy. Lessons from Nine Country Studies, June 2010. – 46 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://siteresources.worldbank.org>.

16. The AFI Approach: How We're Bringing Policies to Life. – Alliance for Financial Inclusion. – March 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.afi-global.org/sites/default/files/publications/afikeymessages_website_1.pdf.

17. The Financial Development Report, 2009. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_FinancialDevelopmentReport_2009.pdf.

18. The Financial Development Report, 2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_FinancialDevelopmentReport_2010.pdf.

19. The Financial Development Report, 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_FinancialDevelopmentReport_2011.pdf.

20. The Financial Development Report, 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_FinancialDevelopmentReport_2012.pdf.

■ **Людмила Снігурська**
Liudmyla Snihurska

Начальник управління організації бухгалтерського обліку та операційних процесів департаменту бухгалтерського обліку Національного банку України, кандидат економічних наук, доцент

Head of the Office for Organization of Accounting and Operational Processes of the Accounting Department of the National Bank of Ukraine, Ph.D. (Economics), Associate Professor

Особливості бухгалтерського обліку банками України операцій з конвертації валютних кредитів у гривню

Features of accounting of operations on conversion of foreign currency loans into hryvnia ones by banks of Ukraine

У статті аналізуються положення базових міжнародних стандартів і законодавчих актів України, розглядаються проблеми та можливі варіанти відображення в обліку й оподаткування операцій з конвертації валютних кредитів банків (реструктуризації з умовою зміни валюти зобов'язання позичальника за кредитом). Розглядаються та порівнюються два основних можливих варіанти обліку конвертації кредиту, за яким визнавалося знецінення: припинення визнання кредиту з попередніми умовами із одночасним визнанням нового кредиту; продовження визнання попереднього кредиту з одночасним коригуванням його балансової вартості.

The article discusses requirements of basic international accounting standards and legislative acts of Ukraine and considers problems and options of accounting and taxation of operations on conversion of banks foreign currency loans (restructuring with a proviso that the currency of borrower's liability on his loan must be changed). There are discussed and compared two main options of accounting of an operation on conversion of an impaired loan viz. derecognition of a loan with previous conditions and simultaneous recognition of a new loan as well as continuation of recognition of a previous loan along with the simultaneous adjustment of its carrying amount.

Ключові слова: бухгалтерський облік, оподаткування, реструктуризація, конвертація, валютний кредит, справедлива вартість, знецінення, ефективна ставка відсотка.

Key words: accounting, taxation, restructuring, conversion, foreign currency loan, fair value, impairment, effective interest rate.

Нині, після значного зростання обмінних валютних курсів на початку 2014 року, чи не найактуальнішим, аж до рівня законотворчої діяльності, є питання щодо здійснення реструктуризації валютних кредитів, наданих фізичним особам, у гривню (конвертація кредитів). Зазначені операції мають свої особливості відображення в обліку. Ситуація ускладнюється тим, що Міжнародні стандарти фінансової звітності, згідно з якими встановлюються методики бухгалтерського обліку в банках України, не містять чітких норм щодо цих питань. Актуальність даної проблематики зростає й тому, що норми Податкового кодексу України щодо оподаткування прибутку підприємств ґрунтуються переважно також на даних бухгалтерського обліку. А тому результати операцій, відображених в обліку, можуть мати безпосередній вплив на суми податків, що мають бути сплачені в бюджет.

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ КРЕДИТІВ У КОНТЕКСТІ ПИТАННЯ, ЩО РОЗГЛЯДАЄТЬСЯ

Як відомо, метою фінансової звітності є надання фінансової інформації про суб'єкт, що звітує, котра є корисною для нинішніх і потенційних інвесторів, позикодавців і кредиторів для прийняття ними рішень про надання ресурсів зазначеному суб'єктові [1].

При цьому важливою вважається інформація щодо ресурсів (активів) суб'єкта, який звітує, вимог до нього (його зобов'язань) та результатів його діяльності (прибутку, а отже, доходів і витрат).

Для того, щоб інформація була корисною, оцінка об'єктів фінансової звітності (активів, зобов'язань, власного капіталу, доходів і витрат) має враховувати ті факто-

ри, які менеджери беруть до уваги під час прийняття рішень. Саме тому методики оцінки, зокрема, кредитів, котрі є основним видом активів у банків, побудовані на аналізі економічних вигод — грошових потоків, які очікується отримувати від даних активів.

У цьому зв'язку оцінка фінансових активів, якими є надані банком кредити, має враховувати факти зміни умов договорів, результати котрих, таким чином, знаходять відображення в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності.

Відповідно до законів України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність” і “Про банки і банківську діяльність” [2, 3] вимоги до бухгалтерського обліку банків України встановлюються Національним банком України згідно з Міжнародними стандартами фінансової звітності (надалі — МСФЗ).

Вимоги МСБО 39 “Фінансові інструменти: визнання та оцінка” [4], які застосовуються до фінансових інструментів, регламентують, що кредити (позики), за якими немає активного ринку та якими банк не має наміру торгувати, класифікуються за категорією “позики і дебіторська заборгованість”. Ця категорія передбачає облік за амортизованою собівартістю з використанням ефективної ставки відсотка.

Амортизована собівартість визначається як сума, за якою фінансовий актив оцінюється під час первісного визнання, мінус виплати основної суми, плюс (або мінус) накопичена амортизація (іншими словами, розподіл будь-якої різниці між цією первісною сумою та сумою погашення із застосуванням методу ефективної ставки відсотка та мінус будь-яке зменшення (безпосередньо чи шляхом застосування рахунку резерву) внаслідок зменшення корисності або неможливості інкасації [4, п. 9]:

$$\text{Ам с/в} = \text{Перв/в} - N_{\text{пог}} \pm [(N + \%) - \text{Перв/в}] \times f(i_{\text{еф}}; (t_i - t_0) / t_{\text{заг}}) - \text{Знец.}, \quad (1)$$

де Ам с/в — амортизована собівартість;

N — основна сума боргу (номінал);

$N_{\text{пог}}$ — погашена основна сума боргу;

$\%$ — загальна сума процентів за весь період дії інструменту;

Перв/в — первісна вартість, Перв/в = Спр/в — $V_{\text{опер.}} \pm K\%$;
Спр/в — справедлива вартість під час первісного визнання;

$V_{\text{опер.}}$ — витрати на операції, безпосередньо пов'язані з наданням (придбанням) фінансового інструменту;

$K\%$ — комісії, що є невід'ємною частиною доходу фінансового інструменту (гонорари за фінансові послуги, що є невід'ємною частиною ефективної ставки відсотка);

$i_{\text{еф.}}$ — ефективна ставка відсотка;

$t_i - t_0$ — період часу від дати первісного визнання до дати оцінки;

t — загальний період дії інструменту (очікуваний);

Знец. — сума загального визнаного збитку від знецінення (зменшення корисності). За правилами бухгалтерського обліку в банках України визнається шляхом формування резерву [5].

По суті, амортизована собівартість на будь-яку дату, враховуючи наміри суб'єкта, що звітує (банку), щодо використання інструменту (кредиту), — це оцінка тих економічних вигод (у вигляді грошових потоків), які в майбутньому банк очікує отримати від боржника, враховуючи наявні юридичні права вимоги та економічні оцінки його платоспроможності. При цьому в оцінках враховується не лише суми очікуваних платежів при їх номі-

нальній оцінці, а й час, коли вони можуть бути отримані. Тому, з другого боку, амортизована собівартість — це теперішня (дисконтована) вартість очікуваних майбутніх платежів, які можуть бути отримані від боржника та використані для погашення його заборгованості:

$$\text{Ам с/в} = \sum_{i=1}^n \frac{ГП'_i}{(1 + i_{\text{еф.}})^{t'_i}}, \quad (2)$$

де $ГП'_i$ — очікуваний майбутній грошовий потік за період t'_i , що може бути отриманий на погашення кредиту;

t'_i — очікувана тривалість періоду (термін до) виникнення i -го грошового потоку;

i — кількість періодів, $i = 1 \dots n$.

Вимоги законодавства України, нормативно-правових актів НБУ з питань бухгалтерського обліку враховані в “Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України”, затвердженій постановою Правління НБУ від 27.12.2007 р. № 481 (зі змінами, надалі — Інструкція № 481) [5], цей документ також враховує зазначені вище загальні вимоги МСБО 39. Водночас ця інструкція містить уточнені та детально (з технічної точки зору) опрацьовані облікові політики та методики.

Отже, оцінка балансової вартості кредиту має базуватися на амортизованій собівартості та враховувати всі обставини, що впливають на платоспроможність боржника і змінюють суми та/або час отримання майбутніх грошових платежів за кредитом. Зокрема, такими чинниками можуть бути (див. схему):

1) визнання (нарахування) вимог щодо отримання банком процентних платежів за користування кредитними коштами впродовж періоду, що минув (нарахування процентів);

2) отримання від позичальника коштів у рахунок погашення основної суми та/або процентів (погашення боргу);

3) виникнення/зміни у збиткових подіях, що свідчать про неможливість боржника вчасно та/або повністю розрахуватися за його зобов'язаннями (кредитні ризики);

4) уточнення оцінок майбутніх грошових потоків, пов'язані з неоднозначністю умов договору (наприклад, вплив дострокових погашень, якщо боржник мав таке право за договором; зміни процентної ставки у зв'язку з настанням певних умов; вплив інших умов та обставин, що зазначені в договорі та можуть привести до варіацій у графіку майбутніх платежів, які неможливо оцінити зі 100-відсотковою ймовірністю);

5) зміни умов договору, що вносяться після первісного визнання тощо.

ВИМОГИ МСФЗ ТА НБУ ДО ВІДОБРАЖЕННЯ ЗМІНИ УМОВ КРЕДИТІВ ЯК ФІНАНСОВИХ АКТИВІВ, ЩО ПЕРЕДБАЧАЮТЬ ЗМІНУ ВАЛЮТИ

Якщо стосовно перших чотирьох груп чинників МСБО 39 має чіткі положення, то питання щодо відображення в оцінках, обліку та звітності зміни в умовах фінансових активів фактично не визначене, що призводить до неоднозначного тлумачення, потребує застосування професійного судження та створює передумови для формування різних облікових політик із даного приводу.

У цьому зв'язку згадаємо настанови МСБО 8 “Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки”

[9, п. 10–12], в якому визначено ієрархію джерел з метою формування облікової політики щодо питань, для котрих МСФЗ не містять конкретних вимог, зокрема:

1) вимоги в МСФЗ, в яких містяться подібні питання та пов'язані з операцією, що розглядається, питання;

2) визначення, критерії визнання та концепції оцінки активів, зобов'язань, доходу та витрат у Концептуальній основі фінансової звітності [1];

3) найостанніші положення інших органів, що розробляють та затверджують стандарти, які застосовують подібну концептуальну основу для розробки стандартів;

4) інша професійна література з обліку та прийняті галузеві практики в частині, що не суперечать МСФЗ та Концептуальній основі.

Зосередимося на розгляді питання про те, яким чином врахувати при оцінюванні та відобразити в бухгалтерському обліку зміни умов договору, які передбачають зміну валюти погашення з іноземної валюти на гривню, застосовуючи вимоги МСБО 8 щодо ієрархії джерел.

Так, параграф К38 МСБО 39 визначає, що якщо суб'єкт, котрий звітує, переглядає свої попередні оцінки платежів чи надходжень, то він має коригувати балансову вартість фінансового активу або фінансового зобов'язання для відображення фактичних та переглянутих попередньо оцінених грошових потоків. У такому разі сума коригування визнається як дохід або витрати у звіті про прибутки/збитки [4]. Як бачимо, норма щодо коригування балансової вартості зазначеного в обліку об'єкта (статті) стосується як фінансових активів, так і фінансових зобов'язань.

При цьому в Концептуальній основі фінансової звітності [1, п. 4.54] поняття “оцінювання (оцінка)” є тотожним про-

цесу визначення грошових сум, за якими мають визнаватися та відображатися елементи фінансових звітів у Звіті про фінансовий стан та в Звіті про прибутки і збитки. Додатково акцентовано увагу на тому, що чимало статей у фінансових звітах неможливо оцінити точно, тобто оцінити їх можна лише попередньо внаслідок невизначеності, властивой господарській діяльності. Попередня оцінка пов'язана із судженням, що базується на найостаннішій наявній достовірній інформації, і може виникнути потреба в перегляді попередньої облікової оцінки [9, п. 32], якщо:

– відбуваються зміни обставин, на яких ґрунтувалося оцінювання, або

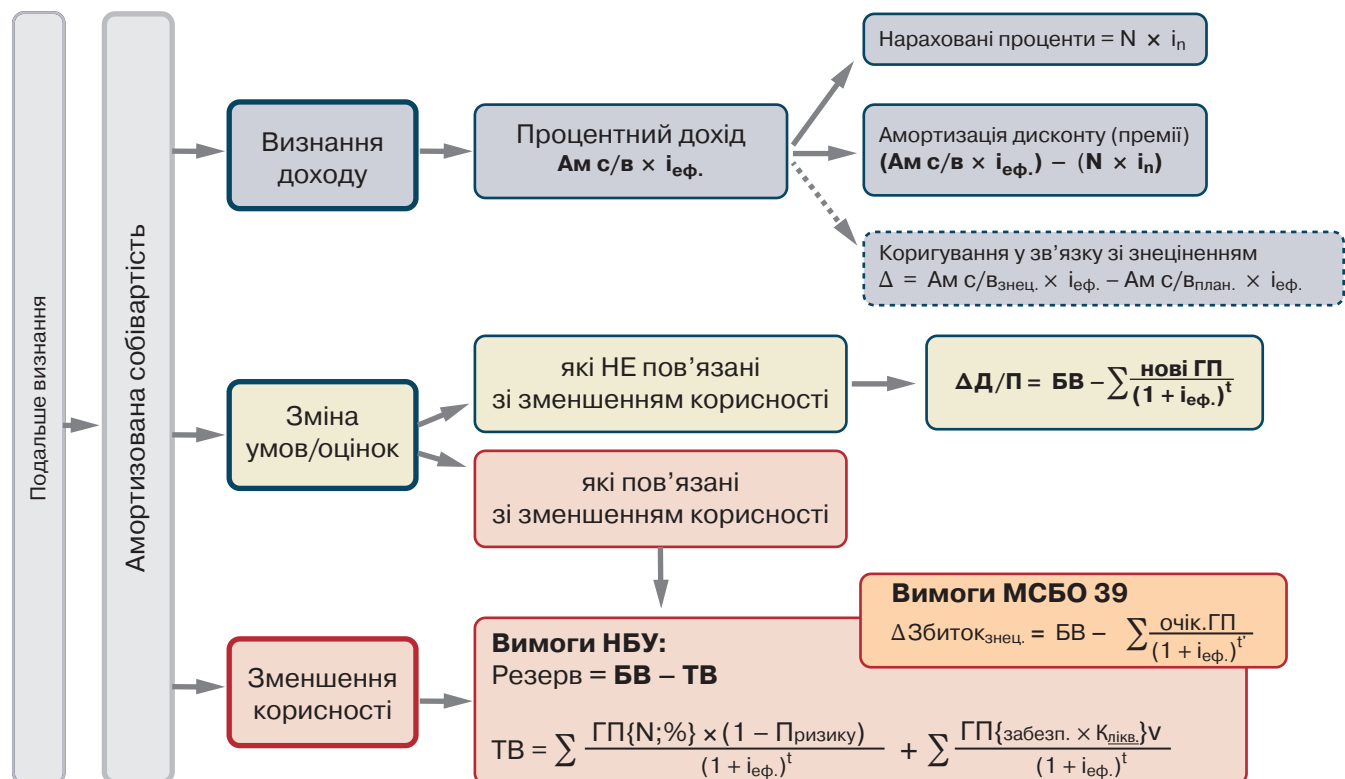
– внаслідок нової інформації чи більшого досвіду.

Згідно з МСФЗ **зміна в обліковій оцінці** – це коригування балансової вартості активу або зобов'язання чи суми періодичного споживання активу, яке є результатом оцінки теперішнього статусу активів і зобов'язань та пов'язаних із ними очікуваних майбутніх вигод і зобов'язань. Зміни в облікових оцінках є наслідком нової інформації або нових розробок.

У цьому зв'язку не слід забувати, що одним з основоположних принципів Концептуальної основи та, відповідно, МСФЗ є те, що під час оцінювання того, чи відповідає стаття визначенню активу, слід звертати увагу на сутність та економічну реальність, а не лише на юридичну форму (так званий принцип переваги суті над формою) [1, п. 4.6].

Отже, з точки зору здійснення оцінювання та аналізу обставин, які можуть спричинити необхідність її перегляду, перевага має бути надана суті нової інформації та нових умов, а не тому, чи оформлені вони юридично – змінами до основного договору, додатковим договором

Схема. Методичні підходи до обліку кредитів після первісного визнання

Джерела: складено на основі [4; 5; 6; 7; 8].

або іншим способом. Зокрема, на те, яку суму коштів може надавати позичальник на погашення свого зобов'язання, фактично не впливає те, чи оформлений такий "реальний" графік платежів шляхом укладення змін до умов кредитного договору, чи ні.

Таким чином, на погляд автора, є підстави для висновку про те, що з позиції вимог МСБО 39 та МСБО 8 щодо обліку зміни оцінок та вимог концептуальних принципів оцінювання, на яких побудовані МСФЗ, зміна (перегляд) оцінок повинна здійснюватися в разі виникнення нової інформації та обставин незалежно від того, чи оформлені вони юридично як зміна умов договору. Тобто поняття "перегляд попередніх оцінок", наведене в параграфі К38 МСБО 39, є значно ширшим поняттям і включає, у тому числі, як один із варіантів, зміну умов договорів/контрактів фінансових активів і фінансових зобов'язань.

Цей висновок побудований на обґрунтуванні (з точки зору першого рівня джерел для формування облікової політики згідно з МСБО 8), що найбільш "подібним та пов'язаним" зі зміною умов договору питанням, висвітленим у МСФЗ, є зміна оцінок фінансових активів.

Зазначений висновок узгоджується також з іншою вимогою МСБО 39 про те, що реструктуризація або зміна іншим чином умов позики, дебіторської заборгованості, утримуваної до погашення інвестиції (цінного папера) внаслідок фінансових труднощів позичальника або емітента, розглядалася як зменшення корисності, тобто в такому разі має здійснюватися коригування (зменшення) балансової вартості відповідного фінансового активу та одночасно визнаються збитки. При цьому під час розрахунків використовуються показники щодо параметрів існуючого фінансового активу (зокрема, ефективна відсоткова ставка, яка діяла за існуючим фінансовим активом до зміни умов) [4, пункт К384]. Як бачимо, в даному випадку МСБО не передбачає винятків у разі, якщо під час реструктуризації внаслідок фінансових труднощів змінюється валюта погашення активу.

З другого боку, якщо зміна валюти відобразатиметься як коригування вартості "старого" кредиту (через резерв), якщо вона пов'язана зі зменшенням корисності, та як визнання нового інструменту, якщо вона не пов'язана з фінансовими труднощами боржника, на погляд автора, матимемо непослідовність облікової політики.

Крім того, у разі припинення визнання "старого" кредиту і визнання нового під час зміни валюти погашення кредиту частково втрачається історія інструменту, що, на наш погляд, ускладнюватиме аналіз фінансового активу з метою формування досвіду та рівня ризиків за продуктом (видом, класом активу).

Однак у тому ж МСБО 39 щодо фінансових зобов'язань чітко описаний дещо інший підхід. Так, параграф 40 МСБО 39 вимагає, щоб значну зміну умов фінансового зобов'язання або його частини (незалежно від того, чи відбувається вона внаслідок фінансових труднощів боржника) обліковували як погашення первісного фінансового зобов'язання і визнання нового.

Якщо, з точки зору першого рівня джерел для формування облікової політики згідно з МСБО 8, найбільш "подібним та пов'язаним" зі зміною умов фінансового активу питанням, висвітленим у МСФЗ, вважати положення щодо зміни умов фінансового зобов'язання, тоді можна сформулювати дещо іншу облікову політику. Так, зміна валюти фінансового активу, як правило, призводить до зміни процентної ставки, оскільки розмір про-

центної ставки прямо пов'язаний з валютою інструменту, а в нашій країні відсоткові ставки за інструментами, номінованими у гривні та в іноземних валютах, суттєво відрізняються. Отже, в разі зміни валюти набір фінансових ризиків (зокрема, валютний, процентний) кардинально змінюється. При цьому, на погляд автора, кредитний ризик, який для категорії "позики і дебіторська заборгованість" є основним, що впливає на оцінку, не змінюється або майже не змінюється.

За такого підходу зміну умов фінансового активу, яка передбачає зміну валюти, слід відображати як припинення визнання існуючого фінансового активу та первісне визнання нового фінансового активу. А отже, новий фінансовий актив слід визнавати за поточною справедливою вартістю й визначати за ним нову ефективну відсоткову ставку. На наш погляд, якщо вже застосовувати зазначений підхід, — то до всіх фінансових активів, за якими змінюється валюта зобов'язання, у тому числі й до знецінених, тобто тих, зміна умов за якими, включаючи зміну валюти, пов'язана з фінансовими труднощами позичальника.

МОЖЛИВІ ВАРІАНТИ ОБЛІКУ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ (ЗМІНИ ВАЛЮТИ) КРЕДИТІВ

Отже, можна виокремити два основні можливі підходи (варіанти) щодо облікової політики при зміні валюти фінансових активів:

1. Подальший облік фінансового активу до зміни умов та коригування його вартості для врахування зміни умов (або як знецінення, або як проста зміна оцінок, не пов'язана зі знеціненням);
2. Припинення визнання існуючого до зміни умов фінансового активу та первісне визнання нового фінансового активу, який визнається за поточною справедливою вартістю.

Нині рекомендації НБУ побудовані на основі останнього підходу. Так, у листі НБУ від 28.12.2009 р. № 12—111/1788—24217 зазначено: "під час зміни валюти виконання позичальником зобов'язання за кредитами, наданими в іноземній валюті, на національну валюту, виникає новий інструмент. Таким чином, зміна валюти кредиту призводить до погашення одного активу і визнання іншого за справедливою вартістю на дату операції" [7].

Ураховуючи вимоги МСФЗ та НБУ, банки України формують свою облікову політику. Причому, починаючи з 2012 року, вимоги НБУ передбачають обов'язок дотримання банками всіх вимог МСФЗ під час складання фінансової звітності, навіть якщо вимоги до обліку та, відповідно, дані бухгалтерського обліку не повністю відповідають МСФЗ (у такому разі здійснюється трансформація даних бухгалтерського обліку з метою підготовки фінансової звітності).

Беручи до уваги все зазначене вище, для прикладу наведемо декілька витягів з облікових політик деяких банків України, які висвітлені в їхній фінансовій звітності, складеній згідно з МСФЗ (див. таблицю 1).

Як бачимо, облікові політики банків України, підтверджені зовнішніми аудиторами, в тому числі й представниками "великої четвірки" аудиторських компаній, як такі, що відповідають вимогам МСФЗ, у більшості чітко визначають: зміна валюти кредиту має обліковуватися як припинення визнання старого фінансового активу та визнання нового.

Таблиця 1. Облікові політики деяких банків України щодо відображення у фінансовій звітності змін умов договорів фінансових активів			
Банк	Рік	Положення облікової політики	Зовнішній незалежний аудитор
ПАТ "Райффайзен-банк "Аваль"	2013	Облік... реструктуризації проводиться таким чином: • якщо змінюється валюта кредиту, то визнання старого кредиту припиняється , а натомість визнається новий кредит	КПМГ (KPMG)
АБ "Укргазбанк"	2013	Реструктуризація – зміна істотних умов за первісним договором шляхом укладення додаткової угоди з боржником у зв'язку з фінансовими труднощами боржника (за визначенням банку) та необхідністю створення сприятливих умов для виконання ним зобов'язань за активом. Процедура обліку реструктуризованих кредитів є такою: • якщо валюту кредиту було змінено, визнання старого кредиту припиняється , і замість нього в обліку відображається новий кредит	Делойт (Deloitte)
ПАТ "Державний експортно-імпортерський банк України"	2013	Процедура обліку... реструктуризованих кредитів є такою: • якщо валюту кредиту було змінено, визнання старого кредиту припиняється , і замість нього в обліку відображається новий кредит	Прайсвотерхаус Куперс (PWC)
ПАТ "Державний експортно-імпортерський банк України"	2012	Процедура обліку... реструктуризованих кредитів є такою: • якщо валюту кредиту було змінено, визнання старого кредиту припиняється , і замість нього в обліку відображається новий кредит	Бейкер Тіллі (Baker & Tilly)
ПАТ "Комерційний банк "Надра"	2013	Процедура обліку таких реструктуризованих кредитів є такою: • якщо валюту кредиту було змінено, визнання старого кредиту припиняється , і замість нього в обліку відображається новий кредит	Ернст енд Янг (E&Y)
ПАТ "ВТБ-банк"	2013	Реструктуровані кредити Процедура обліку... реструктуризованих кредитів є такою: • якщо валюту кредиту було змінено, визнання старого кредиту припиняється , та в обліку відображається новий кредит	Аудиторська фірма "РСМ АПІК"
ПАТ "Кредитпромбанк"	2012	Реструктуровані кредити Процедура обліку... реструктуризованих кредитів є такою: • якщо валюту кредиту було змінено, визнання старого кредиту припиняється , і замість нього в обліку відображається новий кредит	Аудиторська фірма "Консультант"

Джерела: складено автором на основі [10; 11; 12; 13; 14; 15; 16].

УМОВИ КОНВЕРТАЦІЇ (РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ З ІНОЗЕМНОЇ ВАЛЮТИ У ГРИВНЮ) КРЕДИТІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ, ЩО ПРОПОНУЮТЬСЯ ДО ПРИЙНЯТТЯ ВЕРХОВНОЮ РАДОЮ УКРАЇНИ

Верховною Радою України прийнято в першому читанні проект Закону України "Про реструктуризацію кредитних зобов'язань з іноземної валюти в гривню" (реєстраційний номер 4185а-2, надалі – проект Закону № 4185а-2) [17], який передбачає такі основні умови реструктуризації:

1) перерахування несплачених зобов'язань за кредитом у національну валюту за офіційним курсом гривні щодо іноземних валют, встановленим на дату проведення реструктуризації. Плата за користування кредитом після перерахування встановлюється до кінця дії договору зі змінами в розмірі фіксованої процентної ставки, яка діяла за кредитом до моменту реструктуризації;

2) частина зобов'язань позичальника, що визначається як різниця між сумою зобов'язань за кредитом на дату реструктуризації, перерахованою у гривню за офіційним курсом гривні щодо іноземних валют, встановленим на дату проведення реструктуризації, та сумою цих зобов'язань, перерахованою у національну валюту за офіційним курсом гривні до іноземних валют, встановленим на 01.01.2014 р., підлягає сплаті позичальником останніми платежами за графіком платежів за кредитом. При цьому дана частина зобов'язань може бути прощена банком на умовах та в порядку, визначених у договорі зі змінами (наприклад, у разі своєчасного погашення основної частини боргу, тобто тієї, що дорівнює гривневому еквіваленту за курсом на 01.01.2014 р. (наприклад, щодо долара США – приблизно 8 гривень за 1 долар США)).

Розглянемо можливі варіанти обліку зміни умов кредиту, котрі передбачають зміну валюти, наочно на спрощеному числовому прикладі, враховуючи основні умови, виписані в проекті Закону № 4185а-2 [17].

При цьому нагадаємо, що облікові політики та бухгал-

терські моделі банків мають враховувати особливості побудови Плану рахунків банків, який передбачає облік балансової вартості кредитів, котрі обліковуються за амортизованою собівартістю (тобто категорія "позики і дебіторська заборгованість"), за елементами з використанням кількох балансових (синтетичних) рахунків:

- основної суми боргу, у т. ч. простроченої (юридичні права вимоги);
- нарахованих процентів, у т. ч. прострочених (юридичні права вимоги);
- неамортизованого дисконту/премії;
- резерву.

ПРИКЛАД

Припустимо, станом на дату реструктуризації маємо заборгованість за кредитом з такими параметрами:

- непогашена основна сума = 10 000 доларів США;
- непогашених процентів, дисконтів/премій немає (для спрощення прикладу);
- офіційний валютний курс гривні щодо долара США становить 12 грн. /1 долар США;
- номінальна процентна ставка = 9% річних (проста).

Для спрощення прикладу припустимо, що ефективна ставка дорівнює номінальній, тобто 9% річних.

Нехай на дату реструктуризації показник ризику за кредитом становить 60%, очікується отримання грошових потоків на погашення основної суми та процентних платежів за весь цей період одним платежем через два роки.

- за таких умов маємо один грошовий потік:
- за юридичними правами вимоги (згідно з умовами договору та на підставі очікуваного строку погашення) = 10 000 доларів США + 10 000 доларів США × 9% × 2 роки = 11 800 доларів США;
- очікувані, зважені на ризик = 11 800 доларів США × (1 – 0.6) = 4 720 доларів США.

Зважаючи на грошові потоки, визначимо теперішню вартість (PV) кредиту, яка є сумою очікуваного відшкодування з метою оцінки знецінення:

$PV = 4720 \text{ доларів США} / (1 + 0.09)^2 = 3972.73 \text{ долара США.}$

Таким чином, згідно з вимогами МСФЗ та з урахуванням особливих вимог НБУ має бути визнано знецінення кредиту шляхом формування резерву:

Резерв = $3\,972.73 \text{ долара США} - 10\,000 \text{ доларів США} = -6\,027.27 \text{ долара США.}$

Формування резерву в обліку буде відображене бухгалтерським проведенням:

Дебет 7702 Витрати на резерви = 72 327.25 грн.

Кредит 3801 Еквівалент = 72 327.25 грн.

Дебет 3800 Позичія = 72 327.25 грн. =

= $6\,027.27 \text{ долара США} \times 12 \text{ грн.} / 1 \text{ долар США}$

Кредит 2400 Резерв = 6 027.27 долара США.

У результаті на дату реструктуризації балансова вартість кредиту складається з елементів, які відображено в таблиці 2.

Таблиця 2. Балансова вартість кредиту з прикладу до реструктуризації		
	Доларів США	Гривень (курс 12 грн. / 1 долар США)
Основна сума (N)	10 000.00	120 000.00
Нараховані проценти (% _{нар.})	0.00	0.00
Неамортизований дисконт / премія (Д/П)	0.00	0.00
Резерв (Рез.)	-6 027.27	-72 327.25
Усього балансова вартість	3 972.73	47 672.75

У прикладі резерв розраховано з використанням показника ризику кредиту, як це передбачено “Положенням про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями”, затвердженим постановою Правління НБУ від 25.01.2012 р. № 23 (зі змінами, надалі – Постанова № 23) [8]. Припустимо для спрощення, результати аналізу на зменшення корисності згідно з вимогами Постанови № 23 збігаються з результатами, отриманими згідно з МСБО 39. На практиці в банку результати розрахунку зменшення корисності відповідно до Постанови № 23 та МСБО 39, особливо щодо валютних кредитів, можуть бути різними, що потребуватиме трансформації під час складання фінансової звітності та, звичайно, значно утруднюватиме облік та процедури формування фінансових звітів. Однак за обох підходів питання, що розглядаються у статті, залишатимуться актуальними.

Нехай умови реструктуризації будуть такими:

– нова основна сума боргу = 120 000 грн. = 10 000 доларів США $\times 12 \text{ грн.} / 1 \text{ долар США}$;

– номінальна ставка = 9% річних;

– погашення основної суми і процентів за весь період = через 2 роки;

– ринкова ставка дохідності за аналогічними кредитами у гривні на дату реструктуризації, що надаються новим позичальникам, = 20% річних.

Розглянемо варіант обліку, коли старий кредит припиняє визнаватися.

За такого підходу слід припинити визнання попереднього кредиту й визнати новий кредит. Для забезпечення коректного відображення операції в обліку розглянемо кілька важливих аспектів:

– припинення визнання вартості попереднього кредиту в розрізі елементів;

– розрахунок та визнання фінансового результату від припинення;

– визнання нового кредиту за елементами та його подальший облік.

Згідно з Інструкцією № 481 припинення визнання кредиту, за яким визнано зменшення корисності, здійснюється з урахуванням суми сформованого спеціального резерву [5, п. 2.4 розділу VII], тобто під час припинення визнання знеціненого кредиту резерв не сторнується. Це узгоджується з вимогами МСБО 39, згідно з якими збиток від зменшення корисності сторнується лише у випадку відновлення корисності, а факт припинення визнання кредиту не є свідченням поліпшення його кредитної якості (тобто фактичного поліпшення фінансового стану позичальника) [4, п. 65].

Під час припинення визнання кредиту за вимогами НБУ банк визнає різницю між балансовою вартістю фінансового активу та сумою отриманої компенсації (в нашому випадку – справедливої вартості нового кредиту) як інші операційні доходи або витрати [5, п. 1.14 розділу I].

При цьому новий кредит визнається за поточною справедливою вартістю [4, п. 43, п. 25; 5, п. 1.5 розділу I]. У момент “первісного” визнання, згідно з вимогами Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України та Інструкції № 481, за рахунками з обліку основної суми та нарахованих процентів мають бути відображені суми юридичних прав вимоги згідно з новими умовами договору.

Якщо за кредитом банк не очікував отримати 60% грошових потоків і ці оцінки були справді економічно обґрунтованими, з економічної точки зору за новими умовами логічно передбачити суму основного боргу, що дорівнює 40% гривневого еквівалента суми боргу за попередніх умов договору. Однак у такому разі банк юридично прощає 60% боргу і в результаті на дату реструктуризації втрачає будь-які юридичні підстави отримати більшу суму, навіть якщо фінансовий стан позичальника із часом поліпшиться.

Враховуючи умови проекту Закону № 4185а-2, нові умови юридичного договору з високою ймовірністю передбачатимуть погашення всієї суми боргу, перерахованої за поточним валютним курсом. Саме ці умови закладені в прикладі, який розглядається.

Для застосування підходу, що передбачає визнання нового кредиту, важливим є коректне визначення його справедливої вартості.

Нагадаємо, що згідно з МСФЗ 13 “Оцінка за справедливою вартістю” **справедлива вартість** – це ціна, яка була б отримана за продаж активу в звичайній операції між учасниками ринку на дату оцінки [18, п. 9].

Справедлива вартість може бути оцінена різними методами, зокрема, для фінансових активів – із застосуванням ринкового (на підставі ринкових котирувань) або дохідного (розрахункові методи) підходів.

Стосовно кредитів в Україні найреальнішими для застосування є дохідні методи, серед яких – методики теперішньої вартості. Для цих методик обов’язково під час розрахунків урахувати очікування щодо можливих відхилень величини або часу грошових потоків, що представляють невизначеність, властиву цим грошовим потокам, та премію за ризик [18, п. Б13], зокрема, невизначеність очікувань стосовно майбутніх дефолтів. При цьому згідно з положеннями МСФЗ 13 можуть застосовуватися різні варіанти методик теперішньої вартості,

в яких зазначені невизначеності враховуються шляхом коригування або грошових потоків, та/або ставки дисконтування [18, п. Б14 – Б30].

На погляд автора, за таких умов **розрахунок справедливої вартості** доречно здійснювати **на основі очікуваних грошових потоків** та поточної ринкової ставки, не скоригованої на кредитний ризик. Згідно з МСФЗ 13 також може застосуватися методика розрахунку справедливої вартості на основі планових (договірних) грошових потоків та поточної ринкової ставки, скоригованої на кредитний ризик. Однак визначення такої ринкової ставки за кредитами видається автору складнішим.

ВАРІАНТ 1.1

Облік реструктуризації (конвертації) кредиту шляхом припинення визнання валютного кредиту з попередніми умовами та первісного визнання нового кредиту за справедливою вартістю, визначеною на основі очікуваних грошових потоків.

Отже, за такого підходу слід визначити грошові потоки, скориговані на кредитний ризик, що існував на дату реструктуризації. При цьому врахуємо ряд фактів.

Якщо за “старим” кредитом показник кредитного ризику становив 60%, а він мав бути визначений через аналіз фінансового стану позичальника та стану обслуговування ним боргу, і за новими умовами юридична сума боргу залишилася такою самою, логічно припустити, що очікувані грошові потоки також становитимуть приблизно 40% від юридичних сум (100% юридичних вимог мінус 60% очікуваних недоплат). Інакше викликаємо сумнів правильність оцінки грошових потоків під час визнання зменшення корисності за “старим” кредитом. Особливо це стосується фізичних осіб, у яких джерелом погашення кредиту є дохід, як правило, у вигляді заробітної плати, і зміна умов договору не збільшить суми доходів фізичної особи.

Звичайно, це припущення спростовне, особливо коли позичальники є підприємцями або юридичними особами, які за нових умов погашення кредиту можуть використати кошти, котрі були б вилучені з бізнесу з метою погашення кредиту, на підтримання або навіть розширення своїх операцій. Завдяки цьому у перспективі можуть бути згенеровані більші грошові потоки, що сприятиме поліпшенню фінансового стану і платоспроможності.

Тобто підхід щодо оцінки поточної справедливої вартості має бути індивідуальним, орієнтованим на конкретного суб'єкта.

У прикладі, що розглядається, з метою порівняння

різних підходів, припустимо, що очікування щодо можливостей позичальника виділяти певну суму коштів на погашення кредиту не змінилися. Такий підхід відповідає вимогам МСФЗ щодо розрахунку справедливої вартості та узгоджується з оцінками кредиту за попередніх умов.

Тоді справедлива вартість буде такою:

$$\text{Спр/в} = [(N + \%) \times (1 - \text{ПРкр.})] / (1 + i_{\text{рин.}})^t, \quad (3)$$

де Спр/в – справедлива вартість;

N – основна сума боргу за договором;

% – проценти за весь строк користування кредитом (2 роки) згідно з умовами договору;

ПРкр. – показник кредитного ризику (частка боргу, котра, як очікується, не буде сплачена позичальником);

$i_{\text{рин.}}$ – поточна ринкова ставка дохідності (складна ставка) для аналогічних кредитів, що надаються банком (подібні за строком, сумою, типом процентної ставки (фіксована), структурою грошових потоків, забезпеченням, статусом позичальника (фізична особа) тощо).

У числовому виразі це буде:

$$\text{Спр/в} = [120\,000 + 120\,000 \times 9\% \times 2 \text{ роки} \times (1 - 0.6)] / (1 + 0.20)^2 = 39\,333.33 \text{ грн.}$$

Згідно з вимогами НБУ (Інструкція № 481) під час первісного визнання кредиту (за винятком придбаних кредитів із дисконтом) первісна вартість (у даному випадку – справедлива вартість) відображається за окремими синтетичними рахунками за такими елементами: основна сума ($N_{\text{нов.}}$), проценти (за наявності), дисконт/премія (різниця між первісною вартістю та основною сумою і процентами, $D_{\text{нов.}}$).

Отже, операція з реструктуризації кредитної заборгованості, враховуючи зазначене вище, буде відображена таким бухгалтерським проведенням:

Дебет xxx0 $N_{\text{нов.}}$	= 120 000 грн.
Кредит xxx6 $D_{\text{нов.}}$	= 80 666.67 грн.
Дебет Новий кредит = 39 333.33 грн.	<
Кредит 3801 Еквівалент	= 47 672.75 грн.
Дебет 3800 Позиція	= 47 672.5 грн. =
	= 3 972.73 долара США × 12 грн./1 долар США
Кредит xxx0/1 $N_{\text{попер.}}$	= 10 000 доларів США
Дебет 2400/1 Рез $N_{\text{попер.}}$	= 6 027.27 долара США
Кредит Попередній кредит = 3 972.73 долара США	<
Дебет 7399 Інші операційні витрати	= 8 339.42 грн.

У результаті матимемо новий кредит із такою балансовою вартістю за елементами:

основна сума =	120 000 грн.;
проценти =	0 грн.;
дисконт =	–80 666.67 грн.;
балансова вартість =	39 333.33 грн.

Таблиця 3. Елементи неамортизованого дисконту під час первісного визнання кредиту за реструктуризованими умовами

Суть різниці	Методика розрахунку	Розрахунок	Сума, грн.
Прибуток/збиток першого дня	Різниця між: – теперішньою вартістю планових (договірних) грошових потоків, дисконтованих за поточною ринковою ставкою, та – фактичною сумою договору (сумою основного боргу і нарахованих процентів на дату первісного визнання)	$PV\{ГП_{\text{планові}}; i_{\text{ринкова}}\} - (N + \%) = [(120\,000 + 120\,000 \times 9\% \times 2 \text{ роки}) / (1 + 0.20)^2] - [120\,000 + 0]$	–21 666.67
Кредитні збитки	Різниця між: – теперішньою вартістю очікуваних грошових потоків, дисконтованих за поточною ринковою ставкою, та – теперішньою вартістю планових (договірних) грошових потоків, дисконтованих за поточною ринковою ставкою	$PV\{ГП_{\text{очікувані}}; i_{\text{ринкова}}\} - PV\{ГП_{\text{планові}}; i_{\text{ринкова}}\} = [(120\,000 + 120\,000 \times 9\% \times 2 \text{ роки}) \times (1 - 0.6) / (1 + 0.20)^2] - [(120\,000 + 120\,000 \times 9\% \times 2 \text{ роки}) / (1 + 0.20)^2]$	–59 000.00
Разом неамортизованого дисконту		$PV\{ГП_{\text{очікувані}}; i_{\text{ринкова}}\} - (N + \%) = [(120\,000 + 120\,000 \times 9\% \times 2 \text{ роки}) \times (1 - 0.6) / (1 + 0.20)^2] - [120\,000 + 0]$	–80 666.7

При цьому, по суті, дисконт містить дві складових (див. таблицю 3):

- 1) збиток “першого дня” (збиток від “надання” кредиту за ставкою, нижчою, ніж ринкова);
- 2) кредитні збитки.

Природно, що ефективна ставка за новим кредитом дорівнюватиме ринковій ставці, тобто становитиме 20% річних.

Станом на кінець найближчого місяця згідно з вимогами Постанови № 23 слід оцінити кредит на зменшення корисності.

При цьому відповідно до п. 2.10 розділу I Положення “Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями” банк у разі заміни активу шляхом погашення одного та визнання іншого активу класифікує даний актив за нижчою з категорій якості, визначеними за такими активами на час заміни [8]. Тобто в разі реструктуризації зі зміною валюти під час визнання нового кредиту показник ризику не може бути зменшений, а має залишитися, принаймні протягом кількох перших місяців, таким самим — у нашому прикладі — 0.6.

Для спрощення припустимо, що станом на дату оцінки зменшення корисності строк до виникнення грошового потоку суттєво не змінився, якщо виражати його в роках, та й очікування збитків також не встигли змінитися. Тоді матимемо:

$$\bullet \text{ теперішня вартість: } PV \{ \text{ГП}_{\text{планові}} \times (1 - \text{ПРкр.}); i_{\text{еф.}} = i_{\text{рин.}} \} = [(120\,000 + 120\,000 \times 9\% \times 2 \text{ роки}) \times (1 - 0.6)] / (1 + 0.20)^2 = 39\,333.33;$$

$$\bullet \text{ балансова вартість: } N + \% - Д = 39\,333.33;$$

$$\text{коригування резерву (зменшення корисності)} = 0.$$

Отже, за такого підходу кредитні збитки вже були враховані під час оцінки справедливої вартості, тому (якщо оцінки кредитних ризиків не змінилися) додаткове зменшення корисності визначати буде не потрібно.

Графік обліку кредиту відображено в таблиці 4.

У результаті в бухгалтерському обліку за кредитом матимемо такі результати (без урахування визнаних до дати реструктуризації фінансових результатів — зокрема, процентних доходів):

- збиток від припинення визнання (рахунок 7399) **-8 339.42 грн.;**
- витрати на формування резерву (7 клас) **0.00 грн.;**
- **процентні доходи після реструктуризації (6 клас) 17 306.67 грн.**

Загалом за реструктуризованим кредитом 8967.25 грн.

• витрати на формування резерву до реструктуризації (7 клас) **-72 327.25 грн.;**

Загалом з моменту реструктуризації -63 360.00 грн.

Слід звернути увагу, що за подібного підходу балансова вартість на момент погашення кредиту буде такою:

- основна сума **120 000.00 грн.;**
- нараховані проценти = $10\,800 + 10\,800$ **21 600.00 грн.;**
- неамортизований дисконт = **-80 666.67 - 4 293.33** **-84 960.00 грн.;**

• резерв **0.00 грн.**

Загалом балансова вартість 56 640.00 грн.

Тобто на дату погашення недоплачена позичальником частина боргу (основного та процентів) буде списана (за-крита) за рахунок дисконту:

- Дебет Грошові кошти **= 56 640.00 грн.**
- Кредит ххх0 Основна сума **= 120 000.00 грн.**
- Кредит ххх8 Нараховані проценти **= 21 600.00 грн.**
- Дебет ххх6 Неамортизований дисконт **= 84 960.00 грн.**

Кредит Б/в кредиту = 56 640 грн. <

Це пояснюється тим, що дисконт містив оцінку суми первісно очікуваних збитків за кредитом (іншими словами, можна сказати, частково виконував роль резерву).

Тепер проаналізуємо, які результати операції з реструктуризації будуть відображені в податковому обліку.

Згідно з пунктом 137.8 статті 137 розділу III Податкового кодексу України процентні доходи (доходи від кредитно-депозитних операцій) банків визнаються з метою оподаткування в сумах та на дати згідно з даними бухгалтерського обліку [19]. Тобто процентні доходи, визнані до моменту реструктуризації, мають збігатися з визнаними в бухгалтерському (фінансовому) обліку та в Звіті про фінансовий стан банку, тому не будемо їх розглядати з метою аналізу.

Згідно з пунктами 159.2.1—159.2.2 статті 159 розділу III Податкового кодексу до оподатковуваних витрат включаються витрати на формування резервів у сумах відповідно до нормативно-правових актів НБУ, але в межах ліміту 20% від суми основного боргу та процентів за активами, під які такі резерви формуються [19]. Припустимо, що в прикладі, який ми розглядаємо, банк має достатній ліміт для віднесення всієї суми сформованого резерву на витрати в податковому обліку.

Стосовно моменту реструктуризації, то тут не все однозначне.

По-перше, згідно з пунктами 159.2.3, 159.4 статті 159 розділу III Податкового кодексу сума резерву має бути зменшена в усіх випадках, крім випадку списання за рахунок резерву безнадійної заборгованості, яка визначена такою згідно з вимогами нормативно-правових актів НБУ, та в разі зміни вимог щодо нормативу формування резервів [19]. Припинення визнання знеціненого кредиту (взагалі та зокрема під час реструктуризації) не є

Таблиця 4. Графік обліку реструктуризованого кредиту
(за умови визнання нового кредиту за справедливою вартістю, визначеною на основі очікуваних грошових потоків)

Гривень

Період	Амортизована собівартість на початок	Визнання доходів			Грошові потоки			Амортизована собівартість на кінець періоду погашення до перегляду на зменшення корисності	Сума очікуваного відшкодування	Зменшення корисності	Амортизована собівартість на кінець
		Усього процентні доходи (6 кл.)	Нараховані доходи (ххх8)	Амортизація дисконту (ххх6)	Усього	Основна сума	Проценти				
0	39 333.33							39 333.33	39 333.33	0.00	39 333.33
1	39 333.33	7 866.67	10 800	-2 933.33	0	0	0	47 200.00	47 200.00	0.00	47 200.00
2	47 200.00	9 440.00	10 800	-1 360.00	56 640	48 000	8 640.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Усього		17 306.67	21 600	-4 293.33	56 640	48 000	8 640.00				
Формула	к.2 = к.12 _{п-1}	к.3 = к.2 × і _{еф.}	к.4 = N × і _п	к.5 = к.3 - к.4	к.6 = к.7 + к.8	к.7 = Nпог.	к.8 = %спл.	к.9 = к.2 + к.4 + к.5 - к.6	к.10 = PV	к.11 = к.10 - к.9	к.12 = к.9 + к.11

жодним із випадків, що дає право банку не збільшувати доходи (тобто не сторнувати раніше визнані витрати на формування резерву). На відміну від бухгалтерського обліку, де, як зазначено вище, витрати на формування резерву сторнувати не слід. Отже, за таких умов матимемо відмінності між фінансовим результатом у бухгалтерському та податковому обліку.

Щодо результату припинення визнання “старого” кредиту та визнання нового, то в Податковому обліку немає чітких норм, що може дати банкам підстави не відносити відповідні збитки на оподатковувані витрати. Хоча Податковий кодекс містить загальні норми щодо витрат від операційної діяльності, які можуть бути включені в результат до оподаткування, якщо вони підтверджені документально [19, пункти 138.1.1, 138.5 статті 138]. Тому маємо підстави припустити, що банк зможе довести і включити операційні витрати, пов’язані з припиненням визнання попереднього кредиту під час реструктуризації, до оподатковуваних витрат.

Таким чином, загалом результат за операцією в податковому обліку значно відрізнятиметься від фінансових результатів, відображених у Звіті про фінансовий стан (див. таблицю 5). Таблиця складена без урахування процентних доходів, визнаних до реструктуризації, але, як зазначено вище, вони будуть однаковими та не вплинуть на результат аналізу, що нас цікавить.

Як бачимо за даними таблиці 5, банк матиме значно більшу суму прибутку до оподаткування, що призведе до необхідності сплати податку на прибуток від операції, яка є економічно збитковою.

З метою уточнення вимог до оподаткування операцій із реструктуризації валютних кредитів, які банки зобов’язані будуть робити в разі прийняття Верховною Радою України Закону “Про реструктуризацію кредитних зобов’язань з іноземної валюти в гривню”, в пакеті з цим законопроектом на розгляд парламенту подано також проект закону, що передбачає відповідні зміни до Податкового кодексу України [20].

На наш погляд, прийняття цих двох законопроектів дасть змогу уникнути “перекосів” при розрахунку та обліку суми визнаних доходів/витрат. Крім того, законо-

давчі податкові зміни узгоджуватимуться з ідеєю максимального зближення вимог бухгалтерського та податкового обліку щодо визначення доходів/витрат, а також з ідеєю розподілу збитків від реструктуризації (яка буде обов’язковою в разі прийняття законопроекту) між:

— позичальниками (сума боргу розраховується за поточним валютним курсом);

— банками (несуть збитки від реструктуризації та порушують свою валютну позицію — наражаються на валютні ризики та невиконання лімітів відкритої валютної позиції);

— державою, яка недоотримує певну суму податку на прибуток порівняно з чинними фіскальними вимогами.

Проект Закону “Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо реструктуризації кредитних зобов’язань з іноземної валюти в гривню)” зокрема передбачає такі норми [20]:

1) до витрат операційної діяльності банків відносяться відображені в бухгалтерському обліку суми витрат, що виникли внаслідок реструктуризації зобов’язань відповідно до закону;

2) на збільшення доходу банку не спрямовується сума зменшення розміру страхового резерву, сформованого за кредитом до реструктуризації, здійсненої відповідно до закону, що виникає внаслідок припинення визнання попередніх зобов’язань і визнання реструктуризованих зобов’язань;

3) подальше формування страхового резерву за заборгованістю, що була реструктуризована відповідно до Закону України “Про реструктуризацію кредитних зобов’язань з іноземної валюти в гривню” (у разі його схвалення), здійснюється в загальному порядку.

Законопроект містить ще декілька норм, котрі дадуть змогу списати частину реструктуризованої заборгованості, яка в майбутньому стане безнадійною та за якою з тих чи інших причин не було створено резерви, за рахунок витрат у податковому обліку, аналогічно до бухгалтерського обліку.

За таких умов матимемо однакові результати в бухгалтерському і податковому обліку (див. таблицю 6).

Отже, вище розглянуто підхід, коли реструктуризація

Таблиця 5. Порівняння фінансових результатів за операцією за даними бухгалтерського (фінансового) та податкового обліку в разі визнання під час реструктуризації нового кредиту за справедливою вартістю, визначеною на основі очікуваних грошових потоків

Гривень			
№ п/п	Вид доходів/витрат	Бухгалтерський (фінансовий) облік	Податковий облік
1	Витрати на формування резервів	-72 327.25	-72 327.25
2	Витрати від припинення визнання кредиту з попередніми умовами (“старого” кредиту)	-8 339.42	-8 339.42
3	Сторнування раніше визнаних витрат на формування резерву (визнання відповідних доходів)	Не здійснюється	72 327.25
4	Формування резерву після реструктуризації	0	0
5	Загалом результати реструктуризації (р.2 + р.3 + р.4)	-8 339.42	63 987.83
6	Процентні доходи за період після реструктуризації	17 306.67	17 306.67
	Усього результат від операції (р.1 + р.2 + р.3 + р.4 + р.6)	-63 360.00	8 967.25

Таблиця 6. Порівняння фінансових результатів за операцією за даними бухгалтерського (фінансового) та податкового обліку (з урахуванням норм законопроекту) в разі визнання під час реструктуризації нового кредиту за справедливою вартістю, визначеною на основі очікуваних грошових потоків

Гривень			
№ п/п	Вид доходів/витрат	Бухгалтерський (фінансовий) облік	Податковий облік
1	Витрати на формування резервів	-72 327.25	-72 327.25
2	Витрати від припинення визнання кредиту з попередніми умовами (“старого” кредиту)	-8 339.42	-8 339.42
3	Сторнування раніше визнаних витрат на формування резерву (визнання відповідних доходів)	Не здійснюється	Не визнаються
4	Формування резерву після реструктуризації	0	0
5	Загалом результати реструктуризації (р.2 + р.3 + р.4)	-8 339.42	-8 339.42
6	Процентні доходи за період після реструктуризації	17 306.67	17 306.67
	Усього результат від операції (р.1 + р.2 + р.3 + р.4 + р.6)	-63 360.00	-63 360.00

з умовою зміни валюти відображається як припинення визнання попереднього кредиту і визнання нового на основні нових умов. При цьому справедлива вартість нового кредиту визначається на основі очікуваних, уже скоригованих на наявні на дату реструктуризації кредитні ризики, грошових потоків та поточної ринкової ставки.

Однак може бути ситуація, коли банк використовує інший підхід для оцінки справедливої вартості кредитів, що первісно визнаються: **на основі планових (договірних) грошових потоків та поточної ринкової ставки, не скоригованої на кредитний ризик.**

Згідно з умовами *прикладу*, що розглядається, маємо такі дані для розрахунків та обліку:

1. **Попередні умови** станом на дату реструктуризації:
  - непогашена основна сума = 10 000 доларів США;
  - непогашених процентів, дисконтів/премій немає (для спрощення прикладу);
  - офіційний валютний курс гривні щодо долара США становить 12 грн. / 1 долар США;
  - номінальна процентна ставка = 9% річних (проста);
  - ефективна ставка дорівнює номінальній, тобто 9% річних;
  - показник ризику за кредитом на дату реструктуризації становить 60%, очікується отримання грошових потоків для погашення основної суми та процентів за весь цей період одним платежем через 2 роки;
2. **Умови реструктуризації** передбачають:
  - нова основна сума боргу = 120 000 грн. = 10 000 доларів США × 12 грн. / 1 долар США;
  - номінальна ставка = 9% річних;
  - погашення основної суми і процентів за весь період = через 2 роки;
  - ринкова ставка доходності за подібними кредитами у гривні на дату реструктуризації, що надаються новим позичальникам, = 20% річних.

ВАРІАНТ 1.2

Облік реструктуризації (конвертації) кредиту шляхом припинення визнання валютного кредиту за попередніми умовами та первісного визнання нового кредиту за справедливою вартістю, визначеною на основі планових (договірних) грошових потоків.

На погляд автора, такий підхід не зовсім відповідає вимогам МСФЗ та НБУ щодо бухгалтерського обліку. Однак розглянемо на тому ж числовому прикладі, які результати будуть відображені в обліку та фінансовій звітності за такого методу визначення справедливої вартості.

Решту припущень, зроблених під час розгляду першого варіанта, залишимо без змін, що допоможе порівняти результати застосування різних підходів до однієї і тієї ж операції.

Аналогічно до розглянутого вище варіанта розглянемо інший, за умови знецінення на дату реструктуризації та, відповідно, сформуємо резерв:

Резерв = $PV - B/v = [(10\,000 \text{ доларів США} + 10\,000 \text{ доларів США} \times 9\% \times 2 \text{ роки}) \times (1 - 0.6)] / (1 + 0.09)^2 - B/v = 4\,720 \text{ доларів США} / (1 + 0.09)^2 - 10\,000 \text{ доларів США} = 3\,972.73 \text{ долара США} - 10\,000 \text{ доларів США} = -6\,027.27 \text{ долара США}.$

При цьому формування резерву в обліку буде відображено таким бухгалтерським проведенням:

Дебет 7702 Витрати на резерви = 72 327.25 грн.
Кредит 3801 Еквівалент = 72 327.25 грн.

Дебет 3800 Позиція = 72 327.25 грн. =
 = 6 027.27 долара США × 12 грн. / 1 долар США.
Кредит 2400 Резерв = 6 027.27 долара США.

Отже, балансова вартість кредиту на дату реструктуризації дорівнюватиме 3 972.73 долара США, в тому числі основна сума 10 000 доларів США та резерв 6 027.27 долара США (див. таблицю 2).

Розрахуємо справедливу вартість кредиту за нових умов, використовуючи методику на основі планових (договірних) грошових потоків та ринкової ставки, не скоригованої на кредитний ризик. Для цього використаємо таку формулу:

$$\text{Спр/в} = [(N + \%) / (1 + i_{\text{рин.}})]^t \quad (4)$$

У числовому виразі для прикладу, що розглядається, матимемо:

$$\text{Спр/в} = (120\,000 \text{ грн.} + 120\,000 \text{ грн.} \times 9\% \times 2 \text{ роки}) / (1 + 0.20)^2 = 98\,333.33 \text{ грн.}$$

У результаті операція з реструктуризації кредитної заборгованості буде відображена таким бухгалтерським проведенням:

Дебет xxx0 N_{новий} = 120 000 грн.
Кредит xxx6 D_{новий} = 21 666.67 грн.

Дебет Новий кредит = 98 333.33 грн.

Кредит 3801 Еквівалент = 47 672.75 грн.

Дебет 3800 Позиція = 47 672.75 грн. =

= 3 972.73 долара США × 12 грн. / 1 долар США

Кредит xxx0/1 N_{попер.} = 10 000 доларів США

Дебет 2400/1 Рез_{попер.} = 6 027.27 долара США

Кредит Попередній кредит = 3 972.73 долара США

Кредит 6399 Інші операційні доходи = 50 660.58 грн.

Отже, бачимо, що за такого підходу отримуємо досить дивний результат: маємо велику суму прибутку від припинення визнання “старого” кредиту.

Новий кредит сформується з такою балансовою вартістю за елементами:

• основна сума = 120 000 грн.;
 • проценти = 0 грн.;
 • дисконт = -21 666.67 грн.;

балансова вартість = 98 333.33 грн.

Знову ж таки, ефективна ставка за новим кредитом дорівнюватиме ринковій ставці, тобто становитиме 20% річних.

Так само станом на кінець найближчого місяця згідно з вимогами Постанови № 23 слід оцінити кредит на зменшення корисності. При цьому пам’ятаємо, що показник ризику не може бути зменшений, принаймні протягом кількох перших місяців, тобто залишається на рівні 0.6.

За таких умов з тими самими припущеннями щодо строків та сум очікуваних грошових потоків, матимемо:

$$\begin{aligned} & \text{теперішня вартість: } PV \{ GP_{\text{планові}} \times (1 - PR_{\text{кр.}}); i_{\text{еф.}} = i_{\text{рин.}} \} = \\ & = [(120\,000 + 120\,000 \times 9\% \times 2 \text{ роки}) \times (1 - 0.6)] / (1 + 0.20)^2 = \\ & = 39\,333.33 \text{ грн.}; \end{aligned}$$

• балансова вартість: $N + \% - D = 98\,333.33 \text{ грн.}$

резерв (зменшення корисності) = -59 000.00 грн.

Тобто майже одразу після первісного визнання банк буде змушений визнати збитки від зменшення корисності:

Дебет 7702 Витрати на резерви ... = 59 000 грн.

Кредит 2400 Резерв = 59 000 грн.

І це при тому, що тільки-но були визнані значні прибутки!

Графік обліку кредиту наведено в таблиці 7.

Таблиця 7. Графік обліку реструктуризованого кредиту
(за умови визнання нового кредиту за справедливою вартістю, визначеною на основі планових грошових потоків)

Гривень

Період	Амортизована собівартість на початок періоду	Визнання доходів			Грошові потоки			Амортизована собівартість на кінець періоду до перегляду на зменшення корисності	Сума очікуваного відшкодування	Зменшення корисності	Амортизована собівартість на кінець періоду
		Усього процентні доходи (6 кл.)	Нараховані доходи (xxx8)	Амортизація дисконту (xxx6)	Усього	Основна сума	Проценти				
0	98 333.33							98 333.33	39 333.33	-59 000	39 333.33
1	39 333.33	7 866.67	10 800	-2 933.33	0	0	0	47 200.00	47 200.00	0.00	47 200.00
2	47 200.00	9 440.00	10 800	-1 360.00	56 640	48 000	8 640	0.00	0.00	0.00	0.00
Усього		17 306.67	21 600	-4 293.33	56 640	48 000	8 640				
Формула	$k.2 = k.12_{n-1}$	$k.3 = k.2 \times i_{\text{эф}}$	$k.4 = N \times i_n$	$k.5 = k.3 - k.4$	$k.6 = k.7 + k.8$	$k.7 = N \times \text{нор.}$	$k.8 = \% \text{сплал.}$	$k.9 = k.2 + k.4 + k.5 - k.6$	$k.10 = PV$	$k.11 = k.10 - k.9$	$k.12 = k.9 + k.11$

У результаті в бухгалтерському обліку за кредитом матимемо результати (без урахування визнаних до дати реструктуризації фінансових результатів — зокрема, процентних доходів), наведені в таблиці 8. Одразу ж порівнюємо їх із результатами за першим методом визначення справедливої вартості.

Як бачимо, загалом результати будуть однакові, проте вони розкладаються на різні рахунки та статті Звіту про фінансовий стан.

За даного підходу балансова вартість на момент погашення кредиту буде такою:

- основна сума 120 000.00 грн.;
- нараховані проценти = $10\,800 + 10\,800 = 21\,600.00$ грн.;
- неамортизований дисконт = $-21\,666.67 - 4\,293.33 = -25\,960.00$ грн.;
- резерв -59 000.00 грн.;

Загалом балансова вартість 56 640.00 грн.

Тобто на дату погашення недоплачена позичальником частина боргу (основного та процентів) буде списана (закрита) за рахунок дисконту, а частина — за рахунок резерву:

Дебет Грошові кошти	= 56 640.00 грн.
Кредит xxx0 Основна сума	= 120 000.00 грн.
Кредит xxx8 Нараховані проценти	= 21 600.00 грн.
Дебет xxx6 Неамортизований дисконт	= 25 960.00 грн.
Дебет 2400 Резерв	= 59 000.00 грн.
Кредит Б/в кредиту = 56 640.00 грн.	

У цьому випадку був застосований підхід щодо визнання процентних доходів за знеціненням кредитом,

згідно з яким уся різниця між визнаними за ефективною ставкою та нарахованими за номінальною ставкою процентами відносилася на рахунок неамортизованого дисконту, в результаті чого сума дисконту навіть зросла. Однак є й інші методики визнання процентних доходів за знеціненням кредитом, при використанні яких матимемо дещо інший розподіл балансової вартості за елементами, але такий самий загальний фінансовий результат і загальну балансову вартість [21].

Проект Закону “Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо реструктуризації кредитних зобов’язань з іноземної валюти в гривню)” передбачає, крім зазначеного вище, також те, що до доходів операційної діяльності відносяться відображені в бухгалтерському обліку суми доходів, котрі виникли внаслідок реструктуризації [20].

Результати, отримані в разі застосування положень за пропонування змін до Податкового кодексу України [20], у податковому обліку нашого прикладу відображено в таблиці 9.

Як бачимо за даними таблиць 6 та 9, за інших однакових умов загальні результати в бухгалтерському і податковому обліку (за умов прийняття змін, запропонованих у законопроекті) будуть однаковими, який би з підходів до розрахунку справедливої вартості не застосовувався. Але результати за статтями (елементами доходів/витрат) суттєво відрізняються.

Таблиця 9. Порівняння фінансових результатів за операцією за даними бухгалтерського (фінансового) та податкового обліку (з урахуванням норм законопроекту) в разі визнання під час реструктуризації нового кредиту за справедливою вартістю, визначеною на основі планових грошових потоків

Гривень

Вид доходів/витрат	Гривень	
	У разі визначення первісної справедливої вартості на основі планових грошових потоків	У разі визначення первісної справедливої вартості на основі очікуваних грошових потоків
Прибуток/збиток від припинення визнання (рахунок 6399/7399)	50 660.58	-8 339.42
Витрати на формування резерву (7 клас)	-59 000.00	0.00
Процентні доходи після реструктуризації (6 клас)	17 306.67	17 306.67
Загалом за реструктуризованим кредитом	8 967.25	8 967.25
Витрати на формування резерву до реструктуризації (7 клас)	-72 327.25	-72 327.25
Загалом з моменту реструктуризації	-63 360.00	-63 360.00

№ п/п	Вид доходів/витрат	Гривень	
		Бухгалтерський (фінансовий) облік	Податковий облік
1	Витрати на формування резервів	-72 327.25	-72 327.25
2	Доходи від припинення визнання кредиту з попередніми умовами (“старого” кредиту)	50 660.58	50 660.58
3	Сторнування раніше визнаних витрат на формування резерву (визнання відповідних доходів)	Не здійснюється	Не визнаються
4	Формування резерву після реструктуризації	-59 000.00	-59 000.00
5	Загалом результати реструктуризації (р.2 + р.3 + р.4)	-8 339.42	-8 339.42
6	Процентні доходи за період після реструктуризації	17 306.67	17 306.67
	Усього результат від операції (р.1 + р.2 + р.3 + р.4 + р.6)	-63 360.00	-63 360.00

ВАРІАНТ 2

Облік реструктуризації (конвертації) кредиту шляхом продовження визнання "старого" кредиту.

Пропонуємо також розглянути, яким чином відобразиться в обліку операція з реструктуризації, якщо продовжувати визнання попереднього кредиту після реструктуризації, за інших однакових припущень.

У такому разі, як і в попередніх варіантах, перед реструктуризацією визнаватиметься збиток від знецінення:

Дебет 7702 Витрати на резерви = 72 327.25 грн.;
Кредит 3801 Еквівалент = 72 327.25 грн.;
Дебет 3800 Позиція = 72 327.25 грн. = 6027.27 долара США × 12 грн. / 1 долар США;
Кредит 2400 Резерв = 6027.27 долара США =
= PV {ГП_{планові} × (1 – ПРкр.); i_{еф. первісна}} – БВ =
= 3 972.73 долара США – 10 000 доларів США.

Відповідно балансова вартість на дату реструктуризації становитиме 3 972 долара США та складається (див. таблицю 2) з таких елементів:

- основної суми = 10 000 доларів США;
- резерву = –6027.27 долара США.

На дату реструктуризації (тобто зміни умов), якщо вони пов'язані зі зменшенням корисності, слід, за необхідності, коригувати резерв [7].

Але враховуючи те, що в результаті реструктуризації майбутні грошові потоки очікуються у гривні, а не в іноземній валюті, слід відобразити кредит за аналітичними рахунками у гривні. Такий підхід використовується за аналогією з вимогами НБУ щодо відображення пролонгації кредитів, у результаті якої короткостроковий кредит стає довгостроковим, що відображається в обліку суто технічним перенесенням на нові відповідні балансові рахунки [5, п. 1.29 розділу I], при цьому здійснюється перенесення тієї ж балансової вартості, з тими ж складовими, і кредит вважається тим самим (тобто це не вважається первісним визнанням нового кредиту).

У цьому разі реструктуризація буде відображена таким бухгалтерським проведенням:

Дебет xxx0 N_{новий} = 120 000 грн. =
= 10 000 доларів США × 12 грн. / 1 долар США
Кредит 2400 Рез_{новий} = 72 327.25 грн. =
= 21 666.67 долара США × 12 грн. / 1 долар США
Дебет Кредит у грн. = 47 672.75 грн. ←
Кредит 3801 Еквівалент = 47 672.75 грн.
Дебет 3800 Позиція = 47 672.75 грн. =
= 3 972.73 долара США × 12 грн. / 1 долар США
Кредит xxx0/1 N_{попер.} = 10 000 доларів США
Дебет 2400/1 Рез_{попер.} = 6 027.27 долара США
Кредит Кредит у валюті = 3 972.73 долара США ←

У цьому разі ніяких прибутків/збитків не визнається.

Бажано на дату реструктуризації кредиту, але обов'язково в кінці найближчого місяця, здійснити аналіз зменшення корисності, та, за необхідності, скоригувати резерв. Розрахунки здійснюємо, не враховуючи несуттєву зміну періоду до виникнення грошового потоку (якщо він виражений у роках) та застосовуючи ті самі припущення:

- теперішня вартість: $PV \{ГП_{планові} \times (1 - ПРкр.); i_{еф. первісна} = 9\% \} = [(120\,000 + 120\,000 \times 9\% \times 2 \text{ роки}) \times (1 - 0.6)] / (1 + 0.09)^2 = 47\,672.75 \text{ грн.};$
- балансова вартість: $N + \% - Д - Рез = 120\,000 - 72\,327.25 = 47\,672.75 \text{ грн.};$

коригування резерву (зменшення корисності) 0.

Тобто якщо не змінилися оцінки фінансового стану, кредитоспроможності позичальника та очікування щодо грошових потоків від нього, додатково коригувати резерв не буде потреби.

Графік обліку кредиту відображено в таблиці 10.

Звертаємо увагу, що у графіку різниця між сумою визнаних за ефективною ставкою процентних доходів та нарахованих за номінальною ставкою процентів відображена в колонці 5 просто як "амортизація", без уточнення, за яким рахунком вона відображатиметься. Оскільки нині вимоги НБУ, до речі, як і вимоги МСБО 39, не регламентують цього чітко, зазначене рішення має бути зроблене самим банком та відображене в його обліковій політиці. Можемо запропонувати принаймні такі варіанти відображення цієї різниці: через рахунок дисконту/премії, через рахунок резерву, через окремий аналітичний рахунок нарахованих доходів [21].

За будь-якого варіанта балансова вартість на момент погашення кредиту буде становити 56 640 грн. = 51 963.30 + 10 800_{нараховані%} – 6 123.30_{амортизація}.

Припустимо, що амортизація відображалася через рахунок неамортизованого дисконту, тоді на дату погашення елементи балансової вартості будуть такі:

- основна сума 120 000.00 грн.;
- нараховані проценти 10 800 + 10 800 = 21 600.00 грн.;
- неамортизований дисконт –12 632.75 грн.;
- резерв –72 327.25 грн.;

Загалом балансова вартість 56 640.00 грн.

Погашення та припинення визнання кредиту відобразиться таким бухгалтерським проведенням:

Дебет Грошові кошти = 56 640.00 грн.;
Кредит xxx0 Основна сума = 120 000.00 грн.;
Кредит xxx8 Нараховані проценти = 21 600.00 грн.;
Дебет xxx6 Неамортизований дисконт = 12 632.75 грн.;
Дебет 2400 Резерв = 72 327.25 грн.
Кредит Б/в кредиту = 56 640 грн. ←

Таблиця 10. Графік обліку реструктуризованого кредиту (за умови продовження визнання попереднього кредиту)

Гривень

Період	Амортизована собівартість на початок періоду	Визнання доходів			Грошові потоки			Амортизована собівартість на кінець періоду до перегляду на зменшення корисності	Сума очікуваного відшкодування	Зменшення корисності	Амортизована собівартість на кінець періоду
		Усього процентні доходи (6 кл.)	Нараховані доходи (xxxв)	Амортизація	Усього	Основна сума	Проценти				
0								120 000.00	47 672.75	–72 327.25	47 672.75
1	47 672.75	4 290.55	10 800	–6 509.45	0	0	0	51 963.30	51 963.30	0.00	51 963.30
2	51 963.30	4 676.70	10 800	–6 123.30	56 640	48 000	8 640.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Усього		8 967.25	21 600	–12 632.75	56 640	48 000	8 640.00				
Формула	$k.2 = k.12_{n-1}$	$k.3 = k.2 \times i_{еф.}$	$k.4 = N \times i_n$	$k.5 = k.3 - k.4$	$k.6 = k.7 + k.8$	$k.7 = Nn_{ог.}$	$k.8 = \%сплч.$	$k.9 = k.2 + k.4 + k.5 - k.6$	$k.10 = PV$	$k.11 = k.10 - k.9$	$k.12 = k.9 + k.11$

Таблиця 11. Доходи/витрати за реструктуризованим кредитом

Гривень

Вид доходу/витрат	У разі продовження визнання попереднього кредиту	У разі визначення первісної справедливої вартості на основі планових грошових потоків	У разі визначення первісної справедливої вартості на основі очікуваних грошових потоків
Прибуток/збиток від припинення визнання (рахунок 6399/7399)	–	50 660.58	–8 339.42
Витрати на формування резерву (7 клас)	0.00	–59 000.00	0.00
Процентні доходи після реструктуризації (6 клас)	8 967.25	17 306.67	17 306.67
Загалом за реструктуризованим кредитом	8 967.25	8 967.25	8 967.25
Витрати на формування резерву до реструктуризації (7 клас)	–72 327.25	–72 327.25	–72 327.25
Загалом з моменту реструктуризації	–63 360.00	–63 360.00	–63 360.00

У бухгалтерському обліку за кредитом за весь період дії угоди матимемо фінансові результати (без урахування визнаних до дати реструктуризації процентних доходів), що наведені в таблиці 11, у порівнянні з результатами за обома методами обліку реструктуризації з визнанням нового кредиту.

Як бачимо, загалом результати за всіма трьома варіантами обліку однакові, проте розкладаються на різні рахунки та статті Звіту про фінансовий стан.

Стосовно оподаткування, то норми проекту Закону “Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо реструктуризації кредитних зобов’язань з іноземної валюти в гривню)” фактично будуть невикористаними, оскільки ніяких додаткових прибутків/збитків за такого підходу не визнається, тільки застосовується звичайний режим визнання процентних доходів та формування резервів.

ВИСНОВКИ

Автором розглянуто й обґрунтовано кілька можливих варіантів обліку реструктуризації кредитів із конвертацією заборгованості з іноземної валюти в гривню, яка, виходячи із законопроектів, що подані на розгляд до Верховної Ради України, з високою ймовірністю, буде здійснюватися банками, а саме:

1) припинення визнання валютного кредиту й первісне визнання нового, гривневого кредиту, за поточною справедливою вартістю, розрахованою на основі очікуваних, скоригованих на кредитні ризики, грошових потоків та поточної ринкової ставки дохідності, що не скоригована на кредитний ризик;

2) припинення визнання валютного кредиту й первісне визнання нового, гривневого кредиту, за поточною справедливою вартістю, розрахованою на основі планових (договірних), не скоригованих на кредитні ризики, грошових потоків та поточної ринкової ставки дохідності, що не скоригована на кредитний ризик;

3) продовження визнання кредиту з перенесенням та подальшим його обліком за рахунками у гривні.

Розгляд та аналіз цих варіантів, зокрема на числових прикладах, засвідчив, що який би з підходів до відображення в бухгалтерському обліку зазначеної реструктуризації кредитів не застосовувався, за інших однакових умов загальні результати в бухгалтерському і в податковому обліку (за умови прийняття змін, запропонованих у законопроекті № 4186 а-1) будуть однаковими.

Але загальні результати розкладаються за статтями (елементами доходів/витрат) суттєво по-різному, що може призвести до кардинальних відмінних результатів аналізу операції. Тому дуже важливим є вибір та послідовне

застосування облікової політики, яка б не суперечила вимогам НБУ, МСФЗ та концептуальній основі фінансової звітності, ґрунтуючись насамперед на економічній, а не її юридичній формі.

Література

1. Концептуальна основа фінансової звітності. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_009. — (Ukrainian source).

2. Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність”. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14>. — (Ukrainian source).

3. Закон України “Про банки і банківську діяльність”. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/redirect?url=http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2121-14>. — (Ukrainian source).

4. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 “Фінансові інструменти: визнання та оцінка”. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www.minfin.gov.ua/file/link/394634/file/IAS%2039%20%20\(ed_2013\)_ua.pdf](http://www.minfin.gov.ua/file/link/394634/file/IAS%2039%20%20(ed_2013)_ua.pdf). — (Ukrainian source).

5. Постанова Правління Національного банку України від 27.12.2007 р. № 481 “Про затвердження Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України”. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0048-08>. — (Ukrainian source).

6. Постанова Правління Національного банку України від 18.06.2003 р. № 255 “Про затвердження Правил бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України”. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0583-03>. — (Ukrainian source).

7. Лист Національного банку України від 28.12.2009 р. № 12-111/1788-24217 “Роз’яснення про відображення в бухгалтерському обліку окремих операцій”. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v2421500-09>. — (Ukrainian source).

8. Постанова Правління Національного банку України від 25.01.2012 р. № 23 “Про затвердження Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями”. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12>. — (Ukrainian source).

9. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 8 “Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки”. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_020. — (Ukrainian source).

10. Публічне акціонерне товариство Райффайзен-банк “Аваль”: Консолідована фінансова звітність згідно з МСФЗ

за рік, що закінчився 31 грудня 2013 року зі Звітом незалежних аудиторів. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.aval.ua/f/1/about/bank_reports/RBA_consIFRSFS2013Ukr.pdf. — (Ukrainian source).

11. Публічне акціонерне товариство Акціонерний банк “Укргазбанк”: Фінансова звітність за рік, що закінчився 31 грудня 2013 року разом із звітом незалежних аудиторів. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrgasbank.com/upload/gasdev/information_system_66/3/0/1/item_301449/information_items_property_285445.pdf. — (Ukrainian source).

12. Публічне акціонерне товариство “Державний експортно-імпорتنний банк України”: Річна консолідована фінансова звітність за рік, що закінчився 31 грудня 2013 року зі Звітом незалежного аудитора. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.eximb.com/img/app_links/1912.pdf. — (Ukrainian source).

13. Публічне акціонерне товариство “Державний експортно-імпорتنний банк України”: Консолідована фінансова звітність за рік, що закінчився 31 грудня 2012 року та висновок (звіт) незалежного аудитора. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.eximb.com/img/app_links/1676.pdf. — (Ukrainian source).

14. Публічне акціонерне товариство “Комерційний банк “НАДРА”: Фінансова звітність згідно з МСФЗ за рік, що закінчився 31 грудня 2013 року зі звітом незалежного аудитора (аудиторським висновком). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nadrabank.ua/user_file/IFRS%20FS%20Ukr%20Nadra%202013.pdf. — (Ukrainian source).

15. Публічне акціонерне товариство “ВТБ-банк”: Річна фінансова звітність згідно з МСФЗ за рік, що закінчився

31 грудня 2013 р. та звіт (висновок) незалежного аудитора. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.vtb.com.ua/about/information/fin_report/VTBReport.pdf. — (Ukrainian source).

16. ПАТ “Кредитпромбанк”: Фінансова звітність за рік, що закінчився 31 грудня 2013 року з висновком незалежних аудиторів. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://kreditprombank.com/upload/content/383/kpb_2013.pdf. — (Ukrainian source).

17. Проект Закону “Про реструктуризацію кредитних зобов’язань з іноземної валюти в гривню”, реєстраційний номер 4185а-2. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=51541. — (Ukrainian source).

18. Міжнародний стандарт фінансової звітності 13 “Оцінка справедливої вартості”. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www.minfin.gov.ua/file/link/394649/file/IFRS%2013%20%20\(ed_2013\)ua.pdf](http://www.minfin.gov.ua/file/link/394649/file/IFRS%2013%20%20(ed_2013)ua.pdf). — (Ukrainian source).

19. Податковий кодекс України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>. — (Ukrainian source).

20. Проект Закону “Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо реструктуризації кредитних зобов’язань з іноземної валюти в гривню)”, реєстраційний номер 4186а-1. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=51540. — (Ukrainian source).

21. Снігурська Л. Проблеми формування банком облікової політики щодо кредитів та інших фінансових активів зі зменшеною корисністю // Вісник Національного банку України. 2014. — № 9. — С. 24–30; № 10. — С. 34–45. — (Ukrainian source).

Банкноти України/

Поповнення готівково-грошового обігу банкнотою номіналом 200 гривень у жовтні 2014 року

Replenishment of money circulation with the 200 hryvnia banknote in October 2014

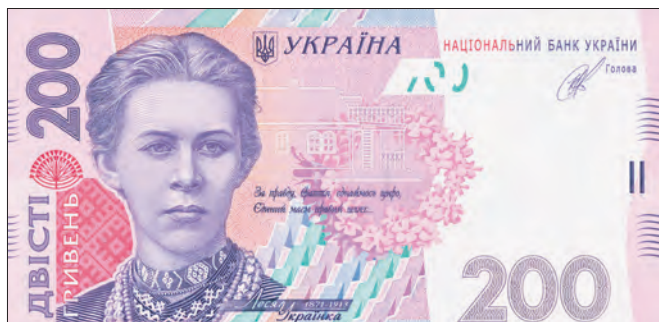
Готівково-грошовий обіг в Україні з 1 жовтня 2014 року поповнено банкнотою номіналом 200 гривень. Це здійснено на підставі постанови Правління Національного банку України від 9 квітня 2014 року № 207 з метою забезпечення готівкового обігу та відповідно до статей 34 і 35 Закону України “Про Національний банк України”. Дизайн банкноти номіналом 200 гривень, що по-

повнює обіг у межах планового випуску, не відрізняється від дизайну банкноти цього номіналу зразка 2007 року, крім зазначеного на ній року випуску — 2014 та підпису Кубіва С. І., котрий із 24 лютого до 19 червня 2014 року обіймав посаду Голови Національного банку України.

БАНКНОТА НОМІНАЛОМ 200 ГРИВЕНЬ

Лицьовий бік

Зворотний бік

■ **Олександр Тридід**
Olekasndr Trydid

Доктор економічних наук, директор Харківського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України

Sc.D. (Economics), Director of the Kharkiv Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine

E-mail: TOM@khibs.edu.ua

■ **Катерина Орехова**
Kateryna Oriekhova

Кандидат економічних наук, доцент Харківського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України

Ph.D. (Economics), Associate Professor of the Kharkiv Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine

E-mail: kate.orehova@mail.ru

Закордонний досвід моніторингу банківських рахунків

Foreign experience in bank accounts monitoring

У статті розглянуто закордонний досвід моніторингу банківських рахунків підрозділами фінансової розвідки та правоохоронними органами. З'ясовано особливості застосування підходів, розроблених банками для моніторингу. Надано рекомендації щодо підвищення ефективності моніторингу банківських рахунків.

The article considers the foreign experience in the bank accounts monitoring by financial intelligence units and law-enforcement authorities. Having analyzed peculiarities of approaches to the monitoring, which were developed by banks, the authors make recommendations on how the efficiency of the bank accounts monitoring should be increased.

Ключові слова: банк, фінансовий моніторинг, підрозділ фінансової розвідки, закордонний досвід, правоохоронні органи.

Key words: bank, financial monitoring, financial intelligence unit, foreign experience, law-enforcement authorities.

В умовах фінансової кризи зростає частка тіньових, злочинних коштів, власники яких намагаються їх легалізувати. Наслідком цього є проникнення таких коштів до різних галузей економіки, зокрема кредитно-фінансового і банківського секторів, а також зростання ймовірності використання цих грошей терористичними угрупованнями. Проблема легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму набуває глобальних масштабів та викликає стурбованість світової спільноти.

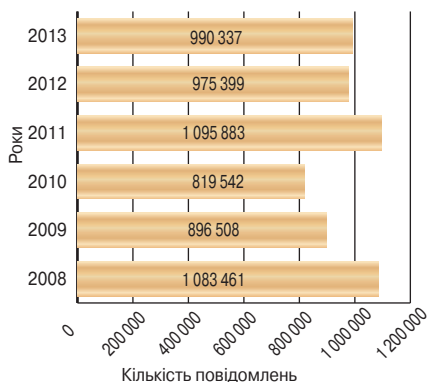
Практика свідчить, що найефективнішими заходами щодо мінімізації та реальної протидії організованій злочинності й корупції є запровадження постійного контролю за фінансовими інституціями. Державна служба фінансового моніторингу сприяє підвищенню дієвості національної системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму. Всього з початку експлуатації інформаційно-аналітичної системи Держфінмоніторингу України отримано та обробле-

но 9 532 918 повідомлень про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, з яких 990 337 повідомлень — протягом 2013 року [4] (див. графік 1).

У 2013 році Держфінмоніторингом України взято на облік 982 141 повідомлення про фінансові операції, що на 1.48% більше, ніж у 2012 році (див. графік 2).

Найактивнішими в системі звітування серед суб'єктів первинного фінансового моніторингу є банківські установи, які надсилають основну частину повідомлень про операції,

Графік 1. Динаміка інформування про фінансові операції в 2008–2013 рр.

що підлягають фінансовому моніторингу. Протягом 2013 року від банків було отримано 96.37% від загальної кількості повідомлень про такі фінансові операції (див. графік 3).

Значний внесок у розвиток фінансового моніторингу банківських установ зробили О.І.Барановський [1], О.В.Васюренко [2], Г.М.Азаренкова [2], Н.П.Погореленко [2], А.О.Єпіфанов [6], С.В.Леонов [6], Й.Хабер [6], В.В.Коваленко [7], О.Г.Коренева, К.Ф.Черкашина, У.Я.Грудзевич [8], Т.С.Смолженко [8, 10, 11], Р.А.Слав'юк [8], Б.В.Самородов [9], В.Я.Вовк [10], О.І.Кіреєв [11], О.О.Другов [11], С.Л.Тігіпко [13], А.П.Яценюк [14], Дабл Ю.Арнер Дуглас (W.Amer Douglas) [15], Ден Конехен (Dan Conaghan) [16], Лоренс Фонтейн (Laurence Fontaine) [18] та інші. Проте незважаючи на велику кількість наукових праць та значні досягнення в теорії та практиці фінансового моніторингу банківських установ, існує низка питань, які залишаються недостатньо дослідженими. Одним із них є закордонний досвід моніторингу банківських рахунків підрозділами фінансової розвідки, правоохоронними органами та банками. Вивчення цього пи-

тання допоможе підвищити ефективність фінансових розслідувань, а також ідентифікації, арешту і конфіскації прибутків, отриманих від злочинної діяльності.

Актуальність, практична значущість, недостатня розробленість та недослідженість названих питань і зумовили вибір теми даної статті, визначили її мету і завдання.

Метою цієї праці є розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності моніторингу банківських рахунків в Україні, для досягнення якої поставлено такі завдання: розглянути закордонний досвід моніторингу банківських рахунків підрозділами фінансової розвідки та правоохоронними органами; з'ясувати особливості застосування підходів, розроблених закордонними банками для моніторингу; дослідити закордонний досвід співпраці між правоохоронними органами.

У 2011 році Комітет експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму – МАНІВЕЛ (MONEYVAL) з метою вивчення досвіду моніторингу банківських рахунків провів опитування в 23 країнах: Азербайджані, Болгарії, Хорватії, Чехії, Естонії, Грузії, Угорщині, Латвії, Литві, Мальті, Молдові, Монако, Чорногорії, Румунії, Росії, Сан-Марино, Сербії, Словаччині, Словенії та Україні [12, 17]. Також в опитуванні брали участь Австрія, Швеція і Великобританія. Їм було складено такі анкети: для підрозділів фінансової розвідки; для правоохоронних органів, які мають право затримувати підозрілі операції та (або) здійснювати моніторинг банківських рахунків; для звітних організацій, що мають право затримувати підозрілі операції та (або) здійснювати моніторинг банківських рахунків.

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД МОНІТОРИНГУ БАНКІВСЬКИХ РАХУНКІВ ПІДРОЗДІЛАМИ ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ

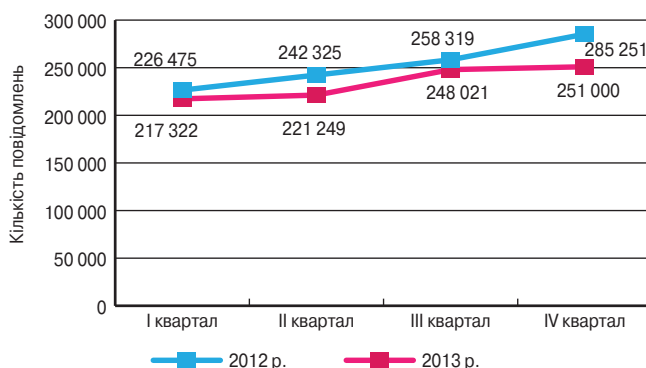
У результаті опитування встановлено, що право на моніторинг банківських рахунків мають підрозділи фінансової розвідки 12 країн, а саме: Болгарії, Чехії, Хорватії, Естонії, Грузії, Латвії, Мальти, Молдови, Чорногорії, Сербії, Словенії та України. Із країн, у яких підрозділи фінансової розвідки не мають права здійснювати моніторинг банківських рахунків, тільки підрозділи Азербайджану та Сан-Марино вважають, що зазначені повноваження їм потрібні.

У Чехії підрозділ фінансової розвідки має здійснювати моніторинг банківських рахунків, але на практиці ним займаються відповідальні особи в рамках внутрішніх контрольних заходів. В Естонії моніторинг банківських рахунків здійснюється лише в особливих випадках і за допомогою банку.

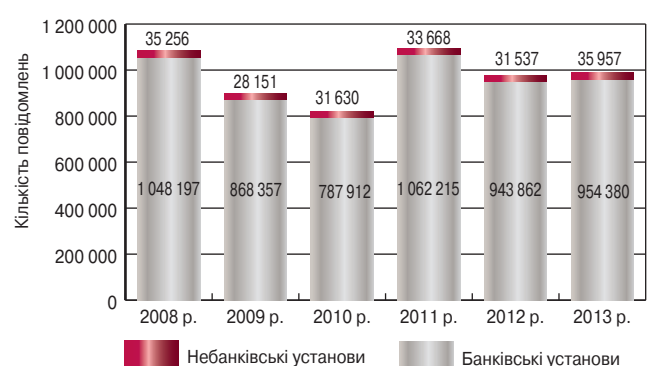
В усіх країнах, крім Молдови, положення, що дозволяють підрозділу фінансової розвідки моніторити банківські рахунки, викладено в законі про протидію відмиванню грошей і фінансуванню тероризму. У Молдові такі положення регулюються законом про оперативні слідчі дії. У Латвії немає практичного досвіду моніторингу банківських рахунків. У Словенії підрозділ фінансової розвідки використовує свої повноваження з моніторингу банківських рахунків набагато частіше, ніж механізм для затримки підозрілих фінансових операцій.

У Хорватії підрозділ фінансової розвідки має право подати звітній організації письмове розпорядження про проведення поточного моніторингу фінансових операцій: а) особи, яку є підстави підозрювати у відми-

Графік 2. Динаміка повідомлень про фінансові операції, взяті на облік у 2012–2013 рр.

Графік 3. Динаміка інформування про фінансові операції банківськими та небанківськими установами в 2008–2013 роках

ванні грошей або фінансуванні тероризму, або б) особи, яка підозрюється в наданні допомоги або участі в операціях чи угодах особи, яку є підстави підозрювати у відмиванні грошей чи фінансуванні тероризму.

Перед проведенням операції або укладенням угоди звітна організація зобов'язана інформувати підрозділ фінансової розвідки та вказувати у звіті крайній термін проведення такої операції чи укладення угоди. Ця процедура виконується в режимі реального часу. За обсягом прерогатив моніторингу країни можна розділити на дві групи:

– країни, в яких прерогативи моніторингу застосовуються лише у випадку підозри у відмиванні грошей та фінансуванні тероризму (Болгарія, Хорватія, Сербія і Словенія);

– країни, в яких прерогативи моніторингу застосовуються до всіх кримінальних злочинів (Грузія, Латвія, Мальта, Молдова та Україна) – див. таблицю 1.

Як правило, видати письмовий ордер на моніторинг має право глава підрозділу фінансової розвідки. Максимальний термін дії ордеру на моніторинг варіюється від 30 днів у Молдові до 6 місяців у Хорватії, Сербії та Словенії. У Молдові суд видає ордер на моніторинг за пропозицією прокурора. У цьому випадку підрозділ фінансової розвідки починає процедуру з представлення спеціальної форми прокурору.

У Хорватії та Словенії максимальний термін дії ордеру підрозділу фінансової розвідки на моніторинг становить три місяці, проте за наявності достатніх підстав він може бути тричі продовжений на один додатковий місяць, так що в підсумку максимальний термін дії ордеру становить шість місяців. У Латвії ордер на моніторинг може бути виданий на місяць і одночасно продовжений ще на один місяць (для продовження терміну дії ордеру потрібен дозвіл прокуратури). У Сербії ордер на моніторинг діє протягом трьох місяців і згодом може продовжуватися ще не більш як на шість місяців. У Молдові підрозділ фінансової розвідки має право продовжити термін дії ордеру на моніторинг на строк до шести місяців. В Естонії, Мальті та Україні для пролонгації має бути видано новий ордер на моніторинг. Хоча законодавством Мальти й не встановлено конкретний період, і рішення приймається, виходячи з конкретного випадку, зазвичай

Таблиця 1. Злочини, за якими підрозділ фінансової розвідки має повноваження щодо моніторингу банківських рахунків

№ п/п	Країна	Відмивання грошей	Фінансування тероризму	Резолюції ООН	Будь-який кримінальний злочин	Інше
1	Болгарія	X*	X			
2	Хорватія	X	X			
3	Грузія	X	X		X	
4	Латвія	X	X		X	
5	Мальта	X	X		X	
6	Молдова					X**
7	Чорногорія	X	X			
8	Сербія	X	X			
9	Словенія	X	X			
10	Україна	X	X		X	

*Також основні правопорушення, пов'язані з відмиванням грошей.

**Злочини, за якими передбачено покарання, що не перевищує п'ятирічне тюремне ув'язнення.

Таблиця 2. Максимальний термін дії ордеру підрозділу фінансової розвідки на моніторинг

№ п/п	Країна	Максимальний термін	Продовження
1	Болгарія	Залежно від ситуації	+
2	Хорватія	6 місяців*	+
3	Естонія	Залежно від ситуації	–
4	Латвія	2 місяці	+
5	Мальта	Залежно від ситуації**	–
6	Молдова	30 днів	+
7	Чорногорія	6 місяців	–
8	Сербія	6 місяців	+
9	Словенія	6 місяців	+
10	Україна	30 днів ***	+

*У законі про протидію відмиванню грошей і фінансуванню тероризму відповідного прямого положення немає. Однак OMLP (управління з питань запобігання відмиванню грошей) відкриває справи за запитами іноземних підрозділів фінансової розвідки, після чого можуть використовуватися всі прерогативи OMLP;

**Хоча в законодавстві Мальти це прямо не передбачено, в законі немає положень, що забороняють FIAU (підрозділ аналізу даних фінансової розвідки) видавати ордери на моніторинг на підставі інформації, наданої іноземним підрозділам фінансової розвідки;

***У рамках відстеження (моніторингу) фінансових операцій до отримання організацією запиту на моніторинг (обмеження на який не передбачені). За необхідності після закінчення попереднього ордеру на 30-денний моніторинг може бути видано новий ордер.

ордери на моніторинг видаються на тримісячний термін (див. таблицю 2).

Лише у двох країнах розроблено внутрішнє керівництво, котре регулює сферу моніторингу банківських рахунків підрозділом фінансової розвідки. У Латвії його було запроваджено за розпорядженням Кабінету Міністрів. Латвія – єдина країна, де підрозділ фінансової розвідки зобов'язаний повідомляти інший орган (прокуратуру) про видачу ордеру на моніторинг.

Як правило, підрозділи фінансової розвідки не зобов'язані контролювати який-небудь орган до закінчення терміну дії ордерів на моніторинг (крім випадків, коли підозра підтвердилася, й інформацію було відправлено в поліцію або прокуратуру для початку кримінального судочинства і прийняття рішення про заморожування коштів). При цьому в деяких

країнах ордери на моніторинг виконуються в тісній співпраці з поліцією та прокуратурою.

Тільки в Молдові здійснюється зовнішній нагляд за рішеннями підрозділу фінансової розвідки за ордерами на моніторинг – цим займається прокуратура в ході планових контрольних заходів. У Сербії спеціалізованого нагляду за ордерами на моніторинг немає, але всю роботу підрозділу фінансової розвідки контролює Міністерство фінансів.

Спираючись на досвід своєї країни, підрозділи фінансової розвідки вказали кілька чинників, що перешкоджають неправомірному використанню повноважень на моніторинг банківських рахунків:

- процедура моніторингу (та заходи, використовувані для запобігання її неправомірному використанню) регулюються внутрішніми правилами

ми підрозділу фінансової розвідки;

- процедуру контролює голова підрозділу фінансової розвідки;
- зовнішній нагляд за діяльністю підрозділу фінансової розвідки охоплюється ордером на моніторинг;
- існує адекватна і зрозуміла правова структура.

Опитування засвідчило, що для зниження ризику попередження підозрюваних осіб повинні бути вжиті такі заходи:

- адекватне законодавство (згідно з яким персонал і керівництво звітної організації, а також підрозділ фінансової розвідки та інші пов'язані з ними органи не повинні мати права розкривати інформацію третім особам) і санкції;
- нагляд за видачею ордерів на моніторинг з боку керівника підрозділу фінансової розвідки;
- обмеження кількості співробітників, яким відомо про кожен ордер на моніторинг.

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД МОНІТОРИНГУ БАНКІВСЬКИХ РАХУНКІВ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

Як правило, правоохоронні органи мають юридичні повноваження на моніторинг банківських рахунків, за винятком Азербайджану, Словаччини та Монако.

У Словенії суддя, який веде судове слідство, має право за досить обґрунтованою пропозицією державного прокурора доручити банку, ощадному банку або ощадно-кредитній службі відстежувати фінансові операції підозрюваної особи, відповідача та інших осіб, які беруть участь у фінансових операціях або угодах підозрюваної особи, і надати йому конфіденційну інформацію про операції або угоди, які зазначені особи здійснюють або мають намір здійснювати через такі організації чи служби. Пропозиція державного прокурора як підстава для ордеру судді, який веде судове слідство, на моніторинг операції також може бути видана за письмовим запитом поліції. У процесі моніторингу поліція отримуватиме дані від прокурора.

У більшості юрисдикцій ордер на моніторинг будь-якого рахунку може бути видано за наявності підозрілої діяльності, спрямованої на відмивання грошей, фінансування тероризму та інші правопорушення, пов'язані з відмиванням грошей і будь-яким кримі-

нальним злочином. У Литві сфера застосування моніторингу обмежується відмиванням грошей, фінансуванням тероризму, серйозними злочинами та іншими злочинами, зазначеними в законі про операційну діяльність.

Згідно з кримінально-процесуальним кодексом Грузії за наявності обґрунтованого припущення про те, що будь-яка особа здійснює злочинні дії через банківські рахунки, прокурор із дозволу генерального прокурора або його заступника має право клопотати перед судом про призначення моніторингу відповідних банківських рахунків. За рішенням суду банк зобов'язаний співпрацювати зі слідством і надавати йому поточну інформацію про операції за одним або кількома банківськими рахунками. Інформація подається фінансовим посередником до органу, який проводить розслідування, відразу після завершення операції. Інформація про переведення та (або) зняття грошей із банківських рахунків надається слідчому органу до завершення банківської операції. Тривалість моніторингу банківських рахунків не повинна перевищувати строк, необхідний для збору доказів за фактом злочину.

У більшості випадків юридичним документом, що дає правоохоронним органам повноваження на моніторинг банківських рахунків, є кримінально-процесуальний кодекс. На відміну від затримки операції, яка вважається адміністративним актом, моніторинг банківських рахунків підпадає під категорію кримінальних процесів. Підставами для застосування повноважень правоохоронних органів на моніторинг банківських рахунків зазвичай служать: запит іноземного органу (включаючи підрозділ фінансової розвідки), внутрішній аналіз, отримане від звітної організації повідомлення про підозрілу операцію або запит прокуратури.

Більшість процедур моніторингу пов'язана з кримінальними розслідуваннями. Саме тому за рішенням суду або прокурора може бути обійдено принцип банківської таємниці. У Чехії в процесі кримінального судочинства державний прокурор або суддя може запитувати дані, що охороняються банківською таємницею, включаючи моніторинг банківських рахунків. У Словенії ордер на моніторинг видає суддя, який веде судове слідство, за обґрунтованою пропозицією державного прокурора, а письмовий запит генерального прокурора може подати і зазвичай подає поліція.

Опитування показало, що в більшості країн моніторинг банківських рахунків не може здійснюватися за запитом установ, котрі не входять до судової системи. У деяких країнах процедура моніторингу контролюється і запускається лише судовими органами, а правоохоронні органи тільки виконують ордери. В інших країнах рішення приймається главою органу (наприклад, у Литві).

Ордери на моніторинг видаються в письмовій формі (лише в Литві в екстреному випадку розпорядження може бути усним із наступним письмовим підтвердженням протягом 24 годин). У деяких країнах передбачено мінімальний і максимальний термін дії ордерів на моніторинг (відповідно три місяці та один рік). В інших країнах тимчасові обмеження до ордерів на моніторинг не застосовуються (наприклад, у Чехії). Клієнтів про процедуру моніторингу не інформують, але не в усіх країнах передбачено санкції за розголошення інформації.

Зовнішній нагляд або перегляд рішень правоохоронних органів про видачу ордеру на моніторинг не є обов'язковим у жодній країні. В одних із них нагляд здійснюється в судовій системі, в інших, наприклад у Чехії та Словенії, — такого механізму немає.

У Чехії та Словенії існують механізми компенсації, коли правоохоронний орган видає ордер на моніторинг, який не дає підстав для порушення кримінальної справи, але завдає відчутних збитків особі, яка проводить операцію, або власнику рахунку. По суті це — цивільний процес, регульований цивільним законодавством. В інших країнах таких механізмів немає, але існують механізми для захисту співробітників правоохоронних органів від цивільної відповідальності за будь-які збитки, понесені об'єктами рішень про моніторинг. Одні системи більше орієнтовані на захист прав власника — відстежується його рахунок та збереження банківської таємниці, а інші більше захищають співробітників правоохоронних органів, які проводять моніторинг. Проте опитування показало, що в цілому процес моніторингу не заподіює збитки особам, яких він стосується.

Підставою для моніторингу може стати запит іноземного органу (в більшості випадків правоохоронних органів), і такий же запит може бути направлено будь-якому іноземному органу.

У ході опитування з'ясувалося, що

правоохоронним органам не вистачає посібників та методологічних документів, які допомагали б співробітникам проводити аналіз щодо моніторингу банківських рахунків. Це вважається серйозним недоліком, оскільки зазвичай правоохоронці мають юридичну освіту і недостатньо підготовлені у фінансових питаннях. Одним із варіантів вирішення цієї проблеми може стати допомога фінансових експертів у кожному конкретному випадку.

Ще однією проблемою є те, що порядок клопотання про моніторинг банківських рахунків не уніфіковано. Різні правоохоронні органи користуються різними формами визначення необхідної інформації, тоді як опитування засвідчило, що стандартизована форма може спростити і прискорити процес. При отриманні запитів про моніторинг органи деяких юрисдикцій зустрічаються з приватним сектором для розробки стратегії моніторингу.

Повноваження на моніторинг банківських рахунків правоохоронними органами оцінюються позитивно (вважаються привілеєм), але низький рівень відповідей на анкети дає підстави припустити, що цей інструмент ще не ввійшов у практичну діяльність підрозділу фінансової розвідки та правоохоронних органів, хоча в країнах, де він застосовується, вважається високоефективним засобом протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму. В аналізі відносин між моніторингом банківських рахунків і затримкою операцій говорилося про те, що ордери на моніторинг можуть перешкодити затримці операції, і це підвищить ефективність системи.

ЗАСТОСУВАННЯ ВЛАСНИХ ПРАКТИК, РОЗРОБЛЕНИХ ЗАКОРДОННИМИ БАНКАМИ ДЛЯ МОНІТОРИНГУ

З точки зору банків процес моніторингу може проводитися або за внутрішнім рішенням, або за запитом компетентного органу. Банки здійснюють моніторинг рахунків клієнта в цілях поточних заходів із належної перевірки клієнтів або при виникненні підозри у відмиванні грошей та фінансуванні тероризму згідно із законом про протидію цим операціями та внутрішніми правилами організації. Банки вважають процес моніторингу істотним фактором виявлення підозрілої діяльності, тож із цією метою вводять автоматизовані системи. Такі

ж системи використовуються при отриманні запитів (ордерів) на моніторинг від компетентних органів.

Відповіді банків на запитання анкети засвідчили, що моніторинг банківських рахунків здійснюється згідно з різними наборами правил: закон про протидію відмиванню грошей і фінансуванню тероризму (Сербія і Словенія), спеціальний закон про кредитно-фінансові установи (Болгарія) і закони про прибутки від злочинної діяльності (Чехія).

Із досвіду банків моніторинг банківських рахунків складається з кількох компонентів.

1. *Подання звіту про операції клієнта до їх проведення.*

Якщо в запитах підрозділу фінансової розвідки не вказано інше, банки Сербії повідомляють підрозділ фінансової розвідки про кожну операцію або ділову операцію до її проведення.

2. *Регулярні повідомлення протягом установленого терміну.*

У Словенії способи моніторингу залежать від змісту запитів, і фахівці з контролю дотримання стандартів регулярно направляють до підрозділу фінансової розвідки письмові звіти зі зворотним зв'язком.

3. *Застосування власних практик, розроблених банками для моніторингу.*

Практики банків застосовуються в Чехії.

Як правило, банки не надають компетентним органам прямого доступу до своєї системи, а лише надсилають їм відповідну інформацію. Прямий доступ до системи автоматичного моніторингу є винятком і надається лише в Болгарії, де до програмного забезпечення банків можуть підключатися підрозділ фінансової розвідки чи правоохоронний орган. У таких випадках керівництво банку та фахівець із контролю дотримання стандартів інформуються про ордер на моніторинг — вони відповідно готують і забезпечують доступ для правоохоронного органу. Моніторинг процесу зазвичай здійснюється самим фахівцем із контролю дотримання стандартів.

У більшості банків системи для моніторингу рахунків входять до ІТ-системи, що використовуються для виконання зобов'язань за законами про протидію відмиванню грошей і фінансуванню тероризму. Однак для ефективної роботи підрозділу фінансової розвідки та правоохоронних органів потрібні окремі або адаптовані системи.

Банки можуть виконувати конкрет-

ні завдання моніторингу різними способами: автоматичним; напівавтоматичним; неспеціалізованим (за допомогою програмного забезпечення з іншим основним призначенням) [3].

На практиці банки не завжди знають, на основі яких індикаторів або правопорушень підрозділ фінансової розвідки чи правоохоронний орган подають запит про початок моніторингу, і лише дотримуються вказівки органу, який відправив запит. Опитування засвідчило, що у випадках, коли приватний сектор ігнорує вихідні підозри або підстави для моніторингу, дуже важлива швидка реакція компетентного органу, особливо якщо повідомлення подається до проведення операції.

На відміну від процедури затримки операції, система моніторингу не створює для банків такі складнощі з нерозголошенням і завдає набагато менше фінансових збитків клієнту. Відсутні й додаткові заходи щодо запобігання попередження підозрюваних осіб у ході виконання процедур моніторингу, тоді як при затримці операцій вони застосовуються. Незважаючи на те, що у разі моніторингу тиск із боку клієнта незначний, банки вказали, що важливо дотримуватися вимог про нерозголошення, адже якщо клієнт дізнається про моніторинг його рахунків, то ця процедура виявиться марною, а для її обходу кошти буде переведено на інший рахунок.

Основною проблемою, зазначеною приватним сектором, є висока вартість процедури моніторингу. Додаткові витрати виникають у зв'язку з тим, що для моніторингу активів і передачі результатів компетентному органу необхідне технічне обладнання. Вартість процедури моніторингу збільшує також необхідність залучення додаткового персоналу [5].

Звітній організації доводиться впроваджувати відповідні системи для моніторингу рахунків, тоді як у банків є власні ІТ-системи для внутрішнього моніторингу. Проте в обох випадках підрозділ фінансової розвідки та правоохоронні органи вимагають детальної інформації, а це потребує вдосконалення і доопрацювання зазначених систем. У процесі моніторингу органи не нав'язують технічні рішення, але й не надають їх, що створює проблему сумісності систем, які застосовуються приватним сектором, підрозділами фінансової розвідки та правоохоронними органами.

Таблиця 3. Підстави щодо застосування повноважень підрозділу фінансової розвідки для моніторингу банківських рахунків – міжнародний рівень

№ п/п	Країна	Повідомлення про підозрілу операцію від звітних організацій	Запит від закордонної фінансової розвідки	Запит від іншого закордонного органу, крім підрозділу фінансової розвідки	Власний аналіз підрозділу фінансової розвідки	Запит міліції	Запит прокуратури
1	Болгарія	X	X	X		X	X
2	Хорватія	X			X		
3	Естонія	X	X	X		X	X
4	Латвія	X	X		X		
5	Мальта	X			X		
6	Молдова	X	X*		X		X
7	Чорногорія	X	X***	X***	X		
8	Сербія	X			X	X	X
9	Словенія	X	X**		X		
10	Україна	X	X	X	X	X	

*Хоча в законодавстві Мальти це прямо не передбачено, в законі немає положень, котрі забороняють підрозділу аналізу даних фінансової розвідки видавати ордери на моніторинг на підставі інформації, наданої іноземним підрозділом фінансової розвідки;

**У законі про протидію відмиванню грошей і фінансуванню тероризму відповідного прямого положення немає. Однак OMLP (управління з питань запобігання відмиванню грошей) відкриває справи за запитами іноземних підрозділів фінансової розвідки, після чого повноваження OMLP можуть бути реалізовані.

***Якщо це зазначено в угоді або міжнародній конвенції.

У деяких випадках технічні проблеми роблять неможливою попередню звітність (обмін даними з органами): операції з використанням нових технологій або автоматизованих операцій, наприклад, зняття з банкоматів, онлайн-банкінг та платежі з корпоративних дебетових карт.

Інша серйозна проблема, зазначена приватним сектором, пов'язана з тим, що органи, які звертаються з запитом, не надають достатнього обсягу інформації. Опитування засвідчило, що для ефективного процесу моніторингу дуже важлива ідентифікація відповідних операцій. Компетентні органи повинні вказати чіткіші характеристики значущих операцій (сума, ініціатор, бенефіціар, призначення, країна походження тощо), аби банки могли коректно виявляти і фіксувати їх у процесі моніторингу. Це особливо важливо, якщо моніторингу піддаються банківські рахунки з великими оборотами.

Наприклад, досвід деяких банків

Словенії щодо запровадження моніторингу клієнтських рахунків за запитом підрозділів фінансової розвідки виявив залежність від окремих факторів, таких як: організаційна структура, тип банківських продуктів чи послуг, підтримка відповідних ІТ, кількість отриманих від підрозділів фінансової розвідки запитів.

В основному, банки, які беруть участь у дослідженні, описують систему моніторингу як сприятливу для клієнтів. Єдиний виняток було пов'язано з тим, що система моніторингу негативно впливає на взаємовідносини банку з клієнтами.

Приватний сектор односторонньо вважає процедуру моніторингу ефективним засобом підтримки заходів щодо протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму. Вона спонукує своєчасне вжиття заходів з боку підрозділу фінансової розвідки та правоохоронних органів. Крім того, можна очікувати, що клієнт, якому присвоюється високий ступінь ризи-

ку, надалі при вступі в будь-які ділові відносини піддаватиметься посиленій перевірці. Деякі звітні організації висловили думку про те, що система моніторингу банківських рахунків бананіша й ефективніша, ніж затримка операцій, оскільки дає змогу отримати більше цінної інформації про підозрілу операцію та її учасників.

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД СПІВПРАЦІ МІЖ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

У всіх країнах, крім Молдови, повідомлення про підозрілу операцію від звітної організації може бути підставою для початку моніторингу банківського рахунку. У більшості ж країн такою підставою може стати і власний аналіз підрозділу фінансової розвідки. У деяких країнах допускається моніторинг банківських рахунків за запитами інших органів. Кілька підрозділів фінансової розвідки також здійснюють моніторинг банківських рахунків від імені іноземних органів. На Мальті і в Словенії це не передбачено законом, але застосовується на практиці (див. таблицю 3).

В основному країни вважають процедуру моніторингу цінним інструментом для відстеження незаконних засобів та протидії відмиванню грошей. У випадку підозри щодо фінансування тероризму цей слідчий інструмент може бути найефективнішим.

Моніторинг банківських рахунків розподілено між підрозділами фінансової розвідки та правоохоронними органами. Однак незважаючи на те, що це повноваження передбачене законодавством, у практичну діяльність підрозділів фінансової розвідки та правоохоронних органів воно поки що широко не ввійшло. Водночас у країнах, де воно застосовується, його вважають високоефективним інструментом протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму.

Повноваження з моніторингу в

Таблиця 4. Ефективність моніторингу банківських рахунків

№ п/п	Країна	Ордери на моніторинг				Розслідування				Судові процеси				Звинувачення			
		2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
1	Хорватія	0	37	18	9	–	4	–	15	–	–	4	–	–	–	–	4
2	Мальта*	Н/Д	Н/Д	Н/Д	6	Н/Д	Н/Д	Н/Д	1	Н/Д	Н/Д	Н/Д	0	Н/Д	Н/Д	Н/Д	0
3	Сан-Марино	–	–	–	7	–	–	–	7	–	–	–	Н/Д	–	–	–	Н/Д
4	Сербія	97	50	88	342	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д
5	Словенія	25	0	8	9	8	0	5	3	3	0	1	0	0	0	0	0
6	Україна	0	0	71	1 340	0	0	1	113	0	0	1	36	0	0	0	4

*Законоположення, що дозволяє видачу ордерів на моніторинг, набуло чинності в другій половині 2010 року, тому у відповідних колонках вказано значення "Н/Д" (немає даних).

країнах МАНІВЕЛ використовують по-різному: одні країни застосовують їх лише щодо відмивання грошей та фінансування тероризму, інші — до всіх злочинів, спрямованих на отримання прибутку. Хоча в деяких випадках тривалість моніторингу обмежена (максимальним і мінімальним терміном дії ордеру), дослідження засвідчило, що в цілому підрозділи фінансової розвідки та правоохоронні органи вважають її достатньою.

Підставами для застосування повноважень правоохоронних органів на моніторинг банківських рахунків зазвичай служать: запит іноземного органу (включаючи підрозділи фінансової розвідки), внутрішній аналіз, отримане від звітної організації повідомлення про підозрілу операцію або запит прокуратури. На відміну від затримки операції, яка вважається адміністративним актом, моніторинг банківських рахунків підпадає під категорію кримінальних процесів.

Опитування показало, що співпраця між правоохоронними органами є дуже важливою в процедурі моніторингу. У деяких юрисдикціях проводяться навіть спеціальні збори, присвячені чіткому визначенню процедури виконання кожного окремого ордеру на моніторинг.

ВИСНОВКИ

Позитивний досвід у країнах, де практикується механізм моніторингу, дає змогу зробити висновки про те, що правоохоронним органам слід і надалі сприяти ефективному використанню повноважень підрозділів фінансової розвідки з моніторингу операцій. Підвищити ж ефективність фінансового моніторингу допоможе відповідне програмне інформаційне забезпечення.

Юрисдикції повинні розробити офіційні процедури, які чітко описують весь процес. До них слід включити зокрема попередні збори за участі підрозділів фінансової розвідки, правоохоронних органів і приватного сектору на початку процесу моніторингу.

Шаблони для ордерів на моніторинг прискорять процес і дадуть змогу звітній організації отримати всю необхідну інформацію щодо операцій, які становлять інтерес для моніторингу. Передбачається, що правоохоронні органи не можуть володіти всіма даними щодо конкретного рахунку, але за наявності інформації повинні повідомляти її звітним організаціям. Передусім це стосу-

ється таких даних: приблизна сума (або порогові); дані можливого платника та можливого одержувача; можливі країни походження або призначення засобів; типи операцій, які слід блокувати чи затримувати (наприклад, усі вихідні перекази сум, що перевищують встановлений поріг); тип обґрунтування, наданого для переказів.

Співробітникам правоохоронних органів потрібно пройти підготовку з фінансових питань, пов'язаних із моніторингом банківських рахунків, а також необхідна чітка методологія, яка допоможе їм у процесі моніторингу. Ще одним варіантом вирішення цієї проблеми може бути допомога фінансових експертів у кожному окремому випадку. Також необхідно унеможливити попередження підозрюваних осіб правоохоронцями — за такі дії має бути встановлена сувора відповідальність. □

Література

1. Барановський О. І. Фінансові кризи: передумови, наслідки і шляхи запобігання [Текст]: монографія / О. І. Барановський. — К.: КНТЕУ, 2009. — 754 с. — (Ukrainian source).

2. Васюренко О. В. Фінансове планування та прогнозування діяльності банків: монографія / [О. В. Васюренко, Г. М. Азаренкова, Н. П. Погореленко та інші]. — К.: УБС НБУ, 2009. — 323 с. — (Ukrainian source).

3. Вовк В. Я. Організація системи моніторингу зовнішнього середовища банку / В. Я. Вовк // Збірник наукових статей “Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики”; Харківський інститут банківської справи Університету банківської справи Національного банку України. — 2011. — № 1 (10). — С. 31–37. — (Ukrainian source).

4. Державна служба фінансового моніторингу: Підсумки роботи за 2013 рік. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2013/20130226/2012%20_21_02_2013.pdf. — (Ukrainian source).

5. Діденко С. В. Оптимізація управління ризиками в системі фінансового моніторингу банку / С. В. Діденко // Збірник наукових праць “Вісник Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)”; Університет банківської справи Національного банку України. — 2008. — № 3. — С. 128–130. — (Ukrainian source).

6. Єніфанов А. О. Варіанти банківського бізнесу: монографія / [А. О. Єніфанов, С. В. Леонов, Й. Хабер та інші]. — Суми: ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2011. — 295 с. — (Ukrainian source).

7. Коваленко В. В. Банківська система України: монографія / [В. В. Коваленко, О. Г. Коренева, К. Ф. Черкашина та інші]. — Суми: ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. — 187 с. — (Ukrainian source).

8. Розвиток банківської системи України: монографія / [У. Я. Грудзевич та інші]; за заг. ред. Т. С. Смовженко, Р. А. Слав'юка. — К.: УБС НБУ, 2010. — 462 с. — (Ukrainian source).

9. Самородов Б. В. Методологія управління фінансовим розвитком банку: монографія / Б. В. Самородов. — К.: УБС НБУ, 2012. — 307 с. — (Ukrainian source).

10. Смовженко Т. С. Антикризисове управління стратегічним розвитком банку: монографія / Т. С. Смовженко, О. М. Трудід, В. Я. Вовк. — К.: УБС НБУ, 2008. — 473 с. — (Ukrainian source).

11. Смовженко Т. С. Новий етап розвитку банківської системи України: зростання участі іноземних інвесторів: монографія / [Т. С. Смовженко, О. І. Кірсєв, О. О. Другов та інші]; Т. С. Смовженко (ред.). — К.: УБС НБУ, 2008. — 231 с. — (Ukrainian source).

12. Совет Европы. Отчет об исследовании “Задержание финансовых операций и мониторинг банковских счетов” / Совет Европы. — Апрель 2013. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.tumcfm.ru/index.php/ru/component/docman/cat_view/4-uchebnye-posobiya. — (Russian source).

13. Тігішко С. Л. Стратегія розвитку України в умовах економічної інтеграції та глобалізації фінансових ринків / С. Л. Тігішко // Актуальні проблеми економіки: Науковий екон. журнал. — 2004. — № 7. — С. 3–9. — (Ukrainian source).

14. Яценюк А. Банківська таємниця часів Помаранчевої революції / А. Яценюк. — К.: ТОВ “НВП Поліграфсервіс”. — 2008. — 207 с. — (Ukrainian source).

15. Arner Douglas W. Financial stability, economic growth, and the role of law / Douglas W. Arner. — Cambridge: Cambridge University Press, 2007. — 344 p.

16. Conaghan Dan. The bank: inside the Bank of England / Dan Conaghan. — London: Biteback, 2012. — 324 p.

17. Council of Europe. Annual report of MONEYVAL'S activities 2013: MONEYVAL Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism / Council of Europe. — 27 May 2013. — Access mode: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/moneyval/Activities/2013_AnnualReport_en.pdf.

18. Fontaine Laurence. The moral economy: poverty, credit and trust in early modern Europe / Laurence Fontaine. — New York: Cambridge University Press, 2014. — 320 p.

Економічне зростання — ключовий чинник стабілізації курсу національної валюти

Economic growth is a key factor in the stabilization of the national currency

Курс національної валюти є певним індикатором як для більшості підприємців, імпортерів, експортерів, так і для пересічних громадян. Щоб проаналізувати сучасний стан курсоутворення і знайти шляхи вирішення проблем, Голова Національного банку України Валерія Гонтарева разом з експертами і банкірами взяла участь у засіданні за круглим столом на тему “Курсова стабільність – реальність чи ілюзії?” в інформаційному агентстві “Українські новини”.

The national currency exchange rate is a certain indicator as for the majority of entrepreneurs, importers, and exporters so for average citizens. To discuss the present state of the exchange rate setting and to find solutions to problems NBU Governor Valeriia Gontareva together with experts and bankers took part in the round table meeting “Exchange Rate Stability: Reality or Illusion?” held in the “Ukrainian News” Information Agency.

Аналізуючи основні проблеми стабілізації ситуації на валютному ринку та в банківській системі, Голова Національного банку України **Валерія Гонтарева** наголосила, що реформи — це непопулярний болючий процес, який викликає певний спротив у суспільстві загалом та в банківському середовищі зокрема. “Я розуміла, що може бути протидія проведенню в країні реформ, але пресинг, котрий розпочався з усіх боків, свідчить про те, що були порушені інтереси учасників ринку, які здійснювали операції з відмивання коштів, а також олігархічних кланів, котрі більше не можуть отримувати від Національного банку фінансові ресурси, не маючи для цього належного рівня капіталізації та ліквідної застави. Незважаючи на спротив, регулятор і надалі працюватиме над оздоровленням системи. Необхідно визначити основні пріоритетні напрями й діяти, щоб у банківській системі більше не було неплатоспроможних банків та установ, які так і не розкрили бенефіціарних власників”, — наголосила Валерія Гонтарева, задаючи тон дискусії.

Колишній заступник Голови Національного банку України, експерт з питань валютного ринку **Сергій Яременко** виклав свій погляд, зауваживши, що курсова політика є наслідком об’єктивних умов на валютному ринку, які нині абсолютно інші порівняно з попереднім періодом. Зважаючи на стан ринку, цілком можливим є застосування жорсткіших регуляторних заходів. При цьому експерт зазначив, що весь комплекс заходів має сприяти стабілізації валютного курсу та економічному зростанню. Згідно з підписаними з Міжнародним валютним фондом угодами нам необхідно поступово запроваджувати інфляційне таргетування, а також гнучкий курс, який ґрунтуватиметься на співвідношенні попиту-пропозиції. Але за високого рівня волатильності регулятор має взяти ситуацію під контроль, оскільки ринкові підходи добре працюють за стабільної ситуації, а в умовах панічних очікувань можуть створювати додаткові чинники розхитування курсу. За словами експерта, не варто розраховувати на девальвацію національної валюти як на за-

поруку вирішення структурних економічних проблем, котрі накопичувалися в економіці роками. Адже девальвація гривні в значному масштабі не може стабілізувати фінансову систему та якісно змінити структуру економіки.

Інфляційне таргетування також не буде панацеєю від усіх проблем. Про це свідчить досвід інших країн, у яких розвивають економіку за певними штампами: це “грошовий голод” для населення шляхом підвищення процентних ставок у поєднанні з недостатнім рівнем ліквідності банківської системи. Такі заходи призводять до стагнації, недоступності кредитів, зниження економічної активності, зменшення загальних надходжень до економіки валюти, виникнення в експортерів проблем із реалізацією продукції на зовнішніх ринках, пошуком нового масштабу цін на внутрішньому ринку. Інфляційне таргетування можливо запровадити лише за умови, що на валютному ринку встановлено певний рівноважний і прогнозований курс національної валюти. Сергій Яременко також наголосив, що, на його переконання, запровадження нині гнучкого курсу гривні щодо інших валют неможливе внаслідок недосконалої системи функціонування міжбанківського валютного ринку. Він неприйнятний для України, зважаючи також на макроекономічні реалії. Натомість для того, щоб заспокоїти населення та дати сигнал стабілізації для економічних суб’єктів, необхідно на час фінансово-економічної кризи запровадити регульований або фіксований курс.

Голова Національного банку України **Валерія Гонтарева**, відповідаючи на запитання щодо валютно-курсової політики регулятора, акцентувала увагу на необхідності відмови від підходу, за якого Національний банк формує курс, адже НБУ є відповідальним за цінову стабільність. Оскільки регулятор не експортує і не імпортує продукцію, від нього також не залежить формування платіжного балансу країни. Якщо ж економіка країни з якихось причин перестане нормально функціонувати, Національний банк не зможе її стабілізувати лише засобами монетарної політики. Адже відомо, що впродовж кількох попередніх років для підтриман-

ня стабільного курсу національної валюти було використано 22 млрд. доларів США золотовалютних резервів, із яких 4 млрд. доларів США — лише впродовж січня — лютого 2014 року. Внаслідок цього валютний ринок був розбалансований. За таких умов очевидна перевага має належати ринковому, а не фіксованому курсу національної валюти. При цьому вже у липні 2014 року співвідношення платіжного балансу і рахунку поточних операцій було збалансовано за курсу національної валюти 11.70 грн. / долар США. Якби ситуація в економіці залишалася збалансованою, такий курс був би індикатором для забезпечення паритету між обсягами імпорту й експорту держави.

Також цілком очевидно, що фіксований курс на рівні 8 грн. / долар США насправді не дав бажаного імпульсу для розвитку вітчизняної економіки, адже у 2009 році економічне зростання було від'ємним, на рівні –15%, а на початку 2014-го реальний ВВП України не досягнув показника 2008 року. Це свідчить про те, що країна перебувала в рецесії шість років поспіль. У 2014 році Національний банк прогнозує показник ВВП на рівні –8.3%, більшість світових фінансово-кредитних організацій схиляється до думки, що він становитиме від –9% до –10%. Саме тому в умовах спаду національної економіки стабільний курс гривні не дає бажаного імпульсу для її зростання. Гнучкий курс та інфляційне таргетування — саме ті інструменти, які обов'язково будуть використовуватися регулятором. Вони мають привести до зниження рівня процентних ставок та контрольованого і прогнозованого рівня інфляції. Якщо ж зобов'язати Національний банк України відповідати за крос-курси національної валюти щодо інших валют, це призведе до уповільнення зростання ВВП та зменшення обсягу інвестицій в економіку України. При цьому використання гнучкого обмінного курсу не означає, що регулятор допустить швидке панічне “вільне падіння” курсу національної валюти. Для покриття дисбалансів Національний банк плідно співпрацює з міжнародними кредитно-фінансовими організаціями, щоб забезпечити стабільність системи за таких негативних обставин, наголосила Валерія Гонтарева. Проведено стрес-тестування найбільших банків, що засвідчило стійкість більшості з них,

із ринку виводяться лише неплатоспроможні фінансові установи, а також ті, які здійснювали нелегальну діяльність. Для системних банків, котрі потребуватимуть додаткової капіталізації, спільно з їхніми акціонерами за необхідності буде реалізовано програму рекапіталізації.

Професор школи фінансів Массачусетського технологічного інституту **Андрій Кириленко** висловив підтримку рішучим діям керівництва Національного банку, яке взяло на себе значні зобов'язання щодо реформування системи. При цьому експерт зазначив: втрата довіри населення до банківської системи відбувається внаслідок того, що після стабілізації платіжного і торговельного балансів у липні 2014 року відбулося поглиблення кризи на сході країни. Цю ситуацію образно можна назвати “валютною пасткою”, адже негативні очікування розвитку ситуації у майбутньому впливають на розвиток базових фундаментальних процесів нині. Якщо економіка перебуває у “валютній пастці”, її прояви за різних обставин бувають на валютному, фондовому, фінансовому ринках. На думку Андрія Кирилен-

ка, в Україні проявом цього явища внаслідок стискання фінансового ринку під час кризи є підвищена волатильність валютних курсів. У такій ситуації регулятор має давати певні орієнтири, позитивні сигнали, щоб учасники ринку мали тверду впевненість у майбутньому.

На основі світового досвіду експерт радить гасити коливання не маленькими за масштабами адміністративними регуляторними заходами, а шляхом генерації потужного імпульсу, позитивного сигналу для учасників ринку. Зокрема це можуть бути адміністративні заходи, які зменшать вплив очікувань на фундаментальні процеси, але при цьому курс має визначатися за допомогою ринкових інструментів, інакше виникне дефіцит валюти. Для зміни негативних очікувань, фундаментального якісного перелому ситуації необхідно зробити значний структурний стрибок. На думку Андрія Кириленка, Україні для цього треба реформувати НАК “Нафтогаз”. Ухвалюючи рішення про його реорганізацію, маємо розуміти, що шляху назад уже не буде, адже процес реформ стане незворотним.

Якщо ж на ринку вже сформувалася “валютна пастка”, це фактично екстраординарна ситуація, за якої суто ринкові механізми курсоутворення можуть давати збої, адже рівень валютного курсу складатиметься не лише з фундаментальних ринкових компонент, а й із негативних очікувань. Саме такі очікування через валютний курс можуть завдати відчутних збитків реальному сектору економіки та фінансовому сектору. При цьому у світовій практиці є чимало прикладів, коли такі негативні очікування вдавалося погасити завдяки зростанню кредиту довіри населення та учасників ринку до центрального банку країни. Публічність і прозорість у діях для Національного банку України може стати запорукою зростання кредиту довіри до нього та всієї банківської спільноти, наголосив експерт.

Радник президента Київської школи економіки **Ігор Шумило** під час дискусії звернув увагу на розмежування понять стабільності курсу, під яким мається на увазі фіксований курс, і курсовою стабільністю. Стабільність цін — це такий зважений стан попиту і пропозиції, за якого ціни на товари не змінюються. Термін “цінова стабільність” означає, що ри-

нок урівноважений, а ціни змінюються з незначною амплітудою. Отже, регулятор має докласти зусиль для встановлення режиму цінової стабільності, стабілізації валютного ринку, а також курсової стабільності національної валюти. Завдяки цьому зменшаться очікування значної волатильності, зберігатиметься гнучкість курсу в обох напрямках. На думку експерта, одним із чинників, який призводить до викривлення ситуації на валютному ринку, — є множинність курсів, зокрема офіційного, міжбанківського і готівкового. Світовий досвід переконує в тому, що стабілізувати ринок за множинності курсів дуже складно, адже це явище призводить до множинності відсоткових ставок за позиченими коштами.

Аргументуючи позицію Національного банку, **Валерія Гонтарєва** зазначила, що завдяки реформуванню система пруденційного нагляду останнім часом стала значно ефективнішою. Щодо рефінансування, то його отримали два системних банки для стабілізації внаслідок впливу депозитних вкладів на загальну суму близько 2 млрд. грн. У кожному з цих банків є куратор, який, окрім іншого, також контролює цільове використання отриманих коштів. На початку жовтня 2014 року загальний обсяг впливу коштів із банківської системи становив 110 млрд. грн.. У червні — липні ситуація майже стабілізувалася, але наприкінці серпня вплив депозитних коштів знову збільшився. При цьому впродовж третього кварталу 2014 року загальна сума коштів, яка надійшла через монетарний канал на рефінансування банків, була від'ємною, становивши —1.3 млрд. грн. Це свідчить про те, що у третьому кварталі додаткові кошти банкам не надавалися, натомість на цю суму було абсорбовано позичені банкам раніше кошти у рамках рефінансування.

Стабілізація ситуації на валютному ринку здебільшого залежить від макроекономічних чинників, відновлення промислового виробництва, належного функціонування фінансового ринку, ефективної роботи фінансової служби з наповнення бюджету. Тимчасові обмеження, які впроваджує Національний банк України, мають на меті стабілізувати ситуацію та допомогти усунути дисбаланси. Національна грошова одиниця буде стабільною лише за умови стабілізації ситуації в економіці. Нині еконо-

міка України — це економіка військового часу. Внаслідок військових дій, які ведуть бойовики, систематично руйнується промисловий потенціал східних регіонів України, частка якого в загальнодержавному ВВП становила 10% та 15% промислового виробництва.

Щодо множинності курсів, то це явище виникло внаслідок проведення деякими учасниками ринку спекулятивних валютних операцій, цю ситуацію регулятор аналізує і вживає необхідних заходів. За погодженням із МВФ часовий горизонт запровадження інфляційного таргетування було продовжено від 12 до 18 місяців, оскільки для початку його функціонування необхідними передумовами є фінансова та бюджетна стабілізація.

Експерт громадянської ініціативи “Реанімаційний пакет реформ” **Ілля Несходовський** запропонував змінити сприйняття учасниками ринку та населенням уявлення про його механізми. Адже впродовж багатьох років утримування фіксованого курсу населення вважало, що він встановлюється в результаті проведення певних заходів регулятором. При цьому більшість громадян не розуміє глибинних макроекономічних причин курсоутворення. Без роз’яснення впливу економічних чинників, таких як зменшення валютних надходжень, відкладений попит, дисбаланс попиту і пропозиції, від яких безпосередньо залежить котирування гривні щодо інших валют, важко відновити довіру населення до національної валюти. Тривале стримування курсу гривні було пружиною, котра поступово стискала, акумулюючи негативні чинники та відтерміновуючи їхню реалізацію в часі.

При переході до ринкового курсоутворення регулятору необхідно проводити роз’яснювальну роботу серед населення та бізнес-кіл, зокрема окреслювати чіткі орієнтири та кінцеву мету регуляторних заходів. Основними причинами високого рівня волатильності валютного ринку є недовіра та панічні настрої. Експерт підтримує позицію щодо необхідності встановлення ринкового курсу, але перехід до ринкового курсоутворення має бути поступовим і плавним. Різка зміна механізму курсоутворення та значна девальвація національної валюти вже призвели до зниження рівня довіри громадян. Щодо макроекономічних чинників експерт загострив увагу на падінні обсягів

промислового виробництва, водночас значний урожай зернових і перспективи зростання експорту продукції агросектору допоможуть мінімізувати вплив негативних чинників на платіжний баланс держави. За висновками експерта, деякі базові показники свідчать про формування сприятливих передумов для стабілізації курсу гривні.

З позиції банкіра-практика ситуацію на валютному ринку проаналізував голова правління Укргазбанку **Сергій Мамедов**. За його словами, банківська система працює за умов впливу потужних макроекономічних чинників. Національний банк вживає необхідних заходів для мінімізації негативних наслідків, але для вирішення проблем потрібно поєднати зусилля регулятора, банків і населення з метою поглиблення рівня довіри між усіма учасниками ринку, реформування системи, закриття каналів обігу коштів у тіншовому сегменті фінансового ринку, обсяги якого, за різними оцінками, становлять 30—50%. З метою вирішення глибинних проблем необхідно використати досвід і практику інших країн, зокрема зменшити обсяги готівкових операцій, мінімізувати обіг тіншових коштів шляхом припинення операцій псевдоекспорту, а також встановлення однакових правил для всіх учасників ринку. Сергій Мамедов також наголосив, що курс гривні щодо іноземних валют формується на основі співвідношення попиту і пропозиції. Саме тому необхідний ефективний ринковий інструментарій для вирівнювання цього співвідношення.

Загалом учасники дискусії за круглим столом погодилися з тим, що проведення аукціонів із продажу валюти Національним банком дає змогу банкам задовольняти потреби клієнтів у валюті за контрактами, які проходять процедуру спеціальної перевірки. Таким чином відбувається відсіювання фіктивних контрактів, завдяки цьому попит на валюту зменшується. Зважаючи ж на те, що адміністративні заходи є тимчасовими, у цей період банківська система зможе пройти етап “оздоровчої терапії”, очиститися від неплатоспроможних установ і зміцнити свої позиції.

Роман Підвисоцький,
Roman Pidvysotskyi,

“Вісник Національного банку України”.
“Herald of the National Bank of Ukraine”.

Нотатки з конференції/

Фінансово-кредитна діяльність банків потребує реформування

Financial and lending activities of banks require reformation

25–26 вересня у Харківському інституті банківської справи Університету банківської справи Національного банку України відбулася II Міжнародна науково-практична конференція “Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики”. На форумі було порушено актуальні проблеми світової та вітчизняної фінансово-кредитної системи. Свої наукові праці і дослідження на конференцію надіслали представники Канади, Росії, Італії та інших країн.

On 25–26 September 2014, the Third International Scientific and Practical Conference “Financial and Lending Activity: Problems of Theory and Practice” was held in the Kharkiv Institute of Banking of the National Bank of Ukraine. Pressing problems of the world and domestic financial and credit systems were handled at the conference. Representatives of Canada, Russia, Italy, and other countries have sent their studies and researches to be discussed at the conference.

Діловий тон конференції задав керівник апарату Ради Національного банку України, доктор економічних наук, професор **Олег Яременко**. У своєму ґрунтовному виступі він порушив актуальні проблеми грошово-кредитної політики в умовах макроекономічної та фінансової нестабільності. Було звернуто увагу на ризики

яка змушує державу компенсувати структурно-інституційні диспропорції підсиленням своєї економічної влади. Таке підсилення потребує відповідних інституційних змін, що, як правило, запізнюються.

Доповідач зазначив, що нині спостерігається величезна нестійкість середовища, в якому формуються та реалізуються цілі грошово-кредитної політики. Передусім це — нестабільний стан світових фінансів та світової економіки в цілому. Загальна якість активів наближається до критично низького рівня. Сукупний кредитний ризик світової економіки є неприйнятним. Формальна ефективність спроб “відсунути” кризовий стан за допомогою кількісних послаблень ще не свідчить, що ми зможемо скільки завгодно тримати світову економіку на даній межі. Це дуже серйозна проблема. На порядку денному знову постають складні фінансові інструменти, які є більш досконалішими, прогнаними та прогнозованими. Але це означає, що ми хочемо сховати ризик “під ковдру”, аби його не бачити і не відчувати. Ціни на активи знову є перекрученими, а рішення, які приймаються на їхній основі, — помилковими. Тож виникають масові помилки інвесторів, а також держав та міжнародних інститутів на світовому фінансовому ринку. Тобто майже повторюється ситуація 2006–2007 років, яка передувала світовій фінансовій кризі.

“Проявилася неспроможність дер-

жавних та міжнародних інститутів, які повинні регулювати фінансові ринки і світову економіку в цілому, — зауважив доповідач. — Те, що відбувається нині з державними фінансами, є не зовсім правильним. Рівень бюджетних дефіцитів, які реально сформувалися в багатьох країнах, свідчить про те, що існуючий порядок розподілу суспільних ресурсів фактично не вписується в ті правила і закони, які є регулюючими на сьогодні. Тому потрібна зміна правил.

Гострі проблеми існують також у сфері, яку регулюють центральні банки, — у структурі їхніх активів усе більшу частку займають державні цінні папери. Має місце процес монетизації державного боргу, яка призводить до того, що фактична роль держави у фінансах та економіці є іншою — набагато більшою, ніж ми звикли пов’язувати з поняттями “соціально-правова ринкова держава” та “соціальна ринкова економіка”. Тобто формується якась інша система. Ми бачимо, що невідповідність між реальним ресурсом, який держава має у власних руках, і формальними підставами для володіння цим ресурсом породжує величезну неузгодженість у діях різних гілок державної влади, і це стосується безпосередньо статусу та дій центральних банків. Нагальною стала проблема надмірної політизації інституту центрального банку, на яку ще рік тому вказував Міжнародний валютний фонд”.

Пленарне засідання конференції своєю ґрунтовною доповіддю відкрив Олег Яременко.

для стабільності грошової одиниці, які мають структурний характер. Низька результативність так званої нетрадиційної грошово-кредитної політики (яку ще називають політикою кількісних послаблень) свідчить про зниження потенціалу саморегулювання ринків. А це вже є системною проблемою,

Дуже гостро, на думку Олега Яременка, постає також питання про незалежність центральних банків, оскільки саме вона є основою довіри та стабільності національної грошової одиниці. Багато хто вважає, що ця незалежність ефемерна — її не повинно бути, оскільки центральний банк є органічною складовою національних інститутів держави і повинен працювати так, як працюють усі інші інститути. Доповідач нагадав, що ми вже мали таку ситуацію 20 років тому, коли Національний банк фактично був складовою уряду. Голова Правління НБУ входив тоді до складу уряду й безпосередньо виконував завдання, які були актуальними для Української держави. І що ми отримали? Понад 10 тисяч відсотків інфляції на рік та повну втрату контролю над грошово-кредитним ринком! Настільки глибокого спаду не було практично ніде в Європі. “Ми хочемо повторити це ще раз? — поставив риторичне запитання професор. — Думаю, що ні. Тому, перш ніж говорити, що незалежність центрального банку є застарілою традицією, треба добре подумати про наслідки втрати чи навіть послаблення цієї незалежності”.

Важливою проблемою вважає Олег Яременко і статус банківської системи взагалі. Адже ті заходи, які вживали у післякризові роки країни Європи, США та інші щодо відновлення кредитування економіки і вирішення проблеми зайнятості, були малоефективними, оскільки гроші не доходили до реального сектору. Коли спробували розібратися, в чому тут справа, то вирішили, що виділялося мало грошей. Тому, мовляв, треба вливати більше коштів у банківську систему через механізми рефінансування та інші, щоб гроші таки дійшли до реального сектору. Але коли декілька років тому чи не вперше в історії було проведено аудит Федеральної резервної системи США, то виявилось, що рефінансування банків за приблизно два роки становило 16 трлн. доларів. Це майже відповідає обсягу ВВП США. І навіть такі величезні кошти не спрацювали. Банки недостатньо кредитують реальний сектор не лише в нас — відбувається якесь глобальне зрушення в цьому середовищі. Тож слід подумати: чому макроекономічна ефективність банків знижується.

Розбалансованим, на думку доповідача, є управління банківською

системою та фінансовими ринками взагалі. Ми значною мірою залежимо нині від зовнішнього фінансування, і це нормально, оскільки Україна є частиною глобальної економіки. Але умови, за яких ми включаємося в зовнішні фінансові потоки, іноді породжують багато інших проблем. Некредитуватися не можна, а кредитуватися дуже ризиковано. Це свідчить про те, що правила, за якими ми діємо нині, не відповідають тим можливостям і ризикам, які склалися у фінансовій системі взагалі і на грошово-кредитному ринку зокрема. Ми підійшли до того рівня, коли потрібна системна зміна правил та інституцій. А це — дуже, витратний та ризикований процес. І головна проблема в тому, що немає готового зразка, в якому напружити ці зрушення. З одного боку, не можна чекати, а з другого — щось робити, виходячи з ситуації, означає підвищувати ризик стратегічних помилок. Зниження довіри призводить до зниження ефективності використання ресурсів та конфліктів, викликаних браком правил. А це підвищуватиме й загальний ризик конфліктів, коли право сильного відіграє вирішальну роль. Такий перехідний період триватиме, доки не закінчиться процес перерозподілу, передусім економічної влади, резюмував Олег Яременко.

Відбулися зміни і в грошово-кредитній політиці України, які, з одного боку, мають стратегічний, давно запланований характер, а з другого — є в чомусь вимушеними, вважає професор. Це передусім перехід до гнучкого курсоутворення. Дану проблему ми вирішуємо вже не один рік, але фактично бачимо, що ринковий обмінний курс, який формується на підставах взаємодії попиту і пропозиції, відображає набагато більшу сукупність умов, ризиків та механізмів, ніж якась проста цифра. Тому й перехід до інфляційного таргетування як монетарного режиму — це проблема, яку слід вирішувати в комплексі з іншими реформами і зрушеннями. Лише в цьому випадку ми отримаємо від інфляційного таргетування очікувані результати.

“Я вважаю, що ми не повинні відмовлятися від того, що вже маємо. По-перше, — це наша національна грошова одиниця, по-друге, — її стабільність, по-третє, — незалежний Національний банк. У будь-якому варіанті інституційних реформ ці домінанти повинні зберігатися. Інші рі-

шення в цьому плані матимуть величезний негативний і поточний, і стратегічний ефект. Взагалі ж у нас є інституційний, фінансовий, професійний потенціал, але питання в тому, чи вистачить їх для виходу з нинішньої складної ситуації, в якій опинилася Україна. Я впевнений, що вистачить”, — оптимістично завершив виступ Олег Яременко.

Важливій темі управління проблемними банками і проблемними активами присвятив доповідь директор Центру наукових досліджень НБУ, доктор економічних наук, професор **Володимир Міщенко**. На його думку, головними причинами нежиттєспроможності банків є низький рівень корпоративного управління, управління ризиками та порушення нормативних вимог регулятора. Такі банки потребують постійної уваги органів банківського нагляду, оскільки проблеми одного банку можуть спровокувати ланцюгову реакцію банкрутств у всій банківській системі. У процесі визнання банку проблемним ці органи мають забезпечити безперервну та надійну роботу платіжної системи і системи розрахунків, підтримати довіру до банківської системи, а також збереження банку як суб'єкта господарювання аби зберегти його клієнтську базу та раціонально використовувати кошти Фонду гарантування вкладів.

Доповідач ґрунтовно проаналізував особливості використання у світовій практиці механізмів “бідж-банк” (перехідний банк) і “бед-банк” (звичай компанія з управління активами), зазначивши, що нині в Україні функціонує 10 комерційних установ, яким передано в управління непродані активи та незадоволені вимоги кредиторів ліквідованих банків. У доповіді було проаналізовано роботу Національного банку України та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб щодо роботи з проблемними банками, а також висвітлено порядок та умови створення перехідного банку у формі публічного акціонерного товариства. На думку доповідача, регламентовані вітчизняним законодавством принципи діяльності перехідного банку та роботи з проблемними активами в цілому відповідають загальноприйнятим у світовій практиці підходам щодо реалізації ринкових засад урегулювання проблем неплатоспроможних банків.

Володимир Міщенко підкреслив,

що останнім часом приділено значну увагу питанням поліпшення фінансового забезпечення діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Зокрема, Постановою Кабінету Міністрів України “Про порядок надання Фонду гарантування вкладів фізичних осіб кредиту або внеску держави на безповоротній основі” передбачено, що фонд може одержувати від держави додаткові внески та кредити у вигляді грошей чи облігацій внутрішньої державної позики під забезпечення майбутніми надходженнями до нього,

Робочий момент одного із засідань конференції.

ОВДП, які йому належать, або в обмін на фінансові векселі фонду.

“Питання нежиттєздатних банків і проблемних активів є актуальним практично для всіх країн світу, а тому до його розв’язання має бути системний підхід, — зазначив Володимир Міщенко. — Потрібне подальше вдосконалення методичних підходів щодо визначення нежиттєздатності банків із метою ефективного їх виведення з ринку з мінімальними витратами для системи гарантування депозитів, а також удосконалення нормативно-правового забезпечення функціонування перехідного банку. Також необхідно розробити нормативну базу для системи попередження нежиттєздатності банків і зниження впливу негативних наслідків кризових явищ на фінансову систему в цілому. Доцільним може бути створення на базі одного з неплатоспроможних банків, у якому працює тимчасова адміністрація, перехідного банку, а також розроблення механізмів і законодавче врегулювання діяльності на вітчизняному банківському ринку компаній з управління активами. Необхідне також посилення відповідаль-

ності й активізація роботи з акціонерами банків, збитки яких не повинні перекидатися на державу.

Важливим завданням є підвищення ефективності системи захисту вкладників Фондом гарантування вкладів фізичних осіб. Із метою збільшення надходжень коштів до фонду і своєчасного виконання ним своїх обов’язків перед вкладниками неплатоспроможних банків потрібен перегляд механізму відрахувань банків шляхом запровадження спеціального збору та врахування при розрахунку сум відрахувань обсягів і якості капіталу банків. Ефективна реалізація органами регулювання та нагляду запропонованих підходів посилить спроможність банківської системи протистояти кризовим явищам і сприятиме забезпеченню фінансової стабільності, мінімізації втрат вкладників та інвесторів, а також підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних банків”, — наголосив Володимир Міщенко.

Заступник начальника управління Національного банку України в Харківській області **Сергій Толкачов** поінформовав присутніх про стан фінансово-банківського сектору регіону. Він зазначив, що з початку року різко погіршилися показники діяльності багатьох банків, унаслідок чого деякі з них НБУ було віднесено до категорії неплатоспроможних і в них Фондом гарантування вкладів фізичних осіб запроваджено тимчасову адміністрацію, а в стадії ліквідації знаходяться чотири банки області. Загальні активи банківських установ області збільшилися за рік усього на 0.7 млрд. грн., обсяг їхніх зобов’язань порівняно з минулорічним періодом зменшився на 1.1 млрд. грн. Загальний обсяг кредитних вкладень банківських установ області в економіку зменшився з початку року на 2.1 млрд. грн. Заборгованість населення за кредитами в іноземній валюті (у гривневому еквіваленті) становить 4.8 млрд. грн., що є болючою проблемою як для громадян, так і для банків. Упродовж 2014 року банківська система області знаходилась під значним тиском акціонерного попиту з боку населення на зняття депозитів. Із початку 2014 року їх вплив становить 2.3 млрд. грн.

Банківська система області, як і всієї України, зіткнулася з проблемами, котрі раніше не поставали перед нею, зауважив Сергій Толкачов. Тому їх розв’язання потребує вироблення нових підходів та методів, які Націо-

нальний банк разом із банківською спільнотою та громадськістю запроваджує в тому числі й на законодавчому рівні. Першочерговими завданнями для Національного банку України є забезпечення стабільності банківської системи шляхом її консолідації, підвищення якості менеджменту банків, сучасного рівня корпоративного управління та прозорих джерел капіталізації банків. Це суттєво підвищить довіру вкладників та інвесторів, а також сприятиме сталому зростанню економіки України.

Велику зацікавленість учасників конференції викликав виступ гостя з Латвії — професора Балтійської міжнародної академії **Олександра Машарського**, в якому він порушив актуальну і для нашої країни проблему протидії відмиванню коштів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. Доповідач розповів, що в 2013 році величина тіньової економіки в Латвії порівняно з 2012 роком збільшилася на 2.7% і становила 23.8% від ВВП, а кількість повідомлень банків про незвичайні та підозрілі операції в 2013 році — 17 168. При цьому кількість порушень та надісланих до суду кримінальних справ значно відстає від кількості повідомлень, а статистичні дані про переміщення грошових потоків, розслідування та санкції регуляторів і фінансових інститутів проти окремих латвійських банків (наприклад, у зв’язку зі справою Магнітського) свідчать про значне розходження формальних і реальних оцінок розмірів та ефективності боротьби з відмиванням грошей у Латвії. Професор ознайомив присутніх з історією розвитку правової бази, на основі якої у Латвії ведеться боротьба з цією протизаконною діяльністю через фінансову систему, а також практичною роботою банків і контролюючих органів. Зокрема поділився досвідом впровадження системи “тіньовий клієнт”, за допомогою якої контролюється робота банків та виявляються протизаконні оборудки і підозрілі клієнти. Ця робота викликала інтерес в учасників конференції.

На тематичному засіданні “Монетарна політика в умовах посткризового розвитку” з ґрунтовними дослідженнями проблем оцінки банківського бізнесу та фінансового стану банку виступив академік Академії економічних наук України, доктор філософії, професор **Юрій Лернер**. Він зазначив, що Україна вже більше 20 років намагається адаптувати свою

економіку до моделі, за якою функціонують економіки розвинутих країн. У світовій практиці оцінка вартості бізнесу вже стала самостійною галузю економіки та сформованим науково-прикладним напрямом у сфері управління бізнесом, тоді як у нашій країні відсутня навіть методика, яка дасть змогу зробити первинний висновок щодо цінності комерційного банку з позицій зовнішніх користувачів на основі доступної офіційної звітності, оскільки у нас немає єдиного підходу до оцінки вартості бізнесу. Учений запропонував присутнім свою методику, яка дає змогу зробити експрес-оцінку вартості банківської структури, спираючись на вплив окремих пасивів та активів комерційного банку на його очікувану вартість. Ця спрощена методика базується на вихідних даних, представлених у щорічній звітності банку, тобто на складових, котрі характеризують активні та пасивні операції. Такий підхід дає змогу швидко та досить об'єктивно оцінити результати розрахунку і запропонувати заходи щодо поліпшення фінансового стану в перспективі.

“Оцінка фінансового стану банківської структури робиться на підставі комплексного аналізу цієї структури і її зовнішнього середовища та комплексного аналізу, який складається з коефіцієнтного аналізу, аналізу складу і динаміки майна, ліквідності балансу банку, його фінансової стійкості та рейтингу даної структури, — пояснив суть методики Юрій Лернер. — Крім того, при оцінці фінансового стану використовуються і деякі так звані “змішані аналізи”, які складаються з певного комплексу перерахованих видів аналізів і методів. При цьому необхідно зазначити, що висновки про фінансовий стан оцінюваної банківської структури необхідно робити тільки на основі якісного економічного дослідження всіх указаних видів аналізів, методів, підходів”.

Актуальну проблему порушив доктор економічних наук, професор Львівського інституту банківської справи УБС НБУ **Олексій Другов** у доповіді “Сучасні аспекти створення ендаументів при вищих навчальних закладах в Україні”. Науковець вважає за доцільне залучення в систему вищої освіти приватних коштів через ендаументи — спеціалізовані фонди цільових внесків приватних інвесторів (в основному випускників цих навчальних закладів), які спрямовуються на розвиток та модернізацію ВНЗ. Кошти

фондів використовуються на надання стипендій талановитим студентам; виділення грантів та премій молодим і досвідченим науковцям; капітальні інвестиції — на будівництво, капітальні ремонти приміщень тощо. Для створення системи реально діючих фондів розвитку вищих навчальних закладів в Україні необхідне прийняття Закону “Про створення та роботу ендаументів”, вважає автор цієї ідеї.

“У Львівському інституті банківської справи ми плануємо створити громадську спілку “Фонд розвитку банківської освіти і науки”, яка виконуватиме всі функції ендаументу, з подальшою її трансформацією у Фонд розвитку УБС НБУ з можливістю відкриття філій в інших наших інститутах, — зазначив молодий науковець. — Цей фонд отримуватиме внески від фізичних та юридичних осіб, розміщуватиме їх у депозитні рахунки в банках або інші інвестиційні активи. Отриманий дохід розподілятиметься за рішенням наглядової ради. Фонд також може залучати кошти від українських та міжнародних донорських організацій з метою фінансування науково-освітніх та інвестиційних проєктів. Метою фонду є підтримка перспективних і талановитих студентів, сприяння розвитку наукових розробок у сфері банківського бізнесу, надання допомоги у розвитку матеріально-технічної бази навчальних закладів, що готують банківських працівників та проводять відповідні наукові дослідження”.

Кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії Харківського інституту банківської справи **Марина Іващенко** проаналізувала ситуацію на банківському ринку. Доповідач зазначила: майже весь 2014 рік виявився складним для фінансового сектору країни, що пов'язано з політичною нестабільністю, війною на сході України і відсутністю чітких перспектив розвитку вітчизняної економіки. Спостерігається вихід із фінансового ринку іноземних банків. Частка іноземного капіталу в статутному фонді українських банків до січня 2014 року зменшилася до 34%, що є мінімальним показником із 2008 року. Значно знизилися й обсяги кредитування населення, а панічні настрої в економічній поведінці змушують домогосподарства масово забирати депозити, відплив яких із початку 2014 року становить понад 100 млрд. грн.

“Іншим тривожним явищем, котре поглиблюється в зв'язку зі складним суспільно-політичним становищем у країні, є збільшення обсягів неповернення кредитів, — підкреслила доповідач. — Видання “Форбс” (Forbes) склало рейтинг банків із найвищим обсягом безнадійних кредитів, до якого увійшли Укрсоцбанк, Приватбанк, Райффайзен-банк “Аваль”, Укрексімбанк, ВТБ, Укргазбанк та Ошадбанк. Банкам слід і надалі очікувати погіршення платіжної дисципліни як фізичних, так і юридичних осіб, особливо у східних областях, де сконцентровано багато великих підприємств, які є клієнтами банків та отримували у них кредити. У зв'язку з суттєвою зміною валютного курсу виникли проблеми і з погашенням валютних кредитів населенням. І хоча Національний банк України вживає певних стабілізаційних заходів, але соціальних потрясінь не уникнути. Банківські ресурси й надалі будуть дорогими, що може негативно впливати на інвестиційні процеси в Україні і надалі — на динаміку ВВП. У 2014–2015 роках навряд чи слід очікувати бурхливого розвитку банківського сектору, оскільки ризики, пов'язані з кредитуванням, у сукупності з дефіцитом ресурсів не дадуть змоги більшості українських банків активно надавати позики населенню”.

Тривожні нотки прозвучали також у виступі доктора економічних наук, професора кафедри економіки та фінансів Харківського національного університету внутрішніх справ **Вікторії Вовк**. Молодий науковець зокрема зазначила, що зростання воєнної загрози, політична та економічна нестабільність в Україні негативно позначилися на банківському секторі та спровокували падіння довіри як зовнішніх, так і внутрішніх інвесторів. Крім того, на тлі стагнації вітчизняної економіки, підвищення інфляційного тиску, девальвації гривні існуючий рівень фінансової стійкості банківського сектору недостатній для адекватної відповіді на виклики і загрози сьогодення. Так, якщо на кінець 2013 року банківський сектор України демонстрував суттєве зміцнення (на 10% збільшилися обсяги кредитування, майже на 20% банки наростили обсяг депозитів, прибуток становив 1.4 млрд. грн.), то протягом першого півріччя 2014 року обсяги активів банківського сектору зросли лише на 2.3%, кредитний портфель — на 9%, депозити і чистий прибуток скороти-

лися відповідно на 2.3 та 7.1%. Показник достатності (адекватності) регулятивного капіталу банківського сектору за нормативу 10% зменшився з 18.3% до 15.9%. Як наслідок 11 банків визнано неплатоспроможними, частину з яких Національний банк України почав ліквідовувати.

“Зростання інвестиційних ризиків зумовило скорочення частки іноземного капіталу в статутному капіталі вітчизняних банків, — зазначила Вікторія Вовк. — Із початку 2014 року частка іноземного капіталу скоротилася на 1.7 відсоткового пункту, а кількість банків з іноземним капіталом збільшилася всього на один і на 1 липня становила 51 банк із загальної кількості 174 (з них один банк має ліцензію санаційного банку), кількість банків зі 100-відсотковим іноземним капіталом — 19. На жаль, маємо і значну девальвацію гривні, яка негативно впливає на зниження нормативів капіталізації, зростання частки проблемних кредитів у кредитному портфелі, скорочення частки іноземного капіталу в статутному капіталі банків.

Докторант Університету банківської справи, кандидат економічних наук, доцент **Наталія Погоріленко** доповнила виступ колеги своїм баченням того, як Національний банк намагається нівелювати складну ситуацію у фінансовій системі. Зокрема вона зазначила, що відповідно до Меморандуму про економічну та фінансову політику, а також напрямів реформування банківської системи, над якими нині працюють у НБУ, формалізація підходів щодо забезпечення фінансової стабільності включає закупівлю на ринку до кінця 2014 року щонайменше 1 млрд. доларів США; продовження підготовки до переходу на інфляційне таргетування, для чого буде розроблено стратегію реформування центрального банку і системи грошово-кредитної політики; виведення з міжбанківського ринку НАК “Нафтогаз України” з наступною купівлею ним валюти для оплати за газ безпосередньо в НБУ; посилення політичної та операційної незалежності Національного банку України (зокрема НБУ розроблятиме і використовуватиме власні прогнозні показники інфляції — без використання показника інфляції, розрахованого Кабінетом Міністрів України); діагностичне обстеження 15 найбільших банків (у тому числі — введення кураторів, які контролюва-

тимуть цільове використання коштів рефінансування НБУ); створення інституту маркет-мейкерів, до складу якого входитимуть 15 банків, котрі матимуть доступ до інтервенцій НБУ; зміни до Закону України “Про систему гарантування вкладів фізичних осіб” для посилення правової та операційної спроможності проведення реструктуризації банків. Розв’язання проблем зміцнення фінансової стабільності банківської системи потребує системного підходу до всіх складових фінансової системи в їхній взаємодії та під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів, що забезпечить досягнення відповідного синергетичного ефекту, — резюмувала **Наталія Погоріленко**.

Ці виступи викликали резонанс серед учасників конференції, які стали пропонувати деякі заходи щодо поліпшення становища в банківській сфері. **Юрій Лернер**, зокрема, зазначив, що одним із головних і першочергових завдань є подолання панічних настроїв серед населення, яке скуповує валюту і забирає депозити з банків. Він вважає, що банкірам потрібно вести велику роз’яснювально-інформаційну роботу серед населення, підвищувати фінансову грамотність, вживати інших заходів, для вироблення яких професор запропонував об’єднати зусилля науковців різних ВНЗ. Ідея отримала підтримку учасників конференції.

Найпалкшу дискусію викликала доповідь доктора економічних наук, доцента, завідувача кафедри банківської справи Харківського інституту банківської справи УБС НБУ **Бориса Самородова** “Публічне рейтингування банків: актуальність та проблемні аспекти”. Він зазначив, що в Україні немає відкритих публічних систем рейтингової оцінки результатів діяльності вітчизняних банків. Рейтингування проводиться регулятором під час організації та здійснення наглядових функцій за допомогою міжнародної системи CAMELS — її результати відомі лише регулятору та банку, який підлягає обов’язковій інспекційній перевірці. Якщо цей рейтинг позитивний для банку, він може оприлюднити відповідну оцінку через свій сайт або засоби масової інформації.

“Деякі вітчизняні банківські установи замовляють рейтинги в міжнародних агенціях — “Стандарт енд Пурс”, “Мудіс”, “Фітч Рейтингз”, — підкреслив доповідач. — Однак вони

орієнтуються лише на визначення кредитоспроможності установи, потребують значних затрат на проведення міжнародного аудиту, тому більшість банків відмовляється від таких комерційних послуг. В Україні є і свої уповноважені агентства, котрі також здійснюють офіційне рейтингування банків, однак їхні рейтинги належать до типу кредитних та є індивідуальними. Публічні ж банківські рейтинги здійснюють аналітичні агентства, однак при цьому немає прозорості методик рейтингування, а головне — ці агенції не уповноважені на державному рівні. Відкриті ж офіційні рейтинги вітчизняних банків відсутні, хоча цю діяльність та оприлюднення результатів повинна б здійснювати офіційна структура, яка має у своєму розпорядженні систему підтримки прийняття рішень, за множиною публічних показників (індикаторів). Прозорі результати рейтингової оцінки підвищили б довіру до банківського сектору, дали змогу потенційним інвесторам отримати достовірну інформацію про результати діяльності конкретного банку порівняно з іншими”.

Водночас ці банківські установи могли б порівнювати результати власної діяльності з банками-конкурентами та налаштовувати менеджмент на поліпшення рівня свого розвитку в перспективі, аналізуючи слабкі та сильні сторони як своєї діяльності, так і конкурентів. На думку **Бориса Самородова**, потрібна система рейтингування самих структур банку, яка дає змогу ефективно проводити аналіз його ретроспективної, поточної та перспективної діяльності. Нині існує гостра потреба в розробці методологічних засад організації публічного рейтингування банків, розвитку методичних підходів до визначення рейтингових позицій банків на основі побудови моделей діагностики діяльності банку та розробці відповідного розрахункового інструментарію для здійснення публічного рейтингування банків на основі системи підтримки прийняття рішень”.

На конференції прозвучало чимало інших цікавих виступів на різні теми фінансово-кредитної діяльності, також на форум надійшло багато наукових статей учених із різних країн світу.

Микола Пацера,
Mykola Patsera,

“Вісник Національного банку України”.
“Herald of the National Bank of Ukraine”.

Фінансова грамотність/

Заняття з фінансової грамотності
в дитячих оздоровчих закладах

Financial literacy lessons in children's health institutions

Однією з надзвичайно важливих складових забезпечення ефективного розвитку грошово-кредитного ринку, стабільності банківської системи та безперебійної роботи банків є підвищення рівня фінансової грамотності населення. Вже кілька років поспіль Університет банківської справи Національного банку України (м. Київ) та його навчальні підрозділи активно реалізують дослідно-експериментальний освітній проект з підвищення рівня фінансової грамотності української молоді.

Improvement of the financial literacy level of the population is one of the most important components in ensuring the efficient development of the monetary market, sustainability of the banking system, and steady operation of banks. For several years running the University of Banking of the National Bank of Ukraine (City of Kyiv) and its educational institutions have been actively realizing the research and experimental educational project on increasing the financial literacy level of Ukraine's youths.

У рамках проекту Університет банківської справи проводить різнопланові заходи: презентації, тренінги, семінари, інтерактивні навчальні заняття серед учнівської молоді тощо. Упродовж червня—серпня 2014 року з дітьми та підлітками віком від 9 до 16 років, які перебували у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку, було проведено цикл занять відповідно до навчальної програми на основі курсу “Фінансова грамотність”. Заходи проводилися відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 31.10.2012 р. 867-р “Про схвалення Стратегії реформування системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг на 2012–2017 роки” та в рамках виконання завдань і заходів, зазначених у розділі II “Розвиток фінансового сектору” Програми USAID “Розвиток фінансового сектору” (FINREP II) і постанови Правління Національного банку України від 21.03.2012 р. № 104 “Про створення Національним банком України міжвідомчої робочої групи з розроблення та реалізації Програми підвищення рівня фінансової грамотності населення України”.

За координації Університету банківської справи НБУ заняття з фінансової грамотності проводилися в усіх регіонах України. Львівський інститут банківської справи УБС НБУ був відповідальним за забезпечення проведення занять у дитячих закладах оздоровлення і відпочинку Львівської та Івано-Франківської областей.

Вибір дітей та підлітків як цільової аудиторії цього проекту зумовлений тим, що школярі мають недостатні

знання і дуже обмежений досвід фінансових операцій. Однак уже за декілька років ця категорія населення стане активним споживачем фінансових послуг, молоді люди будуть клієнтами банків, страхових компаній тощо. Тому дуже важливо навчити дітей фінансової грамотності ще сьогодні, щоб у майбутньому вони

Заступник директора з наукової та міжнародної роботи Львівського інституту банківської справи УБС НБУ Олексій Другов проводить заняття у Міжнародному дитячому центрі “Артек-Карпати” в селі Поляниця Яремчанського району Івано-Франківської області.

стали обізнаними клієнтами фінансових установ.

Чимало банків розглядають завдання підвищення фінансової грамотності населення як пріоритетне. Асоціація банків Львівщини проводить активну роботу в цьому напрямі, тому банкіри охоче підтримали

ініціативу Університету банківської справи НБУ спільно провести освітні заходи у літніх дитячих закладах відпочинку та оздоровлення.

До реалізації Програми підвищення рівня фінансової грамотності населення України долучилися ПАТ “АКБ “Львів”, ПАТ “Райффайзен-банк “Аваль”, ПАТ “Перший український міжнародний банк”, ПАТ “Укрсоцбанк”, ПАТ “Укресімбанк”, ПАТ “Діамант-банк”, ПАТ “ВТБ-банк”, ПАТ “КБ “Приватбанк”.

Спільними зусиллями Львівського інституту банківської справи УБС НБУ й Асоціації банків Львівщини впродовж липня—серпня 2014 року в 11 дитячих закладах відпочинку й оздоровлення Львівської та Івано-Франківської областей було проведено 14 тематичних занять відповідно до навчальної програми на основі курсу “Фінансова грамотність”, які заслухали понад тисяча дітей віком від 9 до 16 років. Значну допомогу в організації заходів надавала адміністрація закладів.

Спільно з викладачами та студентами Львівського інституту банківської справи УБС НБУ лекції проводили виконавчий директор Асоціації банків Львівщини Олена Олинець, керуючий Західного комерційного макрорегіону ПАТ “Укрсоцбанк” Олег Сергєєв, регіональний менеджер ПАТ “Райффайзен-банк “Аваль” Марія Стець, директор Дрогобицького відділення ПАТ “ВТБ-банк” Володимир Бараняк.

Під час цих занять школярі мали нагоду поспілкуватися з представниками банків і дізнатися багато ціка-

Доцент кафедри банківської справи Львівського інституту банківської справи УБС НБУ Лариса Слобода проводить лекцію в Оздоровчо-лікувальному комплексі "Ровесник" державного підприємства "Львіввугілля" (с. Комарів Сокальського району Львівської області).

вого про гроші, банківську справу і користь банків.

За словами лекторів, підлітки віком 13–14 років чимало знали про банківську систему, про принципи роботи банків. Під час дискусій найвищий рівень обізнаності проявили діти, які навчаються в школах, де курс "Фінансова грамотність" запроваджено як вибіркову дисципліну до навчальних планів.

У дитячих оздоровчих закладах заняття з фінансової грамотності проходили в невимушеній атмосфері, у форматі інтерактивного спілкування, ігор та дискусій, чим значно відрізнялися від шкільних уроків. Таким чином, відпочиваючи, юні слухачі мали змогу збагатити свої знання про світ фінансів, навчитися ефективно розпоряджатися власними заощадженнями, змінити своє ставлення та бути відповідальнішими щодо грошей.

Діти із задоволенням брали активну участь у навчанні, ставили чимало практичних запитань, а найактивніших учасників було нагороджено підручниками з фінансової грамотності, подарунками від Незалежної асоціації банків України та банків-співорганізаторів.

Микола Вознюк,
Mykola Vozniuk,

директор Львівського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного
банку України.

Director of the Lviv Institute of Banking of the
University of Banking of the National Bank of Ukraine.

Сергій Бойко,
Serhii Boiko,

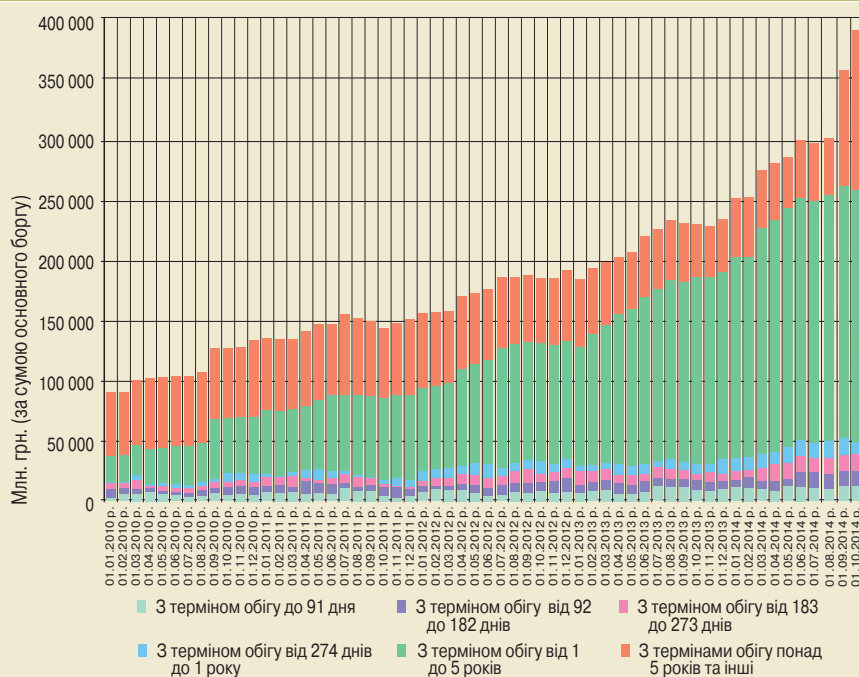
голова правління Асоціації банків Львівщини,
регіональний директор Львівської обласної
дирекції Райффайзен-банку "Аваль".

Chairman of the Association of the Banks of Lviv
Oblast, Regional Director of the Lviv Oblast
Administration of the Raiffeisen Bank Aval.

Ринок державних цінних паперів України у вересні 2014 року

Government securities of Ukraine market in September 2014

Обсяг облігацій внутрішніх державних позик, які перебувають в обігу (на 1 жовтня 2014 року)

Обсяг розміщення облігацій внутрішніх державних позик у 2014 році*

Період	Результати розміщення ОВДП, номінованих у гривні				Результати розміщення ОВДП, номінованих в іноземній валюті (долари США)	
	Кількість розміщених облігацій, номінованих у гривні, шт.	Обсяг розміщених облігацій, тис. грн.		з яких: залучено коштів до державного бюджету	Кількість розміщених облігацій, номінованих в іноземній валюті, шт.	Залучено коштів до державного бюджету, тис. дол. США
		Усього	із них:			
Січень	3 683 335	3 653 835.72	3 653 835.72	0	200 274	199 727.25
Лютий	17 670 113	17 685 435.54	6 619 035.54	0	0	0
Березень	3 962 080	3 940 088.88	3 940 088.88	0	0	0
I квартал	25 315 528	25 279 360.14	14 212 960.14	0	200 274	199 727.25
Квітень	7 104 733	7 076 176.89	7 076 176.89	0	0	0
Травень	12 334 426	12 344 908.22	2 344 908.22	0	255 000	254 730.35
Червень	6 383 970	6 365 834.40	4 565 834.40	0	0	0
II квартал	25 823 129	25 786 919.50	13 986 919.50	0	255 000	254 730.35
I півріччя	51 138 657	51 066 279.64	28 199 879.64	0	455 274	454 457.60
Липень	12 375 104	12 270 300.37	5 422 372.37	5 747 928.00	200 000	200 086.00
Серпень	52 288 334	52 199 658.73	4 544 849.73	954 809.00	0	0
Вересень	27 768 024	27 687 762.95	1 744 586.95	0	8 000	8 014.00
III квартал	92 431 462	92 157 722.05	11 711 809.05	6 702 737.00	208 000	208 100.00
Жовтень						
Листопад						
Грудень						
IV квартал						
Усього з початку року	143 570 119	143 224 001.69	39 911 688.69	6 702 737.00	663 274	662 557.60

*Станом на 01.10.2014 р.

Продовження на с. 69.

Ринок державних цінних паперів України у вересні 2014 року

Government securities of Ukraine market in September 2014

Результати розміщення облігацій внутрішніх державних позик, номінованих у національній валюті, у вересні 2014 року												
Номер розміщення	Дата проведення розрахунків за придбані облігації	Пропозиція				Кількість розміщених облігацій, шт.	Загальна сума розміщення ОВДП, тис. грн.				Встановлений рівень дохідності облігацій, %	Середньозважений рівень дохідності облігацій, %
		Встановлені обмеження на загальну кількість розміщення облігацій, шт.	Номінал облігацій, грн.	Розмір купона на одну облігацію, грн.	Термін погашення облігацій		Усього	Залучено коштів до державного бюджету від розміщення облігацій	Інші	ОВДП, випущені для відшкодування сум податку на додану вартість		
175	03.09.2014 р.	11 750	1 000	86.50	17.08.2016 р.	11 750	11 977.60	11 977.60	-	-	7.00	7.00
Постанова КМУ від 29.05.2014 р. № 151	04.09.2014 р.	-	1 000	71.50	18.08.2021 р.	2 500 000	2 500 000.00	-	2 500 000.00	-	14.30	14.30
	04.09.2014 р.	-	1 000	71.50	25.08.2021 р.	1 000 000	1 000 000.00	-	1 000 000.00	-	14.30	14.30
176	05.09.2014 р.	21 253	1 000	35.00	27.07.2016 р.	21 253	21 402.20	21 402.20	-	-	-	-
Постанова КМУ від 29.05.2014 р. № 151	09.09.2014 р.	-	1 000	71.50	28.07.2021 р.	1 170 900	1 170 900.00	-	1 170 900.00	-	14.30	14.30
Постанова КМУ від 04.08.2014 р. № 302	09.09.2014 р.	-	1 000	62.50	07.02.2024 р.	2 500 000	2 500 000.00	-	2 500 000.00	-	12.50	12.50
	09.09.2014 р.	-	1 000	62.50	21.02.2024 р.	2 500 000	2 500 000.00	-	2 500 000.00	-	12.50	12.50
	09.09.2014 р.	-	1 000	62.50	08.05.2024 р.	1 272 276	1 272 276.00	-	1 272 276.00	-	12.50	12.50
	09.09.2014 р.	-	1 000	62.50	21.08.2024 р.	2 500 000	2 500 000.00	-	2 500 000.00	-	12.50	12.50
	09.09.2014 р.	-	1 000	66.50	01.02.2023 р.	2 500 000	2 500 000.00	-	2 500 000.00	-	13.30	13.30
	09.09.2014 р.	-	1 000	66.50	22.02.2023 р.	2 500 000	2 500 000.00	-	2 500 000.00	-	13.30	13.30
	09.09.2014 р.	-	1 000	62.50	07.08.2024 р.	2 500 000	2 500 000.00	-	2 500 000.00	-	12.50	12.50
	09.09.2014 р.	-	1 000	66.50	28.06.2023 р.	2 500 000	2 500 000.00	-	2 500 000.00	-	13.30	13.30
	09.09.2014 р.	-	1 000	71.50	09.08.2023 р.	2 500 000	2 500 000.00	-	2 500 000.00	-	13.30	13.30
177	10.09.2014 р.	-	1 000	-	17.08.2016 р.	-	-	-	-	-	-	-
178	17.09.2014 р.	-	1 000	-	17.08.2016 р.	-	-	-	-	-	-	-
180	19.09.2014 р.	7 845	1 000	35.00	27.07.2016 р.	7 845	7 921.02	7 921.02	-	-	-	-
181	24.09.2014 р.	554 000	1 000	-	23.09.2015 р.	554 000	471 681.14	471 681.14	-	-	-	-
182	24.09.2014 р.	-	1 000	-	31.07.2019 р.	-	-	-	-	-	14.90	14.90
183	24.09.2014 р.	930 000	1 000	-	11.09.2024 р.	930 000	930 000.00	930 000.00	-	-	15.90	15.90
184	30.09.2014 р.	300 000	1 000	0.00	08.09.2021 р.	300 000	301 605.00	301 605.00	-	-	7.00	7.00
Разом						27 768 024	27 687 762.95	1 744 586.95	25 943 176.00	-		

Результати розміщення облігацій внутрішніх державних позик, номінованих в іноземній валюті (долари США), у вересні 2014 року												
Номер розміщення	Дата проведення розрахунків за придбані облігації	Пропозиція					Результати розміщення					
		Встановлені обмеження на загальну кількість розміщення облігацій, шт.	Номінал облігацій, дол. США	Розмір купона на одну облігацію, дол. США	Термін погашення облігацій	Кількість розміщених облігацій, шт.	Залучено коштів до державного бюджету від розміщення облігацій, тис. дол. США	Встановлений рівень дохідності облігацій, %	Середньозважений рівень дохідності облігацій, %			
179	17.09.2014 р.	8 000	1 000	40.50	07.09.2016 р.	8 000	8 014.00	8.10	8.10			
Разом						8 000	8 014.00					

Закінчення. Початок на с. 68.

Матеріали підготовлено працівниками Генерального департаменту грошово-кредитної політики Національного банку України.

Монети України/

Про введення в обіг пам'ятної монети "Микола Реріх" Putting into circulation the commemorative coin "Nicholas Roerich"

Національний банк України, продовжуючи серію "Видатні особистості України", 25 вересня 2014 року ввів в обіг пам'ятну монету номіналом 2 гривні, присвячену 140-річчю від дня народження Миколи Костянтиновича Реріха – всесвітньо відомого художника, філософа, вченого, археолога, мандрівника, який зробив значний внесок у скарбницю світової науки і культури, розробивши проект першого міжнародного Договору про захист культурних цінностей, що отримав назву Пакт Реріха.

Миколу Реріха з Україною пов'язували багатовимірні зв'язки – від захоплення творчістю Тараса Шевченка до монументальних мозаїчних композицій, які одухотворяють православні храми.

Монету виготовлено з нейзильберу. Категорія якості карбування – спеціальний анциркулейтед, маса – 12,8 г, діаметр – 31,0 мм, тираж – 20 000 штук. Гурт монети – рифлений.

На аверсі розміщено: вгорі малий Державний герб України та напис півколом – **НАЦІО-**

НАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ, у центрі – стилізоване зображення: Покрова Пресвятої Богородиці – мозаїка за ескізами Миколи Реріха в церкві, розташованій у селі Пархомівці на Київщині; ліворуч – логотип Монетного двору Національного банку України, внизу номінал – **2 ГРИВНІ** та рік карбування монети – **2014**.

На реверсі на стилізованому тлі гір зображено Миколу Реріха, який тримає в руці "Кобзар" – одну з найулюбленіших книг, угорі півколом розміщено напис – **МИКОЛА РЕРІХ**, праворуч – роки його життя **1874 / 1947**.

Художники – Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук.

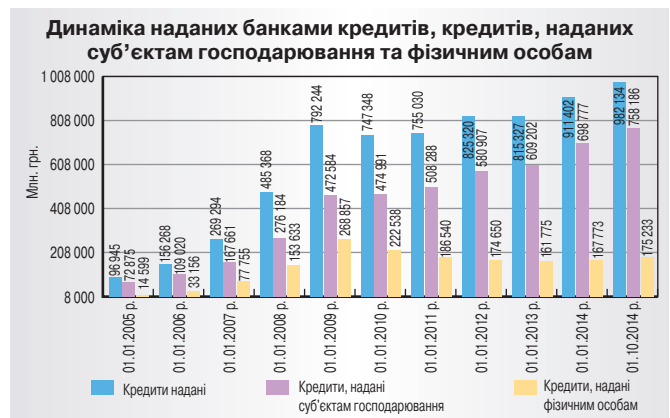
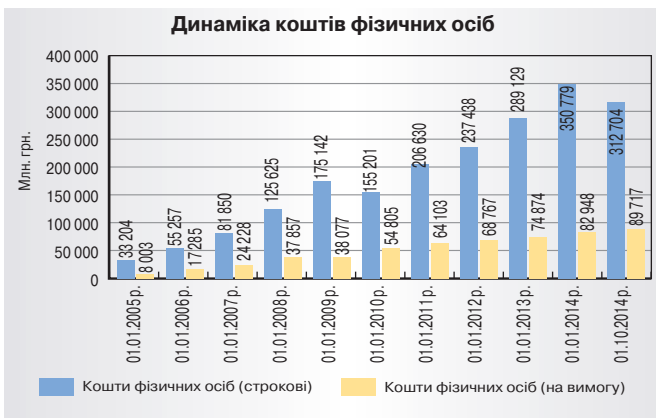
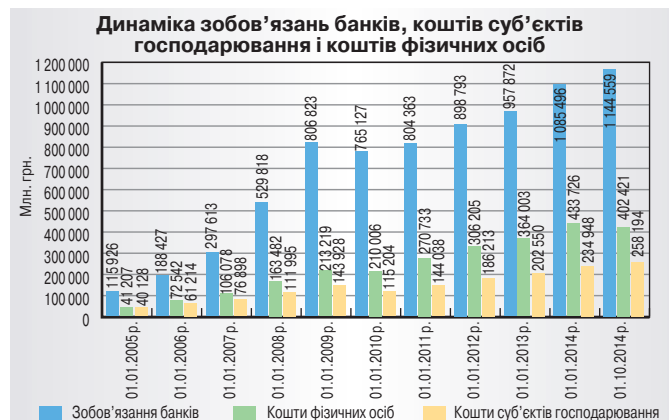
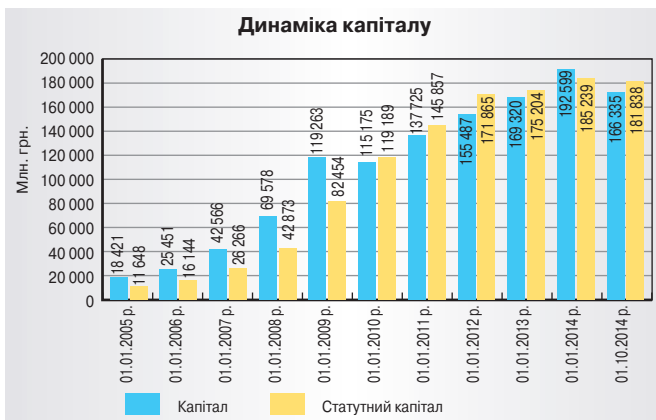
Скульптор – Володимир Атаманчук.

Пам'ятна монета номіналом 2 гривні "Микола Реріх" є дійсним платіжним засобом України й обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

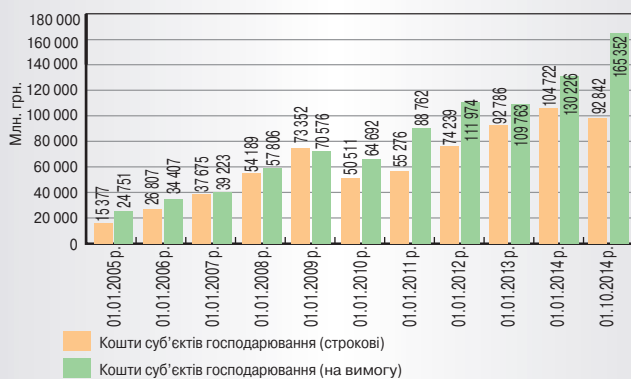

Ексклюзив/

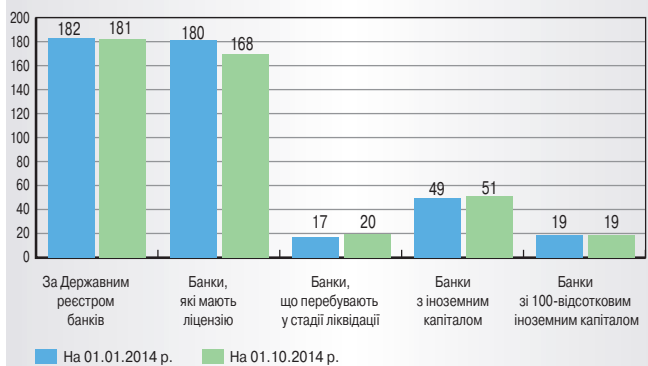
Динаміка фінансового стану банків України на 1 жовтня 2014 року Dynamics of financial performance of banks of Ukraine as of 1 October 2014

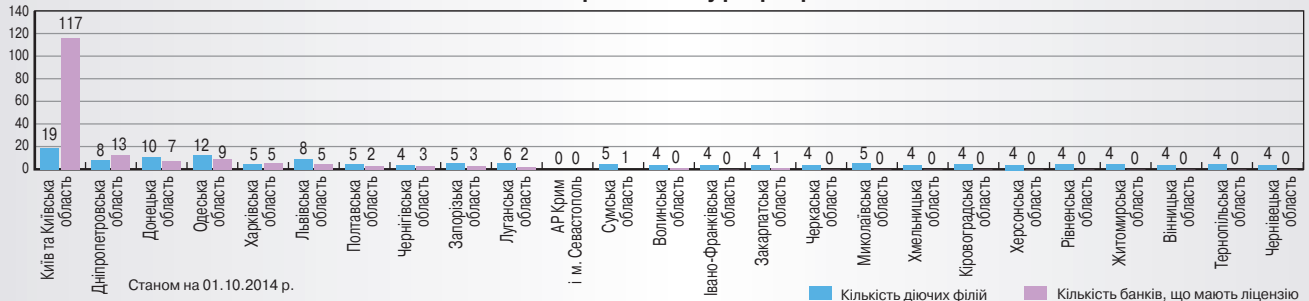
Динаміка коштів суб'єктів господарювання

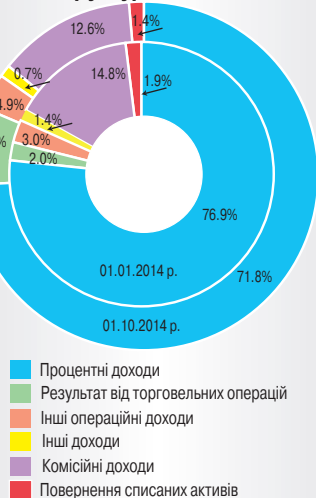
Інформація щодо кількості банків в Україні

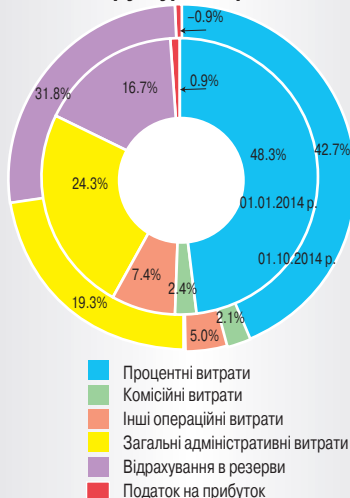
Кількість банків та філій банків у розрізі регіонів

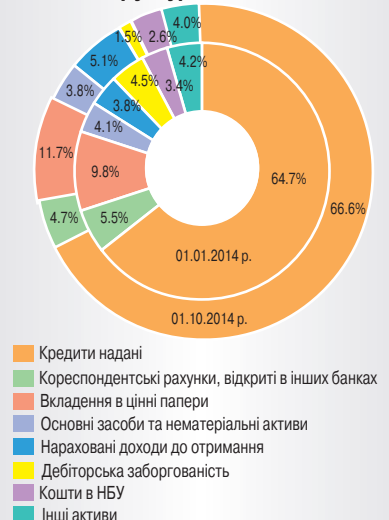
Структура доходів

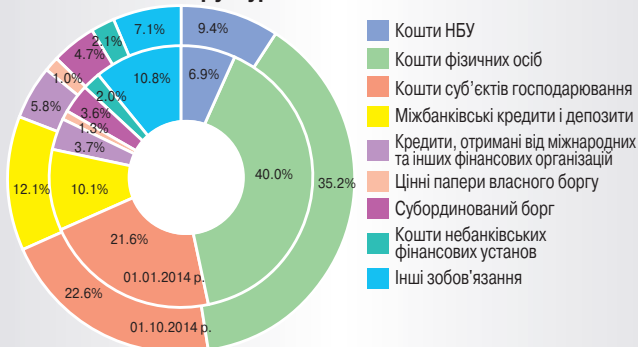
Структура витрат

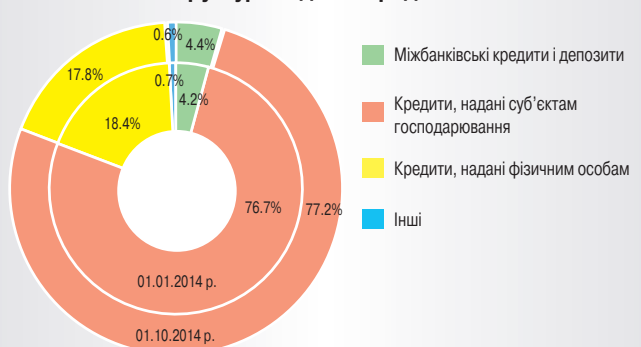
Структура активів

Структура зобов'язань

Структура наданих кредитів

Для "Вісника НБУ" підготовлено працівниками управління аналізу діяльності системи банків департаменту нормативно-методологічного забезпечення банківського регулювання та нагляду Національного банку України.

Ексклюзив/

Основні показники діяльності банків України на 1 жовтня 2014 року

Basic indices of banks of Ukraine activities as of 1 October 2014

№ п/п	Назва показника	01.01. 2008 р.	01.01. 2009 р.	01.01. 2010 р.	01.01. 2011 р.	01.01. 2012 р.	01.01. 2013 р.	01.01. 2014 р.	01.10. 2014 р.
1	Кількість банків, що мають банківську ліцензію	175	184	182	176	176	176*	180*	168*
1.1	Із них: з іноземним капіталом;	47	53	51	55	53	53	49	51
1.1.1	у тому числі зі 100-відсотковим іноземним капіталом	17	17	18	20	22	22	19	19
2	Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	35.0	36.7	35.8	40.6	41.9	39.5	34.0	32.1
Активи, млн. грн.									
1	Активи, всього	599 396	926 086	880 302	942 088	1 054 280	1 127 192	1 278 095	1 310 894
1.1	Загальні активи (не скориговані на резерви за активними операціями)	619 004	973 332	1 001 626	1 090 248	1 211 540	1 267 892	1 408 688	1 475 440
2	Готівкові кошти та банківські метали	18 313	20 668	21 725	26 749	27 008	30 346	36 390	29 530
3	Кошти в Національному банку України	19 120	18 768	23 337	26 190	31 310	33 740	47 222	38 733
4	Кореспондентські рахунки, відкриті в інших банках	26 293	40 406	51 323	67 596	78 395	99 472	78 106	70 091
5	Кредити надані	485 368	792 244	747 348	755 030	825 320	815 327	911 402	982 134
5.1	У тому числі: кредити, надані суб'єктам господарювання;	276 184	472 584	474 991	508 288	580 907	609 202	698 777	758 186
5.2	кредити, надані фізичним особам	153 633	268 857	222 538	186 540	174 650	161 775	167 773	175 233
6	Частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів, %	1.3	2.3	9.4	11.2	9.6	8.9	7.7	11.5
7	Вкладення в цінні папери	28 693	40 610	39 335	83 559	87 719	96 340	138 287	173 065
8	Резерви за активними операціями банків	20 188	48 409	122 433	148 839	157 907	141 319	131 252	165 539
Пасиви, млн. грн.									
1	Пасиви, всього	599 396	926 086	880 302	942 088	1 054 280	1 127 192	1 278 095	1 310 894
2	Капітал	69 578	119 263	115 175	137 725	155 487	169 320	192 599	166 335
2.1	У тому числі: статутний капітал	42 873	82 454	119 189	145 857	171 865	175 204	185 239	181 838
3	Зобов'язання банків	529 818	806 823	765 127	804 363	898 793	957 872	1 085 496	1 144 559
3.1	У тому числі кошти суб'єктів господарювання;	111 995	143 928	115 204	144 038	186 213	202 550	234 948	258 194
3.1.1	із них строкові кошти суб'єктів господарювання	54 189	73 352	50 511	55 276	74 239	92 786	104 722	92 842
3.2	Кошти фізичних осіб;	163 482	213 219	210 006	270 733	306 205	364 003	433 726	402 421
3.2.1	із них строкові кошти фізичних осіб	125 625	175 142	155 201	206 630	237 438	289 129	350 779	312 704
Довідково									
1	Регулятивний капітал, млн. грн.	72 265	123 066	135 802	160 897	178 454	178 909	204 976	186 548
2	Достатність (адекватність) регулятивного капіталу (H2), %	13.92	14.01	18.08	20.83	18.90	18.06	18.26	15.96
3	Доходи, млн. грн.	68 185	122 580	142 995	136 848	142 778	150 449	168 888	157 877
4	Витрати, млн. грн.	61 565	115 276	181 445	149 875	150 486	145 550	167 452	168 512
5	Результат діяльності, млн. грн.	6 620	7 304	-38 450	-13 027	-7 708	4 899	1 436	-10 635
6	Рентабельність активів, %	1.50	1.03	-4.38	-1.45	-0.76	0.45	0.12	-1.09
7	Рентабельність капіталу, %	12.67	8.51	-32.52	-10.19	-5.27	3.03	0.81	-7.92

* Із них один банк має ліцензію санаційного банку.

Матеріал підготовлено працівниками управління аналізу діяльності системи банків департаменту нормативно-методологічного забезпечення банківського регулювання та нагляду Національного банку України.

Інформація з першоджерел/

Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені у вересні 2014 р.¹

Amendments to the State Register of Banks, which were made in September 2014

Повне офіційне найменування банку	Вид товариства	Зареєстрований статутний капітал, грн.	Дата реєстрації банку	Реєстраційний номер	Юридична адреса	Банківська ліцензія:	
						номер	дата видачі
м. Київ і Київська область							
публічне акціонерне товариство "Державний ощадний банк України"	ПАТ	18 302 480 000	31.12.1991 р.	4	м. Київ, вул. Госпітальна, 12-г	148	05.10.2011 р.
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "БАНК ПРОФЕСІЙНОГО ФІНАНСУВАННЯ"	ПАТ	121 442 090	01.10.1991 р.	6	м. Київ, вул. Дмитрівська, 69	55	07.11.2011 р.
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "БАНК "ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ"	ПАТ	2 800 000 000	30.10.1991 р.	63	м. Київ, вул. Артема, 60	28	06.10.2011 р.
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "БГ БАНК" (колишня назва – ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "БАНК ПЕРШИЙ")	ПАТ	265 000 000	26.01.1994 р.	229	м. Київ, вул. Дегтярівська, 48	140	30.09.2014 р.
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "БАНК "КИЇВСЬКА РУСЬ"	ПАТ	600 000 000	30.05.1996 р.	258	м. Київ, вул. Хорива, 11-а	19	13.10.2011 р.
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "ВЕРНУМ БАНК"	ПАТ	169 500 000	17.02.2009 р.	328	м. Київ, просп. Гагаріна Юрія, 17-в	251	16.08.2013 р.
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "АВАНТ-БАНК"	ПАТ	321 398 400	03.03.2009 р.	329	м. Київ, вул. Івана Клименка, 23	252	18.11.2011 р.

¹ "Перелік банків України, включених до Державного реєстру банків (станом на 1 липня 2014 р.)" опубліковано у "Віснику Національного банку України" № 8, 2014 р. Зміни і доповнення, внесені до Державного реєстру банків, виділено червоним кольором. Назви банків подаються за орфографією статутів.

Банки, яким змінено або в яких відкликано банківську ліцензію у вересні 2014 року

Banks whose banking licenses were changed or revoked in September 2014

Повне офіційне найменування банку	Юридична адреса	Банківська ліцензія:		Примітка
		номер	дата видачі	
м. Київ і Київська область				
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО “СТАРОКИЇВСЬКИЙ БАНК”	м. Київ, вул. Микільсько- Ботанічна, 6/8	130	04.11.2011 р.	Банківську ліцензію відкликано згідно з постановою Правління НБУ від 11.09.2014 р. № 563
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО “БГ БАНК”	м. Київ, вул. Дегтярів- ська, 48	140	30.09.2014 р.	Банківську ліцензію видано у зв’язку зі зміною назви банку
Донецька область				
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО “КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК “ПІВДЕНКОМБАНК”	м. Донецьк, просп. Вату- тіна, 33-а	44	26.10.2011 р.	Банківську ліцензію відкликано згідно з постановою Правління НБУ від 24.09.2014 р. № 598
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО “КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК “ПРОМЕКОНОМБАНК”	м. Донецьк, просп. Ленін- ський, 4	182	03.11.2011 р.	Банківську ліцензію відкликано згідно з постановою Правління НБУ від 05.09.2014 р. № 552

Матеріали для "Вісника Національного банку України" підготувала головний економіст департаменту реєстрації, ліцензування та реорганізації банків Національного банку України Олена Сілецька.

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України один раз на місяць (за вересень 2014 року)*

Official exchange rate of hryvnia against foreign currencies, which is established by the National Bank of Ukraine monthly (for September 2014)

№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс	№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс
1	975 BGN	100 левів (Болгарія)	916.7447	16	434 LYD	100 лівійських динарів	1117.0589
2	986 BRL	100 бразильських реалів	604.5131	17	484 MXN	100 мексиканських песо	103.7935
3	051 AMD	10000 вірменських драмів	331.0408	18	496 MNT	10000 монгольських тугриків	74.7981
4	410 KRW	1000 вон Республіки Корея	13.3983	19	554 NZD	100 новозеландських доларів	1140.7834
5	704 VND	10000 в'єтнамських донгів	6.4193	20	586 PKR	100 пакистанських рупій	13.3318
6	981 GEL	100 грузинських ларі	783.7429	21	604 PEN	100 перуанських нових солів	477.6471
7	344 HKD	100 доларів Гонконгу	175.5558	22	946 RON	100 нових румунських левів	407.2616
8	818 EGP	100 єгипетських фунтів	190.2879	23	682 SAR	100 саудівських ріялів	362.7724
9	376 ILS	100 ізраїльських нових шекелів	381.7558	24	760 SYP	100 сирийських фунтів	8.8695
10	356 INR	1000 індійських рупій	224.2218	25	901 TWD	100 нових тайваньських доларів	45.5020
11	364 IRR	1000 іранських ріалів	0.5115	26	972 TJS	100 таджицьких сомонів	273.2193
12	368 IQD	100 іракських динарів	1.1715	27	952 XOF	1000 франків КФА	27.3285
13	417 KGS	100 киргизських сомів	25.6991	28	152 CLP	1000 чилійських песо	22.9295
14	414 KWD	100 кувейтських динарів	4780.6665	29	191 HRK	100 хорватських кун	234.9340
15	422 LBP	1000 ліванських фунтів	8.9956	30	255	100 доларів США за розр. із Індією	1088.4622

* Курс встановлено з 01.09.2014 року.

Підготовлено департаментом аналізу та прогнозування грошово-кредитного ринку Національного банку України.

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється

Official exchange rate of hryvnia against foreign currencies, which is established

№ п/п	Код валюти	Назва валюти						
			01.09.2014 р.	02.09.2014 р.	03.09.2014 р.	04.09.2014 р.	05.09.2014 р.	
1	036 AUD	100 австралійських доларів	1224.5904	1215.1833	1163.1713	1169.0485	1198.2547	
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	2174.6374	2161.8808	2071.6560	2063.3110	2103.8948	
3	944 AZN	100 азербайджанських манатів	1671.8654	1658.4207	1597.5307	1597.4446	1634.8591	
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0126	0.0125	0.0120	0.0120	0.0123	
5	208 DKK	100 данських крон	232.0839	229.3374	220.6647	221.2333	224.0915	
6	840 USD	100 доларів США	1311.4112	1300.8652	1253.1031	1252.8758	1282.2200	
7	352 ISK	100 ісландських крон	11.2481	11.1166	10.6765	10.7029	10.9265	
8	124 CAD	100 канадських доларів	1208.2500	1197.5510	1148.6997	1149.3143	1178.5377	
9	398 KZT	100 казахстанських тенге	7.2056	7.1476	6.8852	6.8839	7.0452	
10	440 LTL	100 литовських литів	500.8947	494.7944	475.9745	477.1944	483.3206	
11	498 MDL	100 молдовських лейв	93.7144	92.7639	88.9388	88.6828	90.6348	
12	578 NOK	100 норвезьких крон	212.2984	210.0610	202.3448	201.9064	205.5817	
13	985 PLN	100 польських злотих	410.1134	405.9755	389.9871	393.1886	398.7216	
14	643 RUB	10 російських рублів	3.5509	3.4881	3.3552	3.3573	3.4839	
15	702 SGD	100 сингапурських доларів	1050.9778	1041.4693	999.6014	1000.4596	1023.4327	
16	949 TRY	100 турецьких лір	606.7105	602.2584	576.4248	579.6099	595.0046	
17	934 TMT	100 туркменських манатів	460.1443	456.4439	439.6853	439.6055	449.9018	
18	348 HUF	1000 угорських форинтів	54.9009	54.3652	52.0918	52.4698	53.4122	
19	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.5585	0.5540	0.5328	0.5327	0.5452	
20	203 CZK	100 чеських крон	62.3801	61.5915	59.1508	59.5725	60.3286	
21	752 SEK	100 шведських крон	188.6894	185.8581	178.6004	179.1535	182.2441	
22	756 CHF	100 швейцарських франків	1433.9517	1415.1974	1361.3690	1364.1803	1384.3296	
23	156 CNY	100 юанів женьміньбі (Китай)	213.4697	211.7560	203.8255	203.9886	208.8727	
24	392 JPY	1000 японських єн	126.1388	124.7300	119.4104	119.3003	121.9088	
25	978 EUR	100 євро	1729.4891	1708.4263	1643.4447	1647.6570	1668.8093	
26	960 XDR	100 СПЗ	1991.2256	1975.2127	1896.8391	1896.9717	1940.2999	
			16.09.2014 р.	17.09.2014 р.	18.09.2014 р.	19.09.2014 р.	20.09.2014 р.	
1	036 AUD	100 австралійських доларів	1171.7578	1181.3312	1216.1559	1201.6967	1201.6967	
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	2109.4442	2119.6559	2191.7164	2193.6339	2193.6339	
3	944 AZN	100 азербайджанських манатів	1656.0207	1667.8117	1711.5023	1712.6636	1712.6636	
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0124	0.0124	0.0128	0.0128	0.0128	
5	208 DKK	100 данських крон	225.2630	227.5453	233.6010	232.2657	232.2657	
6	840 USD	100 доларів США	1298.8170	1308.2315	1342.5024	1343.4133	1343.4133	
7	352 ISK	100 ісландських крон	10.9209	11.0232	11.3215	11.2410	11.2410	
8	124 CAD	100 канадських доларів	1171.5941	1184.8842	1223.3409	1221.3021	1221.3021	
9	398 KZT	100 казахстанських тенге	7.1383	7.1901	7.3784	7.3834	7.3834	
10	440 LTL	100 литовських литів	485.6646	490.6247	503.7495	500.8230	500.8230	
11	498 MDL	100 молдовських лейв	90.7236	91.2015	93.5633	93.4470	93.4470	
12	578 NOK	100 норвезьких крон	202.6468	204.6176	209.4588	211.1535	211.1535	
13	985 PLN	100 польських злотих	399.4527	403.7632	415.3563	412.4115	412.4115	
14	643 RUB	10 російських рублів	3.4192	3.3799	3.4986	3.4966	3.4966	
15	702 SGD	100 сингапурських доларів	1026.5075	1037.6265	1062.4556	1058.2226	1058.2226	
16	949 TRY	100 турецьких лір	586.6578	591.5938	607.7380	601.5800	601.5800	
17	934 TMT	100 туркменських манатів	455.7253	459.0286	471.0535	471.3731	471.3731	
18	348 HUF	1000 угорських форинтів	53.3146	53.8899	55.4462	55.3765	55.3765	
19	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.5504	0.5544	0.5690	0.5693	0.5693	
20	203 CZK	100 чеських крон	60.8036	61.4781	63.1754	62.8404	62.8404	
21	752 SEK	100 шведських крон	181.6225	183.3841	187.7654	188.1083	188.1083	
22	756 CHF	100 швейцарських франків	1385.9845	1401.7617	1437.3573	1430.7807	1430.7807	
23	156 CNY	100 юанів женьміньбі (Китай)	211.4178	212.8765	218.6592	218.7363	218.7363	
24	392 JPY	1000 японських єн	121.0935	122.1626	125.0878	123.4203	123.4203	
25	978 EUR	100 євро	1676.9026	1694.0290	1739.3461	1729.2416	1729.2416	
26	960 XDR	100 СПЗ	1947.8914	1962.6053	2016.1750	2011.5615	2011.5615	

Національним банком України щоденно (за вересень 2014 року)

by the National Bank of Ukraine daily (for September 2014)

Офіційний курс										
	06.09.2014 р.	07.09.2014 р.	08.09.2014 р.	09.09.2014 р.	10.09.2014 р.	11.09.2014 р.	12.09.2014 р.	13.09.2014 р.	14.09.2014 р.	15.09.2014 р.
	1198.2547	1198.2547	1200.7854	1206.5886	1201.9280	1186.0203	1180.5011	1180.5011	1180.5011	1168.1721
	2103.8948	2103.8948	2089.4920	2085.7960	2087.4959	2093.9087	2103.7781	2103.7781	2103.7781	2094.5271
	1634.8591	1634.8591	1634.8467	1648.1029	1651.3826	1654.5452	1651.1644	1651.1644	1651.1644	1645.1744
	0.0123	0.0123	0.0123	0.0123	0.0124	0.0124	0.0123	0.0123	0.0123	0.0123
	224.0915	224.0915	222.9811	224.7688	224.4514	225.3791	224.9193	224.9193	224.9193	224.1493
	1282.2200	1282.2200	1282.2103	1292.6071	1295.1794	1297.6598	1295.0082	1295.0082	1295.0082	1290.3103
	10.9265	10.9265	10.8222	10.9099	10.8820	10.9581	10.8551	10.8551	10.8551	10.8220
	1178.5377	1178.5377	1178.7049	1185.3094	1179.8633	1180.4294	1176.0232	1176.0232	1176.0232	1166.7834
	7.0452	7.0452	7.0451	7.1022	7.1164	7.1300	7.1154	7.1154	7.1154	7.0916
	483.3206	483.3206	480.8289	484.6902	483.9668	485.9084	484.8780	484.8780	484.8780	483.2311
	90.6348	90.6348	90.5880	90.9793	91.0681	91.0479	90.7231	90.7231	90.7231	90.1300
	205.5817	205.5817	204.0317	205.2414	204.4962	204.5905	204.0820	204.0820	204.0820	202.4756
	398.7216	398.7216	395.9281	400.6556	397.5828	399.1588	398.7488	398.7488	398.7488	397.4796
	3.4839	3.4839	3.4728	3.4854	3.4980	3.4912	3.4648	3.4648	3.4648	3.4267
	1023.4327	1023.4327	1021.5394	1029.9966	1027.1948	1026.1433	1024.2179	1024.2179	1024.2179	1022.7414
	595.0046	595.0046	591.4099	597.0100	588.9960	588.5790	588.6732	588.6732	588.6732	585.2949
	449.9018	449.9018	449.8984	453.5464	454.4489	455.3192	454.3888	454.3888	454.3888	452.7405
	53.4122	53.4122	52.8459	53.3229	52.7408	53.0713	53.1825	53.1825	53.1825	52.9884
	0.5452	0.5452	0.5452	0.5487	0.5498	0.5509	0.5497	0.5497	0.5497	0.5477
	60.3286	60.3286	60.1611	60.5543	60.3743	60.5160	60.5821	60.5821	60.5821	60.4529
	182.2441	182.2441	180.8247	182.4378	182.2132	182.7230	182.0857	182.0857	182.0857	180.7536
	1384.3296	1384.3296	1376.1654	1386.6422	1385.6057	1389.7816	1383.6253	1383.6253	1383.6253	1380.1805
	208.8727	208.8727	208.7915	210.4630	211.0512	211.6974	211.2672	211.2672	211.2672	210.3717
	121.9088	121.9088	121.8321	122.7654	122.0629	121.6638	120.9847	120.9847	120.9847	120.2783
	1668.8093	1668.8093	1660.2059	1673.5384	1671.0405	1677.7444	1674.1866	1674.1866	1674.1866	1668.5002
	1940.2999	1940.2999	1928.4229	1940.8952	1940.4716	1946.9531	1941.8996	1941.8996	1941.8996	1935.4964
	21.09.2014 р.	22.09.2014 р.	23.09.2014 р.	24.09.2014 р.	25.09.2014 р.	26.09.2014 р.	27.09.2014 р.	28.09.2014 р.	29.09.2014 р.	30.09.2014 р.
	1201.6967	1210.5980	1199.8006	1152.3856	1148.7139	1137.0328	1137.0328	1137.0328	1134.7573	1129.9732
	2193.6339	2204.3196	2208.7863	2123.1166	2123.2780	2102.7239	2102.7239	2102.7239	2105.1223	2101.2853
	1712.6636	1719.7487	1724.3918	1650.2073	1651.0163	1645.6901	1645.6901	1645.6901	1645.6114	1650.8395
	0.0128	0.0128	0.0128	0.0123	0.0123	0.0122	0.0122	0.0122	0.0122	0.0122
	232.2657	232.8861	233.4096	224.1825	223.1501	220.4621	220.4621	220.4621	220.8014	220.9636
	1343.4133	1348.9709	1352.6129	1294.4226	1295.0572	1290.8793	1290.8793	1290.8793	1290.8176	1294.9185
	11.2410	11.2837	11.2765	10.8275	10.8165	10.7376	10.7376	10.7376	10.7577	10.7444
	1221.3021	1228.7883	1229.1696	1176.4326	1169.1704	1160.8417	1160.8417	1160.8417	1161.6264	1160.5109
	7.3834	7.4140	7.4340	7.1161	7.1204	7.0974	7.0974	7.0974	7.0963	7.1188
	500.8230	502.1135	503.1949	483.3091	481.0705	475.2565	475.2565	475.2565	475.9815	476.3311
	93.4470	93.5480	93.5741	89.1230	88.9371	88.5480	88.5480	88.5480	88.5729	88.8928
	211.1535	212.6193	213.2472	204.5186	203.0860	201.4691	201.4691	201.4691	201.2206	200.6681
	412.4115	413.9975	415.4944	399.6670	398.3788	392.8481	392.8481	392.8481	393.1274	393.2092
	3.4966	3.5117	3.5062	3.3476	3.3740	3.3704	3.3704	3.3704	3.3334	3.2877
	1058.2226	1065.6447	1066.3667	1021.7165	1022.8711	1015.9521	1015.9521	1015.9521	1015.1763	1016.3614
	601.5800	605.9760	603.8199	579.6150	579.3249	572.0840	572.0840	572.0840	571.9199	566.2120
	471.3731	473.3231	474.6010	454.1834	454.4060	452.9401	452.9401	452.9401	452.9185	454.3574
	55.3765	55.7889	55.6958	53.6754	53.5439	52.8423	52.8423	52.8423	52.7581	52.6836
	0.5693	0.5717	0.5723	0.5477	0.5479	0.5462	0.5462	0.5462	0.5462	0.5470
	62.8404	62.8744	63.0807	60.6450	60.4081	59.5157	59.5157	59.5157	59.6887	59.7195
	188.1083	189.1650	189.4381	181.9318	180.8920	178.6844	178.6844	178.6844	178.3820	178.7342
	1430.7807	1436.7261	1439.5818	1382.6909	1375.3750	1358.8653	1358.8653	1358.8653	1361.5019	1362.5019
	218.7363	219.6695	220.2626	210.8630	211.0169	210.3371	210.3371	210.3371	210.7255	210.4700
	123.4203	123.9772	124.0225	119.3086	119.0710	118.1571	118.1571	118.1571	118.2948	118.3476
	1729.2416	1733.6974	1737.4313	1668.7696	1661.0404	1640.9658	1640.9658	1640.9658	1643.4690	1644.6760
	2011.5615	2019.5626	2022.5473	1939.6138	1938.3167	1923.3498	1923.3498	1923.3498	1924.7463	1919.8256

Підготовлено департаментом аналізу та прогнозування грошово-кредитного ринку Національного банку України.

Спеціально для “Вісника Національного банку України”/

Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у вересні 2014 року
Main parameters of the monetary market of Ukraine in September 2014

Структура кредитів, наданих Національним банком для підтримання ліквідності банків України у вересні 2014 р.* (в розрізі інструментів)

Показники	2014 р.	Відсотки У тому числі за вересень
Обсяги рефінансування банків, усього	100.00	100.00
У тому числі через:		
– кредити “овернайт”, надані через постійно діючу лінію рефінансування	24.83	8.27
– кредити рефінансування, надані шляхом проведення тендера	29.11	66.69
– операції прямого РЕПО	12.59	–
– інші короткострокові кредити	16.22	–
– інші кредити під програми фінансового оздоровлення	17.25	25.04

* З урахуванням округлення до сотих.

Середньозважена процентна ставка за кредитами, наданими Національним банком для підтримання ліквідності банків України у вересні 2014 р.

Показники	2014 р.	Відсотки річні У тому числі за вересень
Середньозважена процентна ставка за кредитами рефінансування, всього	14.22	18.64
У тому числі за:		
– кредитами “овернайт”, наданими через постійно діючу лінію рефінансування	12.02	17.50
– кредитами, наданими шляхом проведення тендера	14.57	18.74
– операціями прямого РЕПО (розрахунково)	6.53	–
– іншими короткостроковими кредитами	19.87	–
– іншими кредитами під програми фінансового оздоровлення	17.09	18.75

Процентні ставки банків за кредитами та депозитами у національній валюті у вересні 2014 р.**

Показники	Відсотки річні Вересень 2014 р.
На міжбанківському ринку:	
за кредитами, наданими іншим банкам ***	13.26
за депозитами, розміщеними в інших банках	0.88
Фізичним та юридичним особам:	
за кредитами ***	16.18
за депозитами	10.30

** За щоденною звітністю банків; відображено вартість кредитів (депозитів), фактично наданих (отриманих) банками.

*** Без урахування ставок за кредитами “овердрафт”.

Темпи зростання грошової маси у 2014 р.¹

Агрегати грошової маси	01.07.2014 р.		01.08.2014 р.		01.09.2014 р.		01.10.2014 р.	
	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.
Готівка. Гроші поза банками								
M0, до початку року	122.0	52 225.6	121.8	51 736.5	121.8	51 909.4	121.5	51 193.6
M0 + переказані кошти в національній валюті								
M1, до початку року	112.7	48 843.7	113.3	50 938.5	115.3	58 829.2	120.1	77 050.6
M1 + переказані кошти в іноземній валюті та інші кошти								
M2, до початку року	104.3	39 419.2	104.0	36 397.9	111.6	104 903.9	109.5	85 814.7
M2 + цінні папери власного боргу банків								
M3, до початку року	104.4	39 850.2	104.0	36 341.3	111.5	104 825.6	109.4	85 336.1

¹ Інформацію щодо темпів зростання грошової маси у січні – червні 2014 року опубліковано у № 8 (2014 р.) на стор. 53.

Примітка. Облікова ставка Національного банку України у вересні 2014 року не змінювалася і, починаючи з 17.07.2014 р., становить **12.5%** річних (постанова Правління НБУ від 15.07.2014 р. № 417).

З 19 серпня 2014 року встановлено, що банки України формують і зберігають кошти обов'язкових резервів на кореспондентському рахунку банку в Національному банку України (постанова Правління НБУ від 08.08.2014 р. № 480).

Крім того, встановлено такі нормативи обов'язкового резервування для формування банками обов'язкових резервів:

кошти вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб у національній валюті на вимогу і кошти на поточних рахунках – **0**; кошти вкладів (депозитів) юридичних осіб в іноземній валюті на вимогу і кошти на поточних рахунках – **15**; строкові кошти і вклади (депозити) юридичних і фізичних осіб у національній валюті – **0**; короткострокові кошти і вклади (депозити) юридичних і фізичних осіб в іноземній валюті – **10**; довгострокові кошти і вклади (депозити) юридичних і фізичних осіб в іноземній валюті – **7**; кошти, залучені банками від банків-нерезидентів, міжнародних та інших організацій-нерезидентів в іноземній валюті, – **5**.

Відповідно до постанови Правління НБУ від 19.05.2014 р. № 287 з 31 травня 2014 року обсяг обов'язкових резервів, який має зберігатися щоденно на початок операційного дня на кореспондентському рахунку банку в Національному банку України, повинен становити не менш як **40%** від суми обов'язкових резервів, що сформовані за попередній звітний період резервування (постанова Правління НБУ).

З 30 вересня 2013 року банкам дозволено зараховувати для покриття обов'язкових резервів, що мають формуватися та зберігатися на кореспондентському рахунку в Національному банку України:

придбані ними облігації внутрішніх державних позик, номінованих в іноземній валюті, у розмірі **10%** від їхньої балансової вартості в гривневому еквіваленті; придбані ними довгострокові облігації внутрішніх державних позик у національній валюті з терміном обігу (відповідно до умов первинного випуску) понад 3 600 днів у розмірі **100%** від їхньої балансової вартості; залишки коштів, які перебувають на рахунках банку № 1500 “Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках” та № 1502 “Кошти банків у розрахунках”, відкритих у ПАТ “РОЗРАХУНКОВИЙ ЦЕНТР З ОБСЛУГОВУВАННЯ ДОГОВОРІВ НА ФІНАНСОВИХ РИНКАХ”, у розмірі **100%** (постанова Правління НБУ від 19.09.2013 р. № 371).

З 02.10.2009 р. за залишками коштів обов'язкових резервів, що перераховані банками на окремий рахунок у Національному банку України, Національний банк нараховує проценти в розмірі **30%** від облікової ставки Національного банку України за умови дотримання банком порядку формування та зберігання обов'язкових резервів (постанова Правління НБУ від 29.09.2009 р. № 567).

Звертаємо увагу, що Правлінням Національного банку України прийнято постанову від 18.08.2014 р. № 500 “Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 19 вересня 2013 року № 371 (зі змінами)”, підготовлену Генеральним департаментом банківського нагляду, згідно з якою з 19 серпня 2014 року банки, віднесені до категорії проблемних, а також банки, які мають заборгованість перед Національним банком України (за кредитами для підтримки ліквідності / стабілізаційними кредитами під програми фінансового оздоровлення, кредитами для збереження ліквідності) та до яких застосована процедура особливого режиму контролю шляхом призначення куратора банку, під час розрахунку нормативів обов'язкового резервування для формування ними обов'язкових резервів та порядку формування і зберігання обов'язкових резервів, керуються вимогами пунктів 1 і 2 постанови Правління НБУ від 19.09.2013 р. № 371 (зі змінами), без урахування змін, унесених постановою Правління НБУ від 08.08.2014 р. № 480 “Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 19 вересня 2013 року № 371 (зі змінами)”.

Матеріали підготовлено працівниками Генерального департаменту грошово-кредитної політики і департаменту статистики, аналізу та прогнозування Національного банку України.

Хроніка найважливіших подій і рішень. Вересень 2014 року

Chronicle of the most important events and resolutions. September 2014

2 вересня

Набула чинності Постанова Правління Національного банку України від 29 серпня № 540 “Про введення додаткових механізмів для стабілізації грошово-кредитного та валютного ринків України”.

Відповідно до норм постанови видача готівки у національній валюті через каси та банкомати банків здійснюється в межах до 150 тисяч гривень на добу, а видача готівки в межах України за електронними платіжними засобами здійснюється виключно у гривнях. Також постановою заборонено: погашення валютних кредитів, позик за договорами з нерезидентами раніше строку, передбаченого договорами; здійснення банками операцій з купівлі-продажу валюти за гривні на міжбанківському валютному ринку без поставки валют та інше.

Запроваджені постановою обмеження є тимчасовими та діють до 2 грудня 2014 року включно.

4 вересня

Правління Національного банку України прийняло Постанову № 551 “Про зміни термінів погашення банками кредитів”.

Нормами постанови передбачено перенесення з вересня–листопада 2014 року термінів погашення банками основної суми заборгованості за кредитами для підтримки ліквідності / стабілізаційними кредитами під програми фінансового оздоровлення та кредитами для збереження ліквідності банків до 10 грудня 2014 року.

Такі заходи Національного банку України мають на меті недопущення погіршення стану ліквідності банків України, забезпечення ними своєчасного виконання зобов'язань перед вкладниками та кредиторами, запобігання виникненню нестабільної ситуації в банківській системі в цілому.

4 вересня

Відбулося перше засідання постійно діючого комітету Національного банку України (надалі – Комітет) і Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (надалі – Фонд).

Під час першого засідання Комітету обговорювалися питання взаємодії між Національним банком України та Фондом у процесі роботи з проблемними банками, поліпшення механізму створення перехідних банків, а також необхідності спільної інформаційної та фінансово-просвітницької політики, зокрема щодо банків, віднесених до категорії проблемних та неплатоспроможних.

Комітет створено з метою забезпечення координації дій Національного банку України та Фонду щодо вирішення питань, які становлять спільний інтерес, а також прийняття узгоджених рішень. Засідання Комітету відбуватимуться на щомісячній основі.

9 вересня

Відбулася зустріч керівництва Національного банку України з представниками місії Світового банку щодо другої позики на політику розвитку фінансового сектору.

Під час зустрічі проведено попереднє обговорення заходів у рамках другої позики на політику розвитку фінансового сектору (ППРФС 2). Зокрема сторони розглянули попередні результати діагностичного обстеження, програми капіталізації та плани реструктуризації 15 найбільших за розміром активів банків України. Також було обговорено перебіг діагностичного обстеження наступних 20 найбільших банків. Окремим питанням сторони розглянули можливості зміцнення операційної, фінансової і регуляторної спроможності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та необхідні обсяги його фінансування з державного бюджету в 2015 році.

9 вересня

Правління Національного банку України прийняло Постанову № 557 “Про внесення зміни до постанови Правління Національного банку України від 20 серпня 2014 року № 515”.

Постанова скасовує заборону банкам здійснювати валютне кредитування клієнтів (юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та постійних представництв юридичних осіб – нерезидентів) на внутрішньому ринку. Раніше банкам дозволялося надавати кредити в іноземній валюті клієнтам виключно для цілей оплати їхніх зовнішньоекономічних зобов'язань.

Постанова набула чинності 11 вересня 2014 року.

11 вересня

Рада Національного банку України затвердила Основні засади грошово-кредитної політики на 2015 рік.

На засіданні Рада визнала, що грошово-кредитна політика у 2014 році проводилася відповідно до Основних засад грошово-кредитної політики на 2014 рік. Розглядаючи Основні засади грошово-кредитної політики на 2015 рік, члени Ради наголосили, що головним напрямом грошово-кредитної політики на 2015 рік має стати зниження показника приросту індексу споживчих цін за рік до рівня близько 9%. Зростання реального ВВП у 2015 році передбачається на рівні 1.0%, приріст монетарної бази прогнозується на рівні 20%. Стратегія грошово-кредитної політики в середньостроковій перспективі базуватиметься на застосуванні режиму інфляційного таргетування.

18 вересня

Правління Національного банку України прийняло Постанову № 582 “Про внесення зміни до Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України” (надалі – Положення).

Змінами до Положення уточнено, що Національний банк України може прийняти рішення про підтримання ліквідності банку через відповідні інструменти рефінансування, якщо банк не має простроченої заборгованості за кредитами Національного банку України та є платоспроможним.

Таке рішення дасть змогу забезпечити ефективне використання коштів Національного банку України, які надаються банкам для підтримання їхньої ліквідності в умовах посилення внутрішніх та зовнішніх ризиків.

18 вересня

Правління Національного банку України прийняло Постанову № 585 “Про переведення банків – учасників СЕП на обслуговування за кореспондентським рахунком до Головного управління Національного банку України по м. Києву і Київській області”.

Відповідно до норм постанови 53 банки України до 1 листопада 2014 року мали закрити кореспондентські рахунки в територіальних управліннях Національного банку України та перейти на обслуговування за кореспондентськими рахунками до Головного управління Національного банку України по м. Києву і Київській області. Таке рішення прийнято в рамках виконання стратегічної програми реформування банківської системи та реорганізації Національного банку України.

18 вересня

Правління Національного банку України прийняло Постанову № 587 “Про внесення змін до Положення про кредитування Національним банком України Фонду гарантування вкладів фізичних осіб”.

Змінами встановлено, що в забезпечення кредиту прийма-

ються державні облігації України в розмірі 100% від їхньої балансової вартості. До внесення змін такі облігації приймалися в забезпечення у розмірі 90% від їхньої балансової вартості.

Також змінами розширено перелік можливого забезпечення кредитів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб майновими правами за майбутніми надходженнями на поточний рахунок фонду в Національному банку України та збільшено строки надання кредитів до трьох років.

18 вересня

Правління Національного банку України прийняло Постанову № 589 “Про внесення змін до Положення про надання Національним банком України стабілізаційних кредитів банкам України”.

Нормативним документом уточнено, що розмір основного забезпечення за стабілізаційним кредитом визначається, виходячи із суми кредиту, процентів за три місяці користування ним, з урахуванням коригуючого коефіцієнта.

Постанову прийнято з метою гарантування безпеки та фінансової стабільності банківської системи, захисту інтересів вкладників і кредиторів. Постанова набула чинності 23 вересня 2014 року.

22 вересня

Правління Національного банку України прийняло Постанову № 591 “Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України”.

Постановою передбачено суттєве пом'якшення вимог до здійснення операцій з валютою, зокрема: зменшено розмір обов'язкового продажу надходжень в іноземній валюті зі 100% до 75%; скасовано раніше запроваджену вимогу щодо обов'язкової конвертації в гривню переказів в іноземній валюті з-за кордону на користь фізичних осіб без відкриття рахунку.

Разом із тим, ураховуючи посилення напруги на валютному ринку, постановою передбачено зменшення максимальної суми продажу готівкової іноземної валюти одній особі в один операційний (робочий) день до суми, що не перевищує в еквіваленті 3 000 гривень.

Визначені постановою норми набули чинності 23 вересня 2014 року.

22 вересня

Правління Національного банку України прийняло Постанову № 592 “Про проведення валютних операцій”.

Постановою запроваджено чергове пом'якшення умов доступу банків до участі у валютних інтервенціях на міжбанківському валютному ринку України. Зокрема, дозвіл на участь в інтервенціях надано уповноваженим банкам, які допустили порушення значення ліміту загальної довгої відкритої валютної позиції. Визначена постановою норма поширюється також на банки, що допустили порушення зазначеного ліміту до набуття чинності цієї постанови.

Постанову прийнято з метою врегулювання ситуації на валютному ринку, вона набула чинності 23 вересня 2014 року.

22 вересня

Правління Національного банку України прийняло Постанову № 593 “Про внесення змін до Положення про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства”.

Нормами постанови уточнено поняття систематичного порушення банком законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму. Зокрема, таким порушенням є здійснення банком ризикової діяльності та застосування Національним банком два і більше разів протягом трьох років до моменту встановлення такого факту заходів впливу за порушення норм зазначеного законодавства.

Постанова набула чинності 24 вересня 2014 року.

Огляд підготовлено департаментом офіційних публікацій та інформаційного забезпечення Національного банку України.

24 вересня

Правління Національного банку України прийняло Постанову № 596 “Про внесення змін до Положення про надання Національним банком України стабілізаційних кредитів банкам України”.

Змінами доповнено перелік обмежень та вимог щодо діяльності банків, які встановлює Національний банк України з метою обмеження ризику ліквідності під час надання стабілізаційного кредиту. Зокрема, у кредитному договорі мають бути передбачені вимоги щодо заборони: виплати дивідендів акціонерам, крім виплати дивідендів за привілейованими акціями, а також заборони розподілу капіталу в будь-якій іншій формі, крім спрямування прибутку на збільшення статутного капіталу банку, формування резервного фонду, покриття збитків минулих років.

25 вересня

Правління Національного банку України прийняло Постанову № 602 “Про заходи щодо забезпечення повернення кредитів, наданих Національним банком України”.

Норми постанови закріплюють за Національним банком України право з урахуванням монетарних можливостей приймати рішення про зміну існуючих умов договорів, укладених за кредитами для підтримання ліквідності / стабілізаційними кредитами під програми фінансового оздоровлення та кредитами для збереження ліквідності банків. Зокрема, щодо процентної ставки, строку дії, графіка повернення заборгованості та переліку об'єктів забезпечення для кредитів, а також обмежень та вимог щодо діяльності банку. Також у разі зміни умов кредиту в банк буде введено куратора від НБУ.

Постанова набула чинності 1 жовтня 2014 року.

25 вересня

Національний банк України ввів в обіг пам'ятну монету “Микола Реріх”.

Монета номіналом 2 гривні виготовлена з нейзильберу, вона продовжує серію “Видатні особистості України” та присвячена 140-річчю від дня народження Миколи Костянтиновича Реріха – всесвітньо відомого художника, філософа, вченого, археолога, мандрівника, який зробив значний внесок до скарбниці світової науки і культури, розробивши проект першого міжнародного Договору про захист культурних цінностей, що отримав назву Пакт Реріха.

26 вересня

У м. Франкфурт-на-Майні (Німеччина) відбулося 15 засідання робочої групи “Банки” Українсько-німецької групи високого рівня з економічного співробітництва.

Традиційно в роботі засідання взяли участь представники Національного банку України, українських банків та інших фінансових установ, банків Німеччини та їхніх представництв в Україні. Головуючими на цьому засіданні були перший заступник Голови Національного банку України Олександр Писарук та старший виконавчий директор, директор департаменту фінансових установ Комерцбанку (Commerzbank AG) Пер Фішер. Учасники зустрічі зазначили, що такий формат співпраці сприяє зміцненню двостороннього співробітництва та є надійною платформою для його розвитку.

30 вересня

Національний банк України ввів в обіг пам'ятні монети “Цикламен косський (Кузнецова)”.

Монети номіналами 10 та 2 гривні виготовлено зі срібла та нейзильберу, вони продовжують серію “Флора і фауна України” та присвячені виду багаторічної реліктової рослини, що зникає, – цикламену косському (Кузнецова). Ця ніжна бузково-рожева квітка з круглими, як у латаття, листками занесена до Червоної книги України.

Вимоги до авторів щодо оформлення та подання творів

I. Вимоги до текстових матеріалів

1. Стаття повинна відповідати тематичному спрямуванню журналу.

2. Рукописи для публікації подаються:

а) електронною поштою за адресою litvinova@bank.gov.ua або на електронному носії у текстовому редакторі Microsoft Office Word та у двох роздрукованих екземплярах (шрифт Times New Roman, Arial);

б) паперовий варіант статті має бути надрукований на одній стороні стандартного аркуша формату А4 12 або 14 кеглем через півтора інтервалу (ширина полів: ліве, верхнє і нижнє – 2.5 см, праве – 1.5 см, сторінки мають бути пронумеровані).

3. Максимальний обсяг статті – 30–35 тисяч знаків із пробілами, рекомендований обсяг – 20–25 тисяч знаків із пробілами.

4. Статті надсилаються українською мовою. Основний текст починається зі вступу, в якому має бути розкрито суть проблеми, що розглядається, основні підходи до її вирішення, запропоновані авторами, а також обґрунтовані висновки і пропозиції. Прізвища іноземних авторів, назви банків, установ та організацій, наукових праць, терміни тощо після викладу українською мовою подаються в дужках мовою оригіналу.

5. Наукові статті мають бути викладені й оформлені відповідно до вимог Постанови Президії Вищої атестаційної комісії України "Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліку ВАК України" від 15.01.2003 р. № 7-05/1. На початку статті обов'язково вказується код за Універсальною десятиковою класифікацією (УДК), а також додаються анотації і ключові слова українською та англійською мовами. В анотаціях необхідно стисло і чітко сформулювати основну тему, ціль і методи дослідження, його практичні результати, пропозиції і перспективи подальших досліджень на цю тему.

6. Цитати, таблиці, статистичні дані, цифрові показники подаються з посиланням на друковані або електронні джерела (для друкованих джерел вказуються назва, місто, видавництво, рік, том, сторінка). Список використаних джерел подається наприкінці статті мовою оригіналу після слова "Література" (це також стосується назв праць, посилання на які є у тексті статті). Посилання в тексті на ту чи іншу працю позначається її порядковим номером за списком використаних джерел. Оформляти список використаних джерел необхідно відповідно до державного стандарту ДСТУ ГОСТ 7.1: 2006 "Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання".

7. Статті подаються в структурованому вигляді: розділи, підрозділи мають бути виділені, з назвами (особливо для великих статей); головні думки автора та висновок виділяються в тексті напівжирним шрифтом, курсивом або підкресленнями.

8. Формули та розрахунки, наведені для обґрунтування та підтвердження результатів дослідження, мають бути подані у тексті статті не як вставлене зображення, а як текст, до якого можуть бути внесені правки. Тобто формули, рівняння та інші математичні обчислення необхідно набирати за допомогою текстового редактора Microsoft Office Word – функції "Формула" Microsoft Equation.

9. До рукопису додається заява з підписом (підписами) автора (авторів) про те, що надіслана праця не друкувалася і не подана для публікації до інших видань.

10. Скорочення, крім загальноприйнятих (скорочення мір, термінів, математичних величин), не допускаються.

II. Вимоги до ілюстративних матеріалів

1. До статті додаються якісна кольорова фотокартка автора або слайд, а також інші ілюстрації, придатні для сканування (непошкоджені, чіткі й якісні).

2. Якщо фотографія надається в електронному форматі, то вона повинна мати роздільну здатність не менш як 300 dpi (Photoshop – формат *.tif чи *.eps).

3. Графіки подаються окремим файлом у Microsoft Office Excel.

4. До кожного графіка обов'язково подається окрема таблиця даних, на основі якої він збудований, та його паперова роздруковка в кольорі. Зведені таблиці даних не бажані.

5. Таблиці, графіки, схеми повинні бути пронумеровані і мати назву.

6. Подаючи весь матеріал у цілісному вигляді, схеми і таблиці слід додатково подавати ще й окремим файлом.

III. Персональні дані

1. До статті обов'язково додаються такі персональні дані автора (авторів): прізвище, ім'я та по батькові, місце роботи, посада, науковий ступінь та вчене звання; службова та домашня адреси, службовий, а також мобільний або домашній телефони, адреса електронної пошти (E-mail); копія (копії) довідки (довідок) про присвоєння контролюючим органом реєстраційного номера облікової картки платника податків (ідентифікаційного номера), а для осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та офіційно повідомили про це відповідний контролюючий орган, – копію відмітки у паспорті про наявність права здійснювати будь-які платежі за серією та номером паспорта; копії 1, 2, 3 і 12 сторінок паспорта. Крім того, всі автори подають реквізити рахунку, відкритого в одному з банків України, для зарахування авторської винагороди; копію договору про розподіл авторської винагороди між співавторами (за наявності). Необхідно також обов'язково поставити підпис під твором.

2. На окремому аркуші автор (автори) дає (дають) письмову згоду на обробку персональних даних Редакцією періодичних видань Національного банку України відповідно до Закону України "Про захист персональних даних".

IV. Авторська винагорода

1. При наданні матеріалів на розгляд автор (автори) на окремому аркуші має (мають) повідомити Редакцію періодичних видань Національного банку України щодо згоди (відмови) на виплату авторської винагороди за використання твору відповідно до Закону України "Про авторське право і суміжні права".

V. Статті, оформлені з порушенням зазначених вище вимог, а також рукописні матеріали до розгляду не приймаються

VI. Відповідальність за точність викладених фактів несуть автори

VII. Національний банк України не несе відповідальності за відправлений автором (авторами) твір, який не був отриманий Редакцією періодичних видань Національного банку України

Material submission requirements for authors

I. Text requirements

1. Articles must be in line with the topic scope of the journal.
2. Microsoft Word Office texts can be
  - a) e-mailed to litvinova@bank.gov.ua or submitted on a data storage device. Two hard copies of each article must be provided (accepted fonts are Times News Roman and Arial);
  - b) hard copies must be printed on one side of an A4 standard basic sheet in 12 or 14 font size, and with one and a half line spacing. The left top and bottom margins must be 2.5 cm, and the right top and bottom margins must be 1.5 cm. All pages in the document must be numbered.

3. Articles must not exceed 30,000 – 35,000 characters with spaces. The recommended size is 20,000 – 25,000 characters with spaces.

4. Articles must be written in Ukrainian. Each article must contain an introduction, stating the main issue the article is addressing, main approaches to resolving the issue, as well as conclusions and suggestions. The names of authors, banks, institutions and organizations, scientific papers, as well as terms must be written in Ukrainian and in the original (in parenthesis).

5. Scientific articles must be written and presented in accordance with the requirements set forth in Resolution of Ukraine's Higher Attestation Commission Presidium "Imposing stricter requirements for the professional publications included in a list drawn up by Ukraine's Higher Attestation Commission" No. 7-05/1, dated January 15, 2003 (Постанова Президії Вищої атестаційної комісії України "Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліку ВАК України"). Each article must begin with a UDC code, as well as an annotation and key words in Ukrainian and English. An annotation must concisely and clearly state the main topic of the article; the objective of, and the methods for conducting a study; the study's practical implications; a well as suggestions and prospects for conducting follow-up studies.

6. Quotes, tables, statistics and figures must contain references to printed or electronic sources (for printed sources the source name, place of publication, publishing office, year of publication, volume and page must be provided). A bibliography must be provided at the end of the article after the word "Bibliography," and list used sources in the original language (this requirement also applies to any publications that are referred to in the article). References in the text must have the same number as that stated in the bibliography. Bibliographies must be compiled in accordance with Ukraine's state standard GOST 7.1:2006 "Information, bibliographic and publishing standards. Bibliographic entries. Bibliographic descriptions. General requirements and compilation rules (ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 "Система стандартів, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання").

7. Articles must be structured: they must be subdivided into sections (and subsections) with titles (especially for big articles). The author's main ideas must be highlighted (in bold type, italicized, or underlined).

8. Formulas and calculations provided to support study results must be presented as an editable text rather than a picture. We recommend adding formulas, equations and other mathematical calculation to the text with Microsoft Equation.

9. All articles must be submitted along with signed confirmation that the articles have not been published before, and have not been submitted elsewhere for publication.

10. Abbreviations, apart from generally accepted ones, such as those for units of measurement, terms and mathematical values, are not accepted.

II. Illustration requirements

1. The authors must provide one high-quality color photograph or slide of themselves. They may also want to support the article with other scannable high-quality, sharp, undamaged photographs.

2. If photographs are submitted electronically, they must be saved in a Photoshop TIF or EPS format, and have a resolution of not less than 300 dpi.

3. Charts must be submitted in an individual Microsoft Office Excel file.

4. For each chart, an underlying data sheet and a colored print-out must be provided. Aggregate data sheets are not desirable.

5. All tables, charts and diagrams must be numbered and titled.

6. Tables and diagrams must not only be inserted in the article, but also provided in an individual file.

III. Personal data

1. The author(s) is(are) required to provide the following personal data: full name, place of employment, position, academic degree, academic rank, home and work addresses, work and mobile or home phone number, e-mail; a copy/ copies of their national tax identification number; persons that, for religious reasons, refuse to have a national tax identification number, and have informed the relevant authorities about it, are required to provide a copy of the entry in their passports confirming their right to make and receive payments, using their passport number; and copies of the relevant pages of their passport. Apart from that, all authors are required to have an account with a bank in Ukraine and provide their bank account details to be able to receive fees; and a copy of a fee-sharing agreement, if any. All authors are also required to sign their articles.

2. The author(s) is(are) required to give their written consent to the NBU Editorial Board to use their personal data, as set forth in Ukraine's Personal Data Protection Law.

IV. Fees

1. When submitting materials for consideration by the NBU Editorial Board, the author(s) is(are) required to notify the Editorial Board whether or not they consent to receive fees for the use of their materials, pursuant to Ukraine's Copyright and Related Rights Law.

V. Articles that do not meet the above requirements, as well as hand-written articles, are not accepted.

VI. Authors bear responsibility for the factual accuracy of their articles.

VII. The National Bank of Ukraine does not bear responsibility for articles sent by the author(s) if the NBU Editorial Board fails to receive them.

Передплачуйте офіційні видання Національного банку України!

Адреса редакції:

просп. Науки, 7, Київ-28, 03028 (адреса для листування:

Редакції періодичних видань, вул. Інститутська, 9, Київ-601, 01601).

Тел.: (044) 524-39-69, 527-38-06, 527-39-44.

Тел./факси: (044) 524-96-25, 525-38-25.

E-mail: litvinova@bank.gov.ua

www.bank.gov.ua (інформаційні матеріали / публікації)

➤ “Вісник Національного банку України”

Щомісячний повнокольоровий науково-практичний журнал.

Виходить у комплекті з електронною версією додатка “**Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності**” на CD-диску.

Тематична спрямованість – висвітлення діяльності НБУ, питань функціонування банківської системи України, актуальних фінансово-кредитних проблем.

Постановою президії ВАК України від 10.02.2010 р. № 1-05/1 журнал внесено до нового “Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук” (економічні науки).

Передплатний індекс – 74132

➤ “Бюлетень Національного банку України”

➤ “Bulletin of the National Bank of Ukraine”

Щомісячні аналітично-статистичні повнокольорові видання Національного банку України.

Містять ексклюзивну і достовірну інформацію про реальний стан економіки, грошовий, кредитний та валютний ринки, грошово-кредитну та банківську статистику.

Видаються україномовний та англomовний варіанти, у комплектах – електронні версії журналів на CD-дисках.

Передплатні індекси:

українською мовою – 22602

англійською мовою – 08197

➤ “Платіжний баланс і зовнішній борг України”

➤ “Balance of Payments and External Debt of Ukraine”

Щоквартальні аналітично-статистичні повнокольорові видання Національного банку України.

Містять табличні дані щодо платіжного балансу, аналітичні матеріали з розвитку зовнішнього сектору економіки України, аналіз його впливу на стан макроекономічних індикаторів.

Видаються україномовний та англomовний варіанти, у комплектах – електронні версії журналів на CD-дисках.

Передплатні індекси:

українською мовою – 22601

англійською мовою – 08196

➤ “Банкноти і монети України / Banknotes and Coins of Ukraine”

Інформаційно-довідковий повнокольоровий журнал НБУ, додаток до журналу “Вісник НБУ”.

Містить вичерпну інформацію про паперові грошові знаки, розмінні та пам’ятні монети, уведені в обіг Національним банком України. Для нумізматів, колекціонерів та масового читача.

Видається один раз на рік у квітні.

Передплата приймається до 10 березня.

Двомовний (українська та англійська мови).

Виходить у комплекті з електронною версією журналу на CD-диску.

Передплатний індекс – 90664

Видання розповсюджуються лише за передплатою

Передплата приймається всіма відділеннями поштового зв’язку України і такими альтернативними регіональними організаціями: ТОВ “Фірма “Періодика”, ТОВ “НВП “Ідея”, ТОВ “Ноу-Хау”, ТОВ “ПА “Меркурій”, ТОВ “Агенція по передплаті “КСС”, ТОВ “ПресЦентр Київ”, ПП “ВКФ “Пугачова і К”, ТОВ “Ас-Media” та іншими.